

**SCHILTBERGER'İN HATIRATI
(ÇEVİRİSİ VE KRİTİĞİ)**

Fadime OKAY

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Yrd. Doç. Dr. İbrahim BALIK

Haziran, 2009

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

SHİLTBERGER'İN HATIRATI
(ÇEVİRİSİ VE KRİTİĞİ)

Hazırlayan
Fadime OKAY

Danışman
Yrd. Doç. Dr. İbrahim BALIK

AFYONKARAHİSAR 2009

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Schiltberger’in Hatıratı (Çevirisi ve Kritiği)**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

01/06/2009

İMZA

Fadime OKAY

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı : Yrd.Doç. Dr. İbrahim BALIK

.....

Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Ahmet YARAMIŞ

.....

: Yrd. Doç. Dr. İsmail ÇİFTÇİOĞLU

.....

Tarih anabilim dalı tezli yüksek lisans öğrencisi Fadime OKAY'ın "**Schiltberger'in Hatıratı (Çevirisi ve Kitiği)**" başlıklı tezi 01/06/ 2009 tarihinde, saat 15:00'da Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet KARAKAŞ
MÜDÜR

ÖZET

SCHILTBERGER'İN HATIRATI (ÇEVİRİSİ VE KRİTİĞİ)

Fadime OKAY

**AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TARİH ANABİLİM DALI

Haziran 2009

TEZ DANIŞMANI: Yrd. Doç. Dr. İbrahim BALIK

Johann Schiltberger'in 1394-1427 tarihleri arasında ki yaklaşık otuz üç yıllık bir dönemi kapsayan hatıratının, dört el yazması bulunmaktadır. Bu el yazmalarının çevirisi birçok dilde yapılmıştır. Ancak hatıratının tamamı ilmi açıdan detaylı bir araştırma konusu olmamıştır. 15.yüzyılın ilk çeyreğindeki medeniyetlerin, siyasi olaylarını, sosyal yaşantılarını, dini inançlarını ele alan bu tez çalışmasında tarihi olaylar, sosyal yaşantılar, inançlar karşılaştırılmış ve efsaneler de mitolojik açıdan incelenmiştir. Temel kaynak olarak Schiltberger'in Münih Monacensia Kütüphanesi'nde bulunan Nürnberg el yazması hatıratının, günümüz Almanca'sına çevrilmiş şekli alınmıştır. Yapılan tenkit ile Schiltberger'in yazdıklarının güvenilebilirliği ve yazılanların isabetli olup olmadığı değişik kaynaklarla ortaya konulmuştur. "Schiltberger'in Hatıratı (Çevirisi ve Kritiği), adlı tez konumuz giriş, dokuz bölüm ve birde sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde hatırat hakkında bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde hatıratta yazılı olan "giriş", yolculuğun ve esaretin başlangıcı yer almaktadır. Schiltberger, ikinci bölümde; Niğbolu Savaşı'ndan Ankara Savaşı'na kadar Yıldırım Bayezit'in yanında olduğu dönemi, üçüncü bölümde ise; Timur'un Ankara Savaşı'ndan ölümüne kadar olan dönemdeki savaflara ve siyasi olaylara yer vermiştir. Dördüncü bölümde de Timur'un oğulları dönemini ve Tatar taht kavgalarını anlatmıştır. Beşinci bölümde gördüğü ülkeleri, şehirleri efsaneleriyle ve ilginç yönleriyle aktarmıştır. Altıncı bölümde Müslümanların dini inançlarına yer vermiş, yedinci bölümde Yunanlıları, sekizinci bölümde de Ermenistan'ı anlatmıştır. Dokuzuncu bölümde ise; firarını ve dönüş yolculuğunu aktarmıştır. Ardından sonuç ve bibliyografya kısmıyla tezimiz tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Schiltberger, Osmanlı, Timur, Avrupa, Asya, Anadolu.

ABSTRACT

SCHILTBERGER'S MEMOIRS (TRANSLATION AND CRITICS)

Fadime OKAY

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES**

DEPARTMENT OF HISTORY

June 2009

THESIS ADVISOR: Assist. Prof. Dr. İbrahim BALIK

Johan Schiltberger's memoirs which comprises about thirty three years between 1394-1427 has four codex copies. The translation of these codexes has been made in many languages. But the entire memoirs have not been a detailed subject for an academic research in a scientific perspective. Discussing political cases, social lives and religious beliefs of the civilisations in 15th century, this thesis study compares the historical events, social lives and beliefs and analyses the legends in terms of mythology. The modern German version of Schiltberger's Nurnberg codex memoirs in München Monacensia Library is determined as the basic source of the thesis. With a critic, the credibility and accuracy of his writings are established by using various sources. Our thesis subject entitled "Schiltberger's Memoirs (Translation and Critics), consists of introduction, nine chapters and a conclusion part. The general information about the memoirs was given in the introduction part. In the first chapter, there were "the introduction part" of the memoirs and the beginning of the journey and the captivity. The period that he was with Yıldırım Bayezit from the Niğbolu War to the Ankara War took part in the second and the wars and political cases in the period of Timur from the Ankara War till his death are given in the third chapters. In the fourth chapter, he told the period of his sons and their struggle for power. He spoke of the countries and cities where he had been with their legends and interesting sides in the fifth chapter. He mentioned the religious belief of Muslims in the six, the Greeks in the seventh and Armenians in the eighth chapter. He told his escape and return journey in the ninth chapter. Our thesis was completed with the conclusion and bibliography parts.

Key Words: Schiltberger, The Ottoman, Timur, The Europe, The Asia, The Anatolia.

ÖNSÖZ

Schiltberger'in Hatıratı, Ortaçağ Avrupa'sının, doğuyu merak ettiği ilginç bir döneme rastlamaktadır. Schiltberger, esaret altında geçen yaklaşık otuz üç yılını memleketine döndükten sonra yazmıştır. Bazı olayları muhtemelen uzun süre geçtiği için unutmuş veya karıştırmış olabilme ihtimali yüksektir. Çeviride esas aldığımız kitabın yazarı, Markus Tremmel'de bizimle hemfikir olup Schiltberger'in yazdıklarının, tarih yazarları ile aynı olmasına rağmen o zamanki kitap yazıcılarının siyasi olayları eklemiş olabilecekleri ihtimalini dile getirmiştir. Schiltberger'in yazmış olduğu abartılı sayısal veriler hususunda da inanırlığı tartışılabilir; savaşlarda ki tarafların sayıları ve şehirlerle ilgili bazı bilgileri abartılı olmuştur. Hatta Kahire'nin on iki bin sokağının olduğundan bahsetmiş ki bu ihtimal günümüzde bile inandırıcı değildir.

Schiltberger'in Hatıratı, Türk Tarihi açısından, geçmişte ki coğrafi bilgilerimiz, kültürümüz ve dini inançlarımızın bilimsel olarak incelenmesi bakımından önemli bir kaynaktır. Schiltberger, o devrin örf ve adetlerini, cenaze ve taht törenlerini, ekonomik bilgilerini, idare sistemlerini, bayramlarını, yiyecek saklama ve beslenme alışkanlıklarını, sultanlarını ve padişahlarını da aktarmıştır. Hatırat olmasının yanı sıra öğretici, tanıtıcı, aydınlatıcı bilgiler veren bir eserdir.

Schiltberger'in Hatıratı'nda, yazmış olduğu efsaneleri Türk Mitolojisi açısından değerlendirdik ve incelemelerimizde de Türk topluluklarında ki mitolojik benzerlikleri ortaya koyduk.

Hatıratın çevirisini yaparken adı geçen yer ve şahıs isimlerinin varsa Türkçe' deki yazılışları ile vermeye çalıştık. Ancak bulamadıklarımızı soru işareti koyarak belirttik. Hatıratı, Schiltberger'in dinsizler olarak kastettiği Müslümanları, çeviri yaparken dinsizler olarak değil de Müslümanlar olarak aldık.

Tezimizin kritik kısmında, hatıratı değerlendirilmesini yapacağımız Schiltberger'in sözlerini alıntı olarak tekrar belirttik, ulaştığımız değişik kaynaklarla doğruları ve yanlışları aktardık. Schiltberger Hatıratında, yaşadıklarını esir alındıktan sonra sırasıyla yazmış ve

gruplandırma yapmadan belli başlıklar vermiştir. Biz kritik kısmında konuları sınıflandırarak değerlendirdik.

Özellikle Turgut Akpınar'ın "Türklerle ve Tatarlar Arasında" adlı eseri çeviri sırasında destekleyici kaynağımız oldu.

Schiltberger'in Hatıratı, Ortaçağ'ın son döneminde ki Asya Medeniyetleri'nin sosyal, ekonomik, askeri, idari, dini ve kültür yapılarını merak edenler için kaynak bir eser niteliğindedir.

Bu tez çalışmamın başlangıcından sonuna kadar beni destekleyen ve değerli vakitlerini benden esirgemeyen sayın hocam Yrd. Doç. Dr. İbrahim BALIK'a, ayrıca kıymetli bilgilerinden istifade ettiğim sayın hocam Doç. Dr. Ahmet YARAMIŞ'a minnet ve şükranlarımı arz ediyorum. Kütüphane çalışmalarında benden yardımlarını esirgemeyen Afyon Kocatepe Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı çalışanlarına teşekkürü bir borç biliyorum. Çalışmalarım esnasında manevi desteğinden dolayı sevgili arkadaşım Öğr. Grv. Ayşe AYDIN'a ve bana her türlü desteği veren değerli eşim Oktay OKAY'a, kızım Simay OKAY'a ve sevgili abim İlker OKAY'a teşekkürlerimi bildiriyorum.

Fadime OKAY

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	iii
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR DİZİNİ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ALMANCA TÜRKÇE ÇEVİRİ	5
1. YOLCULUĞUN BAŞLANGICI VE ESİR ALINMA.....	11

İKİNCİ BÖLÜM

1. SULTANIN KÖLESİ.....	15
1.1. ESİRLERİN İDAMI.....	15
1.2. BEYAZIT'IN MACARİSTAN VE STEİERMARŞ SEFERİ.....	17
1.3. BAYEZİT KARAMAN'I ELE GEÇİRİYOR.....	18
1.4. BAYEZİT'İN SİVAS BEYİ'Nİ KOVMAŞI	21
1.5. FİRAR TEŞEBBÜSÜ.....	22
1.6. BAYEZİT'İN CANİK'İ FETHETMESİ.....	23
1.7. ENGEREK YILANLARININ KAVGASİ.....	24
1.8. BAYEZİT'İN SİVAS'I ALMASI.....	25
1.9. BAYEZİT SULTANLAR KRALINDAN BİR ŞEHİR İSTİYOR.....	29
1.10. BAYEZİT'İN BEYAZ TATARLARI HÜKMÜ ALTINA ALMASI	30
1.11. MEMLÜK SULTANINA YARDIM İÇİN ORDUNUN GÖNDERİLMESİ	31
1.12. TİMUR'UN İSTİLASI.....	31
1.13. BAYEZİT'İN ANKARA'DA TİMUR'A YENİLMESİ.....	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. TİMUR DOĞU’NUN KORKULU RÜYASI.....	34
1.1. MEMLÜK SULTANINA KARŞI SAVAŞ.....	34
1.2. TİMUR BAĞDAT’I FETHEDİYOR	36
1.3. “TİMUR BANA GELDİ!”.....	37
1.4. CHEBACK VERGİ GELİRLERİNİ ÇALIYOR.....	39
1.5. ISFAHAN’DA ÇOCUK KATLİAMI.....	40
1.6. ÇİN’E SEFER	41
1.7. TİMUR’UN ÖLÜMÜ	42

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1. TİMUR’UN OĞULLARI YANINDA	44
1.1. KRALLIKLARA KARŞI SAVAŞ	44
1.2. YUSUF BAĞDAT’IN KRALINI ÖLDÜRÜYOR.....	46
1.3. EFSANE EBUBEKİR’İN YANINDA	46
1.4. TATARİSTAN’A YOLCULUK	47
1.5. TATAR TAHT KAVGALARI.....	50
1.6. BİR KADININ İNTİKAMI	52

BEŞİNCİ BÖLÜM

1. GÜNEŞİN DOĞDUĞU ÜLKELER.....	53
1.1. DOĞU’YA HAREKET	53
1.2. BULGARİSTAN, YUNANİSTAN, TÜRKİYE.....	53
1.3. ATMACA (ÜNYE) KALESİ	55
1.4. İRAN	57
1.5. BAĞDAT	59
1.6. BÜYÜK TATARİSTAN	61
1.7. ARABİSTAN.....	64
1.8. AKILLI BİR KUŞ.....	68
1.9. SİNA’DA KATHARİNE MANASTIRI.....	68
1.10. MAMRE’DEKİ KURUMUŞ AĞAÇ.....	70
1.11. KUDÜS	71

1.12. KAHİRE'DEN GELEN PELESENK AĞACI VE KALİTESİNİN KONTROLÜ ..	75
1.13. CENNETİN DÖRT IRMAĞI.....	75
1.14. BİBERİN YETİŞTİĞİ YERLER	76
1.15. İSKENDERİYE'NİN MUCİZEVÎ AYNASI.....	77
1.16. KAHRAMAN ALLANKASSAR	78

ALTINCI BÖLÜM

1. MÜSLÜMANLARIN DİNLERİ.....	80
1.1. BEŞ İNANÇ.....	80
1.2. MUHAMMED	81
1.3. MUHAMMED'İN EMİRLERİ.....	84
1.4. ORUÇ.....	86
1.5. SAKAL, KADIN VE ŞARAP	87
1.6. ÖLDÜRÜCÜ CEMİYET.....	89
1.7. HİRİSTİYAN BİRİNİN DİNİNİ DEĞİŞTİRMESİ	90
1.8. ALLAH'IN İSTEĞİ HERKESİN YAŞAMASIDIR	91
1.9. ALLAH'IN EN BÜYÜK PEYGAMBERİ İSA.....	92
1.10. MÜSLÜMANLARIN HİRİSTİYANLARA BAKIŞ AÇISI	93
1.11. MUHAMMED'İN DOĞUMUNDAKİ MUCİZE.....	94

YEDİNCİ BÖLÜM

1. YUNANLILAR	95
1.1. KRAL KONSTANTİN	95
1.2. YUNANLILARIN DİNİ.....	96
1.3. ORTODOKS DİLLERİ	98
1.4. GÜRCÜLERİN VE OSSET'LERİN EVLENME GELENEKLERİ.....	99

SEKİZİNCİ BÖLÜM

1. İYİ İNSANLARIN YAŞADIĞI ERMENİSTAN	101
1.1. ERMENİ KİLİSESİ YOL GÖSTERİCİ GREGOR.....	102
1.2. DERTHAT'IN EJDARHA VE TEK BOYNUZLU CANAVARA KARŞI ZAFERİ.....	105
1.3. ERMENİLERİN LİTURYASI VE KİLİSE ADETLERİ.....	107
1.4. YUNANLILARLA ERMENİ'LER ARASINDAKİ DÜŞMANLIK	111

DOKUZUNCU BÖLÜM

1. FİRAR VE MEMLEKETE DÖNÜŞ.....	114
1.1. KARADENİZ ÜZERİNDEN	114
1.2. İSTANBUL	116
1.3. EVE GERİ DÖNÜŞ.....	118
SONUÇ.....	119
KAYNAKÇA	123
EK.....	128

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.d.	: Adı geçen dergi
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
B.	: Belge
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Dr.	: Doktora
Fih.	: Fihrist
Ks.	: Kısım
No	: Numara
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Ve saire
YL.	: Yüksek Lisans

GİRİŞ

Seneler boyu kayboldu ve öldü sanılan Johann (Hans) Schiltberger'in otuz sene süren, ortaçağın en heyecanlı serüveni otuz sene sonra Şark'tan geri dönüşü ile bitmektedir.

600 sene sonra gazeteci ve yayımcı (via verbis bavarica) Warmbach'lı Markus Tremmel, Schiltberger'in orijinali 15. yüzyıldan kalan el yazması kopyasını, yeni yüksek Almanca'ya* çevirmiş ve böylelikle "Bavyeralı Maceracı" adı altında ki kitabı okuyuculara sunmuştur.

Johann Schiltberger serüvenine, Balkanlar'da hüküm süren Türklere karşı toparlanan ve o zamana kadar görülmemiş büyüklükte olan Hıristiyan Haçlı Ordusu'nda doğu istikametinde başlamıştır. Macar Kralı Sigmund komutasındaki Haçlı Ordusu Osmanlılar'ı Balkanlar'dan geri püskürtmek ve kuşatma altındaki İstanbul'a yardım etmek ve kuşatmayı kırmak için harekete geçmiştir. Bu Haçlı Ordusu'nda, büyük bir ihtimalle Münih ve Freising arasında bulunan ve buraların idaresi o zamanlar asil Schiltberger ailesine ait olan Hollern isimli büyük bir çiftlikte yaşadığı sanılan ve yazmış olduğu kitabında Freising'den ve Münih'den memleketim diye bahseden, Şövalye Linhart komutasındaki kuvvetlere katılan Johann Schiltberger'de bulunmuştur. Eylül 1396'da Bulgaristan'ın Niğbolu şehrinde Sultan I. Bayezit komutasındaki Türk ordusu ile Haçlı Ordusu karşılaşmış ve buradaki meydan savaşının seyrini, Schiltberger'in yazdıkları sayesinde öğrenmek mümkün olmuştur.

Haçlı Ordusu, 26 Eylül 1396'da Niğbolu Savaşı'nı kaybetmiş ve kral kendini Tuna Nehri'ni geçerek kurtarmış ve bu muharebede çok kişi esir düşmüştür. Esir alınanların büyük bir kısmı muharebenin ertesi günü kafaları kesilerek öldürülmüşlerdir.

* İyi seviyede konuşulabilen, yazılabilen ve argo ve aksanlardan arındırılmış, en iyi kuzey Almanya'da Hannover, Hamburg, Dortmund dolaylarında konuşulan Almanca'dır. Bizdeki İstanbul Türkçe'si gibidir.

Schiltberger de, iki kişi ile birbirlerine organlarla bağlı olarak asılmak için götürülmüş ve yanındakilerin kafası kesilmiş, Schiltberger'e sıra geldiğinde řehzade¹ onu görüp, 20 yaşın altındakilerin öldürmemelerini, babası Bayezit'tan rica etmiştir. Schiltberger'de, 16 yaşında olması sebebiyle öldürülmemiş ve diğer çocukların yanına gtrlmştir.

Bavyeralı Hannsen Greiffen diğerleri ile birbirlerine organlarla bağlı olarak idam için getirildiğinde idam edilenleri görmüş, tiz ve yüksek bir sesle idam için sırasını bekleyen şövalyelere, yaya askerlere dönerek onlara gç vermek için: "eğer bugün burada kanımız akıyorsa bu Hıristiyanlık için olup tanrının gözünde cennet çocukları olacaklarını" söyledikten sonra diz çöküp başını idam sehpasına koymuş ve kendisi ile birlikte beraberindekilerin de kafaları kesilmiştir.

Schiltberger'in, şark macerası, ilk önce Sultan Bayezit'in yanında başlamıştır. Bu arada kendisinin firar teşebbüsü başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1402 senesinde Tatar hükümdarı Timur, Ankara yakınlarında Türk sultanı Bayezit'i yenmiş ve bu savaş sonrası Schiltberger, ganimet olarak Timur'un himayesine geçmiştir. Timur'un himayesinde korkunç savaşlara tanık olmuş, Timur'un ölümünden sonra gelen hükümdarların himayesinde kalmış ve hatta Mısır Sultanı'nın, ordusuna yardım için ödünç verilerek Kudüs'e kadar gitmiştir.

Schiltberger'in şark'tan geri dönüşünden sonra macerasını anlatması Ortaçağ ve hatta bugünkü insanlar için bile çok heyecan verici bir serüvendir. Ancak Schiltberger, güneşin doğduğu ülkelerden bahsederken yalnızca politik olayları değil, aynı zamanda dikkatli bir gözlemci olarak İstanbul Boğazı'ndan Hindistan'a, Nil Nehri'nden Sibiryaya kadar bulunan ülkelerin ve burada yaşayan milletlerin o zamanki gelenek- görenek ve anelerinden, burada tanıştığı Müslümanlardan ve Gürcülerin düğün adetlerinden, Tatarların krallarını seçme seremonilerinden, Ermeniler ve Yunanlıların ibadet şekillerinden ve bu ülkelerdeki mitolojilerden bahsetmektedir.

Schiltberger, Kafkaslar'da yaşayan erkezlerin garip bir geleneğinden şöyle aktarmıştır: "Eğer erkezlerden birini yıldırım çarparsa onu alıp bir sandığın içine koyup,

¹ Burada kastedilen şehzade Anadolu kuvvetlerine kumanda eden şehzade Mustafa'dır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.284.

sandığı da yüksek bir ağacın tepesine çıkarıp yerleştirirler. Çevrede yaşayanlar beraberinde getirdikleri yiyecekleri ve içecekleri bu ağacın altında beraberce yerler ve sonra dans edip eğlenirler. Bu eğlencelerinde Tanrı rızası için öküzleri ve kuzuları keserler. Bu eğlenceleri üç gün sürer. İnançlarına göre öleni yıldırım çarpması nedeniyle kutsal sayarlar ve cenazesi ağaç üstünde durduğu müddetçe çürüyesiyeye kadar bu böyle devam eder.”

Hemen hemen orta doğunun her tarafında hüküm süren Memlük Devletinin sınırları içinde Schiltberger’in şöyle bir anısı olmuştur: “Kral Sultan bir memlekete haberci gönderdiğinde tüm hanların önünde atlar bekletilir. Gönderilen elçilerin kemerinde bir bezle bağlanmış çingiraklar olur. Bir hana yaklaşırken çingirakları çözer ve ses çıkartır. Handan ses duyulduğunda ona bir at hazırlanır. Haberci geldiğinde atı hazır bulur, atları değiştirir ve yeni bir at değişikliği yapacağı sonraki hana doğru yola koyulur. Bu habercinin gönderildiği yere kadar devam eder. Kral Sultanın bu donanımı tüm yollarda vardır.”²

Schiltberger, inançlı bir Hıristiyan olarak bulunduğu memleketlerde yaşayan halkın dini ile de ilgilenmiştir. Özellikle İslamiyet’e dikkatini vermiştir ve anılarında Muhammed’e inananlar ve onların dininden bolca bahsetmiştir. Okuyucularına Müslümanların, İsa Peygamber hakkında neler düşündüklerini de özenle yazmıştır.

Schiltberger, Ermeniler tarafından dostça karşılanmıştır. Ermeniler, ona dillerini öğretmişler ve oda onların dini ayinlerine sürekli katılmıştır. Ermenilerin kilise ananelerinden de söz etmiştir. Evlilikleri ve evlenmeleri Schiltberger’in Bavyera’dan alışık olduğu ve bildiğinin aksine tamamen değişiktir ve hatıratında bu konuya da değinmiştir.

Zulmüyle ve gaddarlığıyla her tarafa korku salan Tatar hükümdarı Timur himayesinde Schiltberger, Hindistan’a kadar gitmiş, Tatarlarla birlikte Rusya’nın steplerine kadar gelmiş ve burada garip halklarla karşılaşmıştır.

² Markus Tremmel; *Bayerische Abenteurer Johann Schiltbergers Irrfahrt Durch Den Orient*, Çev: F.Okay, Via Verbis Bavarica, Wambach 2006, s.95-96

Schiltberger, 1427 senesinde Kafkaslarda bulunduğu sırada Karadeniz üzerinden maceralı bir şekilde firar etmiştir. İstanbul'dan hareket ederek Romanya ve Bulgaristan üzerinden, 30 sene önce ayrıldığı memleketine doğru yola koyulmuştur.

1394 senesinde Macar Kralı Sigmund ile Bayyera'da bulunan memleketi Münih'ten ayrılmış, 1427 senesinde Müslümanların elinden kurtulup memleketine geri dönmüştür.

Schiltberger'in, sansasyon yaratan ve o zamanın en çok okunan kitaplarından olan hatıratı, ilk önce el yazması kitap olarak daha sonra basılarak çoğaltılmış, okunmuş ve bu hatıratındaki serüvenleri anlatılmıştır. Bugüne kadar yalnız 4 tane el yazması kitap gelebilmiştir. Bu el yazması kitaplarından biri Münih'teki Monacensia Kütüphanesi'nde bulunan Markus Tremmel'in yazmış olduğu kitaptır. Orijinal kitap kayıp olup bulunanlar ise, orijinalin bir suretidir. Diğer kitaplar Heidelberg, Stuttgart ve St. Gallen'de bulunmakta olup eski Almanca dilinde yazılmışlardır. Bu kitaplar hakkında Wambach'lı bir yayım evi sahibi "okuması oldukça zor ama anlaması kolay olan bir kitap" demiştir. Bu süre içinde bu kitap birçok kere ve orijinaline uygun olmadan çoğaltılmış olup bunların içinde gerçeğine en uygun ve yakın olanı Münih'teki kitaplıkta muhafaza edilen el yazması kitaptır. 1983 senesinde bu kitabın bugünkü Almanca'ya çevirisi de orijinaline uygun olarak yapılmıştır.

Markus Tremmel, Hans Schiltberger'in seyahatnamesini büyük bir merakla işlemiş ve bu kitabın Şark'taki yaşamı anlatan sürükleyici, büyüleyici bir kitap ve gerçek olduğunu söylemiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ALMANCA TÜRKÇE ÇEVİRİ

SCHILTBERGER'İN ALMANCA KİTABININ TÜRKÇE'YE ÇEVİRİSİ

Bavyeralı Maceracı Johann Schiltberger' in Ortadoğu'daki Seyahati

1394 Senesinde Başlayıp 30 Sene Sonra Sona Eren Sansasyon Yaratan

Bir Seyahatin Hatıratı

Giriş

16 yaşındaki bir genç şimdiye kadar görülmemiş bir büyüklükteki Hıristiyan haçlı ordusuyla Türklerle savaşmak için bir daha geri dönmeksizin yola çıkar. Kendisine ve memleketine ait hatıraları bu zaman zarfında nerdeyse kaybolma seviyesine gelmeye başlamıştır. Johannes isimli genç otuz sene önce savaşa gitti ve Niğbolu Savaşı'nda esir düştü diyeceksiniz. Günlerden bir gün Landshut istikametinden 50 yaşlarındaki bir adam, Münih ve Freising şehirleri arasında bulunan Hollern çiftliğine uğrar. Bu zat şarktan geri dönen Johannes'dir.

O, otuz iki yıl küçük Asya'dan İran'a Mısır'dan Bağdat'a ve Hindistan'a, Kafkaslar'dan Ural Dağları'nın arkalarına kadar savaş ganimeti (esiri) olarak sürüklenmiş ve bu geçen zaman içinde memleketi olan Bavyera'yı tekrar görmek umudunu hiç kaybetmemiştir. Acaba geri döndüğünde büyük bir şölen yapıldı mı? Onu tekrar tanıyabildiler mi? Kendisinin başından geçen iyi ve kötü serüvenlerini geri döndüğünde anlatmış ve anlatırken çevresindekiler onun başından geçen olayları ağızları açık kalırcasına merakla dinlemişler ve onu soru yağmuruna tutmuşlardır. Eğer onun önümüzde duran hatıratını okuyacak olursak, (s.8) sanki kendisinin bizzat önümüzde durup, sakın, mübalağasız, esprili ve detaylara özen gösteren üslubuyla anlattığını zannedersiniz. Bütün bu hengâme, curcuna iyice azaldıktan sonra oturup hatıralarını yazmaya başlamıştır:

Ben memleketim olan Bavyera'nın Münih isimli şehrinden İsa'nın doğumundan sonra M CCCLXXX IIII senesinde ayrılıp İsa'dan sonra M CCCXXV senesinde esaretten kurtularak geri döndüm.

Kendisi yazmış olduğu bu eseriyle bizi tekrar altı yüz sene geriye Ortaçağ zamanında Şark'a götürecektir. Kendisi, yapacağımız ve uzun sürecek bu seyahatte bize her türlü detayları anlatan ve bunların inceliklerine dikkatimizi çeken yoldaşımız, seyahat arkadaşımız olacak. (s.9)

Hans Schiltberger'in Şark'a gitmeden ve geri döndükten sonra geçen zaman zarfında ne yaptığını, nasıl yaşadığı hakkında, ufak tefek bilgilerin haricinde başka detaylı bir bilgiye sahip değiliz. Büyük bir ihtimalle kendisi Freising ve Münih arasında olan ve bugün Eching kasabasına bağlı Hollern Çiftliği'nde doğup büyümüştür. Bu çiftliğin sahibi ve soylu bir aile olan Schiltberg'lerin soyları Ainach yakınlarındaki Schiltberg kasabasına dayanmaktadır. Hans Schiltberger'in doğum yeri büyük ihtimalle Hollern'dir. Bavyera tarih yazarlarından Aventin' in notlarına göre Hans Schiltberger'in geri dönüşünden sonra Dük III. Albrecht'in yanında defterdar olarak çalıştığı görülmektedir.

Schiltberger'in 15. yüzyılda yazmış olduğu kitap bugünkü rakamlarla o zamanın en çok okunan kitaplarından olmuştur. Bunlardan 15. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar 4 tane el yazması kalmıştır. Bu kitaplar Nürnberg el yazması (Marco Polo'nun seyahat hatıratlarının da bulunduğu antoloji içinde Münih Monacensia Kütüphanesi'nde), Donau Eschinger el yazması (Stuttgart Devlet Kütüphanesi'nde), Heidelberger el yazması (Üniversite Kütüphanesinde) ve sonuncusu da St. Gallen Manastır Kütüphanesi'nde sergilenmektedir. (s.10)

El yazması kitaplar bir birinden farklılıklar göstermekte olup özellikle özel isimler değişik şekilde o zamanki yazıcıların insiyatifinde yazılım standardının olmaması nedeniyle ve onların anlayabildiği şekilde yazılarak çoğaltılmışlardır.

Daha sonraki tarihlerde Schiltberger'in hatıratı yazılım yönünden daha fazla süslemeler eklenerek, kısmen değiştirilerek ve hatta garip yorumlar eklenerek yeniden yazılmıştır.

Bu kitabımızı hazırlarken Nürnberg el yazması esas alınmıştır. Nürnberg el yazması 1885 senesinde Valentin Langmantel tarafından “Stuttgart Edebiyat Derneği”inde yeniden kritik bir şekilde değerlendirilerek yeni yorumu ile yayınlanmıştır. Langmantel’in bu yorumu eski Almanca’dan yeni Almanca’ya çeviri için iyi bir temel oluşturmuş olup özellikle o zamanlarda kişiden kişiye değişebilen yazılım türleri ve şekillerinin farklılıkları açısından yazılanların içinde en iyilerinden birisidir.

Bugünkü Almanca’ya çevirimde okunabilirlik ve orijinallikleri verme açısından orta bir yolu bulduğumu umuyorum. 19. ve 20. yüzyılda yapılan çevirilerde genellikle modern bir üslup kullanılmış olup okunma açısından bakıldığında akıcı bir şekildedir. Ama bunun böyle olması acaba iyimidir? (s.11)

Ben çok dikkatli bir şekilde kullanılmış olan fiilleri değiştirme yolunu denedim ve gramer açısından anlaşılmayan cümleleri (çok fazla olmamak kaydı ile) anlaşılmasını kolaylaştırmak için modern bir üslupla değiştirdim.

El yazması kitaplarda genellikle kısım başlıkları olmadığından bu kitabı 9 ana başlıkta toparlayıp, bunları da ufak kısımlara ayırarak bu eseri oluşturdum. Schiltberger, kitabında ilk önce esareti süresince bulunduğu ülkelerden bahsetmek ve anlatmak yerine o ülkelerdeki politik olayları konu olarak almış ve daha sonra dinlerden özellikle batıl dinler, Ortodoksluk ve Ermeni Hıristiyanlığından bahsetmiştir. Schiltberger, Nürnberg / Münih el yazmasında politik yorumlarının sonunda esaretten kaçışını kısaca anlatmış olup ben bunu kitabımın firar kısmına ekledim. (s.12)

Yaşlı Firadem Şeyhi hikâyesi yalnızca diğer kitaplarda bulunmasına rağmen ben bu hikâyeyi buna rağmen yazdığım kitabıma ekledim. Yazdıklarımın Schiltberger hakkında bilimsel araştırma şeklinde olmadığından kitabımda dipnotları kullanma gereğini duymadım. Gerekliliğini hissettiğim yerlerde bu dipnotlarını doğrudan cümlelere yerleştirdim. Bunun dışında sözlük kısmında kitabım içinde adı sık sık belirtilen şahısları ve coğrafik kavramları daha etraflı olarak açıkladım.

Kitapta belirtilenlerin doğruluğunu araştırmak ise oldukça zahmetli olup, Hans Schiltberger hatıratlarında olayları en ufak detayı ile anlatmasına ve anlattıklarının tarih yazarlarının da yazdıkları ile aynı olmasına rağmen bazen bazı savaşları zaman açısından birbirleri ile karıştırmıştır. Belki de bu politik olayların o zamanki kitap yazıcıları tarafından hatıratına eklenmiş olma ihtimalide, tarihe göre bazı muharebelerin Schiltberger'in esaretinden önce olması sebebiyle, oldukça yüksektir. Belki de Schiltberger bu olayları duyma yoluyla da hatıratına eklemiş olabilir, çünkü hatıratında genellikle kendisinin de şahsen bulunduğu olayları “ben oradaydım” şeklinde bahsetmektedir. (s.13)

Schiltberger, o zamanlarda dünyadan fazla bir şey görmemiş okuyucularına kutsal şehir olan Kudüs'ten çok şeyler anlatmak istediğinden, ancak haçlı seferi ile Kudüs önlerine kadar gelebildiğinden dolayı belki de kendisi veya editör seyyah Johann Mandeville'nin yazdıklarını okuyarak kopyalamış da olabilir.

Kitapta belirtilen sayısal beyanların doğruluğuna mübalağanın çok azami bir şekilde yapılması nedeniyle inanmak açısından da dikkatli olmak gerekmektedir. Çünkü Schiltberger genellikle başkalarının yapmış olduğu mübalağalı sayısal tahminlerden hareket ederek hatıratında bunları belirtmiştir. Örnek olarak “Yüz bin asker” rakamını basitçe çok fazla sayı diye belirtmiştir.

Schiltberger, şayet hatıratında prenslerden, krallardan bahsediyor ve onlar oraya sonra gittiler diyorsa, anlatmak istediği onların orada olmaması değil, kendisinin hiçbir şekilde ve formda emir verme yetkisinin olmayışını belirtmek istemesindedir.

Hatıratında adı geçen özel ve coğrafik yerlerin isimlerini Schiltberger'in yazdığı şekilde bu yerlerin isimleri farklı olmasına rağmen değiştirmeden olduğu gibi yazdım. Sözlükte bu özel isimler detaylı şekilde anlatılmıştır. Belki de o zamanlar bunlar o şekilde yazılıp veya o lisanda söylenildiği gibi yazılmış olabilir. (s.14)

Yalnızca tanınmış şahışlar ve tanınmış yerlerin isimleri bugünkü gerçek isimleri ile değiştirilerek kitapta belirtilmiştir. Örnek olarak Türk Sultanı Bayezit'in Weyazıt, Bajasit,

Bajazid veya Bayazid şeklinde belirtilmesini gösterebiliriz. Schiltberger kitabında batıl inanç olarak Hıristiyanlığın haricindeki dinleri genellikle Müslümanlığı ve Müslümanları kastedmiştir. Schiltberger'in "Muhammet" yazılım tarzı olan "Machmet"i olduğu gibi değiştirmeden kitabımda kullandım. Schiltberger'in hatıratında belirttiği "halk" kelimesi normal halkı kastetmemektedir. Onun bahsettiği ve kastetmek istediği ordu birlikleridir. Kitapta geçen ve "ch" ile başlayan özel isimleri "k" ile okumak gerekmektedir.

Hans Schiltberger'e daha fazla soru sormamak için 14. yüzyıldaki politik konumu kısaca açıklayalım: Küçük Asya, aslı Türkmenistan'ın steplerine dayanan küçük bir boy olan ve Moğolların baskınlarından diğer Türkmen boyları ile kaçmış Osmanlı'ların hâkimiyetindedir. Türkmenler, Küçük Asya'yı bu yüzyılın sonlarında Bizans İmparatorluğu'ndan ele geçirmiş ve kurucusunun adıyla anılan Osmanlı Devleti olarak burada hüküm sürmektedirler. (s.15)

Schiltberger'in Anadolu'ya gelmesinden yaklaşık 10-20 sene önce Osmanlılar Edirne ve Gelibolu üslerini kurmuşlar ve İstanbul önlerine kadar gelmiş ve sınırlarını Balkanlar istikametinde genişletmeye başlamışlardır. I. Murat 1389 senesinde Kosova Muharebesi'nde başarılı olmuş ve Balkanlar Osmanlıların hakimiyeti altına girmiştir. I.Murat'ın oğlu olan Sultan I.Bayezit zamanında ise Hans Schiltberger 1396 senesinde esir alınmıştır.

İstanbul 1391 senesinde denizden ve daha sonra 1394 senesinde Bayezit tarafından hem deniz hemde kara tarafından kuşatılmış durumdadır. İstanbul'a yardımın yalnızca batı tarafından gelme imkânı kalmıştır. O zamana kadar Osmanlılara karşı herhangi bir savaşa karışmamış ancak kendi krallığı için endişe duyan Alman ve daha sonra Macar Kralı olan Sigmund önderliğinde Macarlar, Fransızlar, Avusturyalılar, Çekler, Eflaklar, Polonyalılar, Almanlar ve Bavyeralılardan oluşan büyük bir haçlı ordusu toplanmıştır. Bu büyük haçlı ordusu Tuna Nehri kenarında bulunan Niğbolu şehri önlerinde Osmanlı Ordusu ile karşı karşıya gelmiştir. Bu savaşın nasıl sonuçlandığını Hans Schiltberger biraz sonra detaylı bir şekilde anlatacak.

Zalim Tatar hükümdarı Timur, Schiltberger tarafından bazen Tamerlan veya Temurlin olarak anılmıştır. (s.16)

Cengiz Han önderliğinde Moğollar ve Tatarlar 13. yüzyılın başlarında doğu Avrupa ve Asya ülkelerini görülmemiş bir hızla hükümleri altına almışlardır. 1227 senesinde Cengiz Han'ın ölmesiyle ortaya çıkan krallık sürtüşmelerinden dolayı Avrupa büyük bir istiladan kurtulmuştur. Schiltberger zamanında Moğol Krallığı birçok hanlıklardan oluşmakta idi. Bu hanlıklardan önemlileri sırasıyla şöyledir: Sınırları Karadeniz'den Batı Sibirya'ya kadar ve merkezi aşağı Volga olan Altın Orda, Aral Gölü'nün doğusunda bulunan Çağatay ve Çin'deki Büyük Han Krallığı'dır. Küçük Asya'da Moğolların hükmündedir. Bu zamanda Tatarlar yalnızca Mısır'ı ele geçirememişlerdir. Timur, 1336 senesinde daha sonra devletin başşehri olan Semerkant'ta bu karışık zamanda dünya'ya gelmiştir. Timur düşmanlarının zayıflığını fırsat bilerek çok acımasız bir hükümdar olarak Hindistan'dan Anadolu'ya kadar olan sınırlar içerisinde hüküm sürmüştür ve Altın Orda Devleti'ni yıkmıştır. 1402 senesinde Ankara Savaşı'nda Bayezit'a karşı savaşmış ve onu bu savaşta yenerek esir almıştır. Bu savaşta Hans Schiltberger savaş ganimeti olarak Timur'un eline geçmiştir. Şimdi Schiltberger'in bu büyük seyahatine kendi diliyle başlayalım...(s.17)

Markus Tremmel

Ben Hans Schiltberger,

Bavyera’da olan memleketim M n h’ten İsa’nın doğumundan sonra 1394 senesinde Macar Kralı Sigmund  nderliğinde Müslümanlara karşı savaşmak için süvari olarak yola çıktım ve 1427 senesinde esaretten geri döndüm.

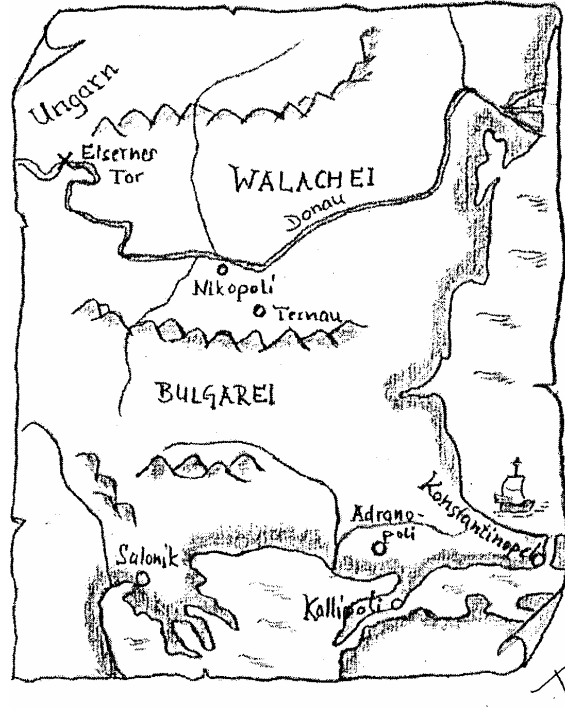
Bu zaman içinde gördüklerim ve yaŐadıklarım burada yazılmıştır. G rmediklerimi veya kesin bilmediklerimi bu hatıratımda yazmadım. Çünkü Müslümanların yanında değişik Şehirlerde esaret içinde geçen zaman zarfında her Şeyi tamamen ayrıntıları ile görmüş değilim.

Bu esaretlik süresince değişik Şehirlerde, baŐkentlerde ve ülkelerde bulundum ve buraları hatıratımda kendi dillerinde olan isimleri ile adlandırdım. (s.18)

1. YOLCULUğUN BAŞLANGICI VE ESİR ALINMA

1394 senesinde Macar Kralı Sigmund Müslümanların Macaristan’a baskınlarından ve verdikleri zararlardan dolayı onlara karşı diğer ülkelerden yardım istedi. Bu büyük ordu ile Macaristan’ı Bulgaristan’dan ve Romanya’dan ayıran bir kapı olarak görülen Demirkapı’ya doğru hareket etti. Tuna Nehri’ni aÇarak Bulgaristan’ın bir Şehri olan Vidin önlerine kadar geldi. Şehri   yüz iyi eğitilmiş Şövalye ve askerle idaresi altına aldı. Bu Şehrin hakimi kraldan merhamet dileyerek onun himayesi altına girdi. Daha sonra içinde bir çok Türk’ün yaşadığı başka bir Şehrin  zerine yürüdü ve bu Şehri beş gün boyunca kuşattı. Türkler bu Şehri teslim etmek istemediler ve direnç gösterdiler. Kral bu savaşta bir çok Türk’  öldürdü ve esir aldı. Sonunda da Şehre iki yüz Şövalye ile girdi. Şehirde yaşayanlar Şehirden kovuldular. Daha sonra Kral, Müslümanların Niębolu³ adını verdikleri Schiltau Şehri  zerine yürüdü. (s.19)

³ Niğbolu Savaşı ile ilgili kısaca bilgi vermek gerekirse; Osmanlı sınırlarının Macaristan’a kadar dayanması  zerine Macar Kralı Sigismund, Avrupa’nın muhtelif memleketlerine elçiler göndererek, yeni bir Haçlı ittifakının oluŐmasını istedi. Bu ittifakın kurulması için Papalık makamı da yoğun bir faaliyete giriŐti.³ Macar Kralı Sigismund’un idaresinde büyük bir ordu toplandı. Yıldırım Bayezid, Avrupa’da bir Haçlı seferinin düzenlendiğini ve bu kuvvetlerin yola çıktığını duyunca, İstanbul kuŐatmasını kaldırarak Edirne’ye geldi. Aynı hızla Tırnova’ya gelen Yıldırım Bayezid, burada son hazırlıklarını tamamlayarak Niğbolu’ya ulaştı. Niğbolu daha önceden Haçlılar tarafından nehir ve karadan kuşatılmış bulunuyordu. (...) Fransız Şövalyelerin saldırısıyla başlayan savaş, Türk ordusunun kesin zaferiyle sonuçlandı. Macar Kralı Sigismund, Tuna nehrindeki bir Venedik gemisine binerek kaçabildi. Avrupa’nın birçok  nl  Őövalyesi tutsak edildi (25 Eylül 1396) Ayrıca Bilgi için bkz. İsmail Hâmi Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*;Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, s. 104-107.

Harita 1

Bu şehri on altı gün boyunca karadan ve nehirden kuşattı. Bu arada Türk sultanı Bayezit⁴ iki yüz bin kişilik ordusuyla bu şehri savunmak ve bu şehre yardım etmek için geldi. Kral Sigmund bunu duyduğu anda altmış bin kişilik ordusuyla şehirden yaklaşık bir mil öteye geri çekildi. (s.20)

Bu arada Romen kralı Mercerweywod gelerek kraldan düşmanın gücünü tespit etmek ve bulunduğu konumu incelemek için müsaade istedi. Buna kral tarafından izin verildi. O, kendisine ait bin kişilik gücüyle düşmanın gücünü tespit etmeye gitti. Geri geldiğinde krala düşmanı gözetlediklerini ve düşmanın kuvvetlerinin yirmi ayrı bölükten oluştuğunu ve her bölüğün onar bin kişilik bir güce sahip olduğunu tespit ettiklerini bildirdi.

⁴ Yıldırım Bayezit 1360 yılında Edirne’de doğdu. Babası I. Murat, annesi Rum asıllı Gülçiçek Hatun’dur. 1389 yılında babasının şehit edilmesinden sonra tahta çıktı. Kardeşi Yakup’u ilerde saltanat mücadelesine girer endişesiyle öldürttü. Ayrıca Bayezit’in “Yıldırım” lakabı ile ilgili çeşitli rivayetler olduğunu belirtmekte fayda var. Yıldırım Bayezit tahta geçtikten sonra Rumeli’de düzeni sağlamış ve daha sonra Anadolu’da ayaklanan Aydınoğulları, Saruhanoğulları, Menteşeoğulları, Hamitoğulları ve Germiyanogulları beyliklerini ortadan kaldırmıştır. İstanbul’u 7 yıl boyunca kuşatmış, etrafındaki şehir ve kaleleri ele geçirmiş buralara Anadolu’dan getirdiği Türkmenleri yerleştirmiştir. Beyazıt’ın hayatındaki en önemli savaşlardan biriside büyük bir Haçlı ordusuna karşı 1396’da Niğbolu’da kazandığı zaferdir. 1397’de Karamanoğulları Beyi Alâeddin Bey ile Akçay Ovası’nda karşılaşmış ve Yıldırım Bayezit’in zaferiyle sonuçlanmıştır. 1402’de Yıldırım Bayezit, Timur’la Ankara’nın Çubuk Ovası’nda savaşmış ancak yenilgiye uğramış ve Timur’a esir düşmüştür. Esarete daha fazla dayanamayan Bayezid, Timur’un İzmir dönüşünde 9.3.1402 tarihinde Akşehir’de öldü. Ölümü zehir içme, felç, humma veya kalbden olduğuna dair değişik söylentiler vardır. Ayrıca bilgi için bkz. Feridun Fazıl Tülbentçi; *Sultan Yıldırım Bayezid*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul 1986, s. 5-147.

Kral bunları dinledikten sonra bir savaş planı yaptı. Bunu yaparken Romen kralı ilk hücumun kendisi tarafından yapılmak istendiğini krala bildirdi, kralda kendisine ilk hücumu yapması için izin verdi. Burgund Dük'ü ilk hücum şerefının Romen kralı tarafından yapılacağını duyduğunda Macar kralına gidip kendisinin altı bin kişilik ordusuyla burada bulunduğunu, buraya kadar büyük zahmetlerle geldiğini söyledi. Bu ilk hücum şerefının kendisine ait olduğunu ve başkalarına verilmesini istemediğini, ayrıca daha önce Türklere karşı savaştığından ve onları iyi tanıdığından dolayı bu şerefın kendisine ait olduğunu bildirdi.

Ancak kral ona ilk saldırıyı yapması için müsaade vermedi. Bunun üzerine Burgund Dük'ü, kralı dinlemeden Türklere karşı hücumla geçti. Bu hücumda ilk iki bölümü yaparak üçüncü bölümün önüne geldiğinde tekrar geri dönmek istedi, etrafının çevrilmiş, ordusunun çember altına alınmış, Türklerin ilk önce atları hedef alarak, atlı askerlerin çoğunu yere düşürmüş ve askerlerinin yerde olduğunu gördü. Artık geri dönmek imkânsızdı ve kendisi esir düştü. (s.21)

Kral Burgund Dük'ünün saldırıya geçtiğini duyduğunda geride kalan güçlerini toparlayarak Türklerin üzerlerine doğru gelen on iki bin kişilik öncü yaya ordusuna karşı hücumla geçti. Bu hücumda bütün hepsini kılıçtan geçirdi. Bu savaşta benim, Hans Schiltberger'in komutanı Linhart Reichartinger'in yaralanarak attan düştüğünü gördüm, ona kendi atımı verdim ve bende bir Türk'e ait olan başka bir atla diğerk atlıların yanına gittim.

Yaya Türk bölümü kılıçtan geçirildikten sonra kral atlıları ile Türk sultanının üzerine yürüdü bunu gören Türk sultanı geri çekilmek istedi. Bunu duyan Sırp kralı beş bin kişilik ordusu ile diğerk bölüklerin komutanları bütün güçleri ile Türk sultanının yardımına koşular. Kralın güçleri, hücumla karşı koyamayıp bu saldırıda yenik duruma düştüler bunu gören kral tutunamayacağını anladı ve kaçmaya başladı. Bunu gören Cilli ve Nürnberg'li Hansburgraf, krallarını ordudan ayırıp bir gemiye bindirdiler ve bu gemi ile İstanbul istikametine doğru gönderdiler. Kralın kaçtığını gören şövalyeler ve askerlerde savaşı bırakıp kaçmaya başladılar. (s.22)

Çoğu Tuna istikametinde kaçıp orada tamamen dolmuş olan gemilere binmek istediler. Ancak gemiler tıka basa dolu olduğundan çoğu gemilere binemedi, gemilere tutunup kurtulmak isteyenler gemilerdekiler tarafından kolları kesilerek gemiye tutunmaları engellendi ve hepsi boğularak öldüler. Tuna'ya doğru kaçanların çoğu da Tuna'ya varamadan öldürüldüler. Benim komutanlarım Linhart Reichhartinger, Werner Pintzenauer, Ulrich Kùchler, Clamensteiner ve onlarla birlikte gemilere erişemeyen birçok askerleri bu savaşta öldüler.⁵

Ölmeyenler ve büyük bir bölümü esir alınanlar arasında benimle beraber Burgund Dükü ve Hans Putzukards, Centumaranto adlarında Fransa'dan iki bey, Macar kontları ve diğeri önemli şahsiyetler, şövalyeler, askerler vardı. (s.23)⁶

⁵ Niğbolu Zaferi bilindiği gibi; Osmanlı gücünün Balkanlar'da kat'i olarak yerleşmiş bulunduğunu ve atılamayacaklarını gösterdiği gibi Yıldırım Bayezid'e de bütün tebaası, hatta Mısır'daki hilafet merkezi ve İslam dünyasında büyük şöhret kazandırdı. Feridun Emecen; "*Osmanlı Devletinin Kuruluşundan Fetret Dönemine*", Türkler Ansiklopedisi, C. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.29.

⁶ Detaylı bilgi için bkz. Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*; Çev: Ruşen S.,Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004, s.20-22.

İKİNCİ BÖLÜM

1. SULTANIN KÖLESİ

1.1. ESİRLERİN İDAMI

Savaştan sonra sultan Bayezit⁷, Kral Sigmund'un bulunduğu yere otağını kurdu ve buradan savaş meydanını izleyerek ne kadar askerinin bu muharebede öldüğünü gördü. Ölen askerlerinin sayısının çokluğunu görünce içinde büyük bir acı hissetti ve orada bunun intikamını almak için yemin etti ve emrindekilere bütün esirlerin ertesi gün kendisine getirilmesini emretti.⁸

Ertesi gün bütün esirler (bende dâhil olmak üzere) birbirlerine halatlarla bağlı olarak sultanın önüne getirildiler. Esirler, sultanın huzuruna geldiklerinde Burdund Dük'ü sultanın öcünün ne olabileceğini anladığından kendisinden merhamet⁹ dileyip kendisinin seçeceği adamlarının affını istedi. Bunun üzerine sultan onun isteğini kabul etti. Dük kendi adamlarından on iki kişiyi seçti, seçtiklerinin içinde derebeyi Stephan Schmicher ve Hannsen von Bodmann da vardı. (s.24)

Bayezit, herkesin kendi tutsağını öldürmesini emretti ve bunu yapamayanlar yerlerine başkasına yaptırmalıydılar.¹⁰ Yanımdakilerin sıra ile kafaları uçurulduktan sonra sıra bana geldiğinde sultanın oğlu¹¹ bana baktı ve benim öldürülmememi emrederek diğer genç esirlerin

⁷ Geniş bilgi için bkz. Joseph. De Hammer Purgstall, *Osmanlı Devleti Tarihi*; Çev: Mehmed A., C.I, Milliyet Matbası, İstanbul 1966, s.27-50.

⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Şiltberger Hakkı Muhlis Tercümesi" adlı eserden yararlanarak esirlerle ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır; "Muharebe sonunda savaş meydanını gezen Yıldırım Bayezid, kendi hudut muhafızlarının ve teslim olmalarına rağmen bir kısım esirlerin insafsızca katledildiklerini görünce fevkalâde müteessir oldu ve buna mukabele olmak üzere esirlerin bir kısmını öldürttü." İsmail H.Uzunçarşılı; *Osmanlı Tarihi*, C.I, TTK, Ankara 1995, s.286.

⁹ Savaş esirlerinin çoğu kılıçtan geçirildi; geriye kalanı esir edildi ya da kurtulmalık için elde tutuldu. Robert Mantran; *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, C.I: Osmanlı Devleti'nin Doğuşundan XVII. Yüzyılın Sonuna*, Çev: Server T. Adam Yayınları, İstanbul 2004, s.61.

¹⁰ Bayezid, genel katil işareti verdi. Bütün esirler arkadaşlarının işkencelerinde hazır bulunmağa mecbur edildiler. Bir takımı cellâtlara teslim edilerek başları kesildi. Diğerleri güzlerle öldürüldü. Joseph De Hammer- Purgstall; *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.I, Çev: Zuhuru D. Danışman Yayınevi, İstanbul, 1972, s.302.

¹¹ Burada kastedilen şehzade Anadolu kuvvetlerine kumanda eden şehzade Mustafa'dır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., s.284.

yanına götürülmemi emretti. Bunun sebebi ise yirmi yaşın altında olan kişilerin öldürülmemesi idi, ben on altı yaşında idim.¹²

Bavyeralı Hannsen Greiffen'in diğer üç esirle bağlı olarak getirildiğini gördüm. Hannsen Greiffen başına gelecekleri hissettiğinden ve bildiğinden dolayı yüksek ve tiz bir sesle diğer ölümü bekleyen esirlere doğru dönüp "korkmamalarını, kanlarının bugün Hıristiyanlık adına aktığını ve tanrının bunu böyle istediğini ve kendilerinin böylece cennet çocukları olacaklarını" bağırarak söyledi ve daha sonra diz çöktü ve yanındakiler ile birlikte kafası uçuruldu. Esirlerin öldürülmesi sabahın erken saatlerinden akşamın geç saatlerine kadar devam etti.

Vezirler akan kanın çokluğunu görünce hepsi ayağa kalkıp sultanın huzuruna çıktılar. Sultanın önünde diz çöküp ona yeterinden fazla kanın aktığını, Allah aşkına bu hıncını, öfkesini yenmesini ve unutmamasını rica ettiler. Sultanda bu ricalarını kabul edip öldürülmenin durdurulması için emir verdi. (s.25)

Bu böyle oldu. Esirlerin toplanmasını emretti bunlardan bir kısmını kendisi için ayırdı diğerlerini kendi adamları arasında paylaştırdı. Ben sultanın esirleri arasında idim. Bu arada Türk sultanın öldürttüğü adamların sayısı tahminen on bin kadardı.

Sultan, esirlerin Yunanistan'ın Edirne şehrine götürülmesini emretti. Biz burada on beş gün kaldık daha sonra gemi ile Türklerin buradan denize açıldıkları limana, Gelibolu adını verdikleri şehre getirildik. Bu şehirde de bir kulenin içinde yaklaşık üç yüz kişi hemen hemen iki ay boyunca tutulduk. Bu kuledeki esirler arasında Burgund dükü ve hayatlarının bağışlanmasını istediği adamları kulenin üst kısmındaydılar.

¹² "Niğbolu'daki esirler arasında bir Alman da vardı. Schilt Berger isminde 16 yaşında bir çocuk. Yaşının küçük olması dolayısıyla onun hayatı bağışlandı. 35 sene savaş tutsağı olarak Türkiye'de yaşadı ve Bayezit'le beraber Timurlenk'e esir düştü. Birçok maceralarla dolu bir kaçıştan Bavyera'ya, ana vatanına döndü. Orada Ankara Savaşı hakkında malûmat verdi. Onun bıraktığı kitap, sonraları Türkoloji hususunda kaynak bir kitap olmuştur." Richard Peters, *Batu Gözü ile Türk Tarihi*, Çev: Razi M., Halk Basımevi, İstanbul 1975, s.54.

Biz bu kule içinde esir olarak tutulurken kral Sigmund'un Slovakya ülkesine gemi ile esir tutulduğumuz şehrin kenarından geçtiği haberi gelince Türkler, bizi kuleden alıp deniz kenarına götürüp yan yana sıraya dizdiler. Buradan gemiye doğru bağırarak Sigmund'un gelip kendisinin teslim olmasını ve adamlarının hayatlarını kurtarması için gemilere doğru bağırdılar. Bu onu küçük düşürmek içindi. Ancak Türkler, krala dokunmadan kral buradan geçip gitti. (s.26)

1.2. BAYEZİT'İN MACARİSTAN VE STEİERMARŞ SEFERİ

Türk sultanı Bayezit, esirlerin bir kısmını öldürttükten ve diğerk kısmını belirttiğim şehre gönderdikten üç gün sonra ordusuyla Macaristan üzerine yürüdü ve Mitroviz şehri yakınlarındaki Sava'dan geçerek bütün toprakları aldı. Buradan Petau Düklüğü üzerine yürüdü. İşgal ettiği şehirleri yerle bir ederek buralarda yaşayan sayıları on altı bini bulan erkeğı, kadını ve çocukları esir aldı. Bu esirlerin bir kısmını Yunanistan'a gönderdi diğerklerini de Türkiye'ye getirdi.

Sultan Sava'yı geçtikten sonra emir salarak Gelibolu'daki esirlerin deniz üzerinden getirilmesini emretti. Biz deniz üzerinden sultanın başşehri olan Bursa'ya getirildik. Orada sultanın kendisi gelene kadar tutulduk. Kendisi Bursa'ya geldikten sonra Burgund dükünü ve adamlarını sarayının yakınındaki bir eve yerleştirdi. Macar asıllı olan Kodor'u ve bununla beraber altmış genç esiri Memlük sultanına hediye olarak gönderdi.

“Schiltberger, Mısır sultanını kitabında Sultanların Kralı namıyla anmaktadır. Bu dönemde Mısır sultanları Kahire'de olup Şark'ın en güçlü hükümdarı sayılmakta ve aynı zamanda da Müslümanların dini hükümdarlığını yani Halifeliğı üstlenmişlerdir.” (s.27)

Beni de göndereceklerdi ama ben üç yerimden yaralı olduğumdan dolayı benim bu seyahat sırasında ölebileceğimi düşünerek göndermediler. Bu yüzden ben Türk sultanının yanında kaldım. Bayezit, Bağdat, İran, Beyaz Tataristan ve Büyük Ermenistan ve diğerk krallara da esirleri hediye olarak gönderdi. Ben Türk sarayında kaldım. Burada altı sene boyunca Kralın önünde yaya olarak gittim, çünkü burada Hükümdarın nereye giderse gitsin önünden yayaların yürümesi adettendi. Altı sene sonra at sürme hakkını kazanarak at

sürmeme müsaade edildi. Böylece atla olarak yedi sene boyunca onun yanında idim. Bu zaman süresince Türk sultanının neler yaptığı burada yazılıdır.

1.3. BAYEZİT KARAMAN’I ELE GEÇİRİYOR

Ben Bayezit’in yanında olduğum sürede sultan ilk önce kayınbiraderi olan Karaman’ın aynı isimle anılan beyliğine karşı savaş açtı. Bu beyliğin başşehri Karaman olup bu beylik onun hükmü altına girmek istemiyordu. Bunun üzerine yüz altmış bin kişilik bir ordu ile bu beyliğin üzerine yürüdü. Karaman¹³, Bayezit’in karşısına yetmiş bin kişilik bir ordu ile çıktı. İki ordu Karaman Beyliği topraklarına dâhil olan Konya ovasında karşı karşıya geldiler. Gün boyunca iki kere saldırı oldu ve bu saldırılarda iki tarafta diğerine bir üstünlük sağlayamadı. (s.28)

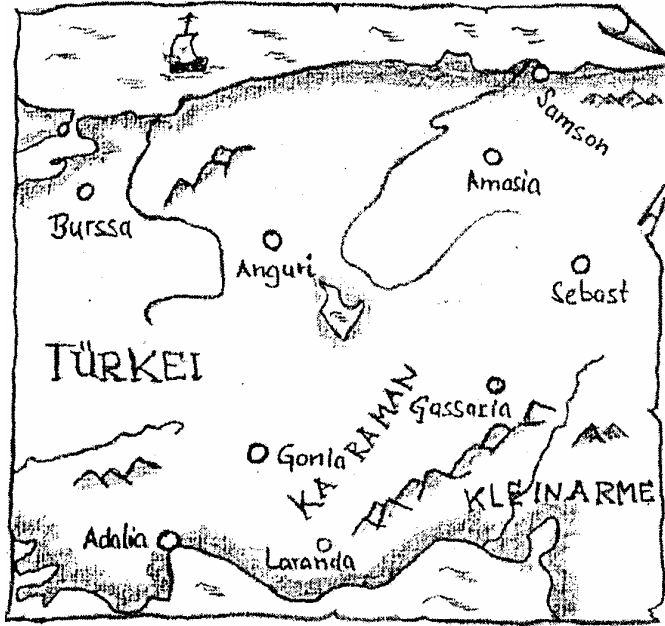
Gece olunca iki taraf savaşmayı bıraktı. Bütün gece boyunca Karaman, davul ve zurnalarla yakılan ateşlerle Bayezit’i korkutmaya çalıştı. Bayezit ise adamlarına yemek pişirmek haricinde ateş yakmamalarını ve yakılan ateşleri söndürmelerini emretti. Bayezit, gece otuz bin kişilik bir gücü düşmanın arka tarafına kaydırды ve onlara sabahleyin kendisi düşmana karşı taarruza geçtiğinde, onlarında düşmanın arkasından saldırıya geçmelerini emretti. Sabahla beraber Bayezit, düşmana karşı taarruza geçti. Aynı zamanda da Bayezit’in gizlice düşmanın arka cephesine geçirdiği otuz bin kişilik güç de saldırıya geçti. Karaman, arka taraftan da saldırıldığını görünce Konya’ya doğru kaçmaya başladı ve Konya’da şehre girerek savunma hatları oluşturdu. Bayezit, şehri ele geçiremeden on bir gün boyunca kuşattı.

Daha sonra şehrin önde gelenleri Bayezit’e haberciler göndererek, kendilerinin can ve mallarının bağışlanması karşılığında şehri teslim edeceklerini bildirdiler. Bayezit, bunu kendilerine vaat edince, şehrin önde gelenleri, Bayezit’in saldırıya geçmesini ve kendilerinin şehri fethedebilmesi için şehir surlarını açacaklarını haber verdiler. Kararlaştırıldığı gibi gerçekleşti.

¹³ Burada adı geçen “Karaman”, Karamanoğlu Alâeddin Bey’dir.

Karaman, Bayezit'in şehre girdiğini görünce kuvvetlerini toparlayarak onunla çarpışmaya başladı. Eğer Konya halkının yardımı olmuş olsaydı Bayezit'i zorla şehirden atma imkânına sahip olurdu. (s.29)

Ama Konya halkından destek göremeyince kaçtı ve yakalanarak Bayezit'in huzuruna çıkarıldı. Bayezit, ona kendi hükmü altına girmek istememesinin nedenlerini sordu. Karaman'da ona "Niçin ben bir bey iken senin hükmün altına gireyim?" şeklinde cevap verdi. Bayezit, bunları dinledikten sonra adamlarına dönerek Karaman'ın sahip olduklarına talip olan var mı diye iki üç kere sordu. Üçüncüsünde biri çıktı, Karaman'ı alıp götürdü ve kafasını uçurdu. (s.30)

Harita 2

Sonra Bayezit'in yanına gitti. Bayezit, onu gördüğünde kendisinin ona ne yaptığını sordu. O'da kafasını uçurduğunu söyledi. Bayezit ağlamaya başladı ve yanındakilere Karaman'ın¹⁴ kafasını uçurduğunda aynı şekilde kafasının kesilmesini emretti. Bunun üzerine

¹⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı bu konuyu hem Schiltberger'e göre hem de Osmanlı tarihçilerine göre şu şekilde değerlendirmiştir; "Osmanlı tarihleri ise Alâüddin Bey'in kaçarken attan düşüp yakalanarak Bayezid'in yanına getirildikten sonra Ankara'da bastırıp esir ettiği Timurtaş Paşa'ya teslim edilerek onun tarafından katledildiğini yazarlar. Fakat Şiltberger, Alâüddin Bey'i öldürenin de Bayezid tarafından katledildiğini beyan eder. Bu hususta Osmanlı tarihlerinin kaydı daha doğru olmalıdır; onlara göre Bayezid, Alâüddin Bey'in acele katlinden müteessir olarak Timurtaş Paşa'yı takdir etmiş, fakat onun muknâ delilleri üzerine sükûnet bulmuştur." Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.296.

onunda kafası Karaman'ın¹⁵ kafasının kesildiği yere götürüldü ve onunda kellesi kesildi. Bayezit'in bunu yapmasının sebebi şundandır: Eğer bir hükümdar hiddetlenip böyle bir şey emrediyorsa yanındakilerin bu emri hemen yerine getirmemeleri aksine biraz hükümdarın sakinleşmesini beklemelerinin daha uygun olacağıdır. Hiç kimse kendi kafasına göre başkasını öldürme yetkisine sahip değildir.

Bayezit, Karaman'ın kafasının bir mızrağa takılarak Konya'da ve diğer şehirlerde dolaştırılmasını emretti. Böylece Karaman'a sadık olanlar, beylerinin öldüğünü görüp veya duyup direnç göstermeden, kan dökmeden teslim olacaktı.

Konya'yı teslim aldıktan sonra Karaman şehri önlerine gelerek şehrin kendisine, yeni beyleri olduğu için teslim edilmesini istedi. Bunu yapmazlarsa şehri kılıç zoruyla alacağını şehrin önde gelenlerine habercileri ile duyurdu. Şehrin önde gelenleri ona dört kişiyi göndererek, kendilerinin ve mallarının korunması halinde şehri kendilerine teslim edeceklerini, ayrıca Karaman öldü ise onun şehirde yaşayan iki oğlunun¹⁶ var olduğunu ve bunlardan birinin şehir yöneticisi olmasını istediklerini bildirdiler. (s.31)

Bayezit'te onların mallarına ve canlarına dokunmayacağına ve şehrin yöneticisi olarak da Karaman'ın çocuklarının haricinde başka birisini getireceğini onlara bildirdi.

Şehirdekiler Bayezit'in bu cevabını duyunca şehri teslim etmeyeceklerini kendi beyleri ölmüş olsa bile onun arkada iki erkek evlat bıraktığını ve bu çocukların buranın beyliğini yapmalarını istediklerini ve onların yanında olacaklarını veya öleceklerini bildirdiler. Beş gün boyunca sultana karşı şehri savundular. Bunu gören Bayezit daha fazla asker gönderilmesini ve kuşatma teçhizatı yapılmasını emretti.

¹⁵ Karamanoğlu Alâeddin Bey'in öldürülmesiyle ilgili olarak Schiltberger'in yazdıklarıyla kaynakların uyuşmadığı noktalar bulunmaktadır. Bu konuda Osmanlı tarihçilerinin yazdıklarının daha doğru olduğunu kaynaklarda desteklemektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Danişmend, *a.g.e.*, s.113-115.

¹⁶ Şiltberger, Alâüddin Bey'in iki oğlundan bahsediyorsa da isimlerini söylemiyor; bunlardan birisinin adının Mehmet bey olduğu tarihlerde görülüyor ise de diğer oğlunun adı geçmiyor. Fakat takvimlerde bunların Mehmet Ali Beyler olduğu görülüyor. Ankara muharebesinden sonra Timur Mehmet Bey'i Konya'da ve Ali Bey'i Niğde'de hükümdar yapmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.297.

Bunu gören Karaman'ın oğulları ve anneleri, şehrin önde gelenleriyle bir araya gelerek; “Sevgili beyler, bizlerin sizleri Bayezit’e karşı koruyamadığımızı, O’nun gücünü görüyorsunuz. Bizim isteklerimiz yüzünden mahvolacaksınız, bu bizi üzer ve bunu size yapamayız. Bu yüzden annemizle onun merhametine itaat etmekte hemfikiriz.” dediler. Şehrin önde gelenleri de bunu olumlu karşıladılar. Bunun üzerine Karaman'ın oğulları annelerini, şehrin önde gelenlerini, şehrin anahtarını yanlarına alarak Bayezit’e doğru yola koyuldular. Bayezit’e, yaklaştıklarında anneleri, oğullarının ellerinden tutup Bayezit’in huzuruna çıktılar. (s.32)

Bayezit, kız kardeşinin ve oğullarının geldiğini görünce onları karşılamaya çadırının önüne çıktı. Onlar sultanın önünde diz çöküp, ayağını öpüp af dilediler ve ona şehrin anahtarını verdiler. Bunu gören sultan yanında duran beylerine onları yerden kaldırmalarını emretti ve emrettiği gibi oldu. Şehre kendi beylerinden birini yönetici olarak atadı. Kız kardeşini ve onun iki oğlunu başkent Bursa’ya gönderdi.

1.4. BAYEZİT’İN SİVAS BEYİ’Nİ KOVMASI

Başkenti bugünkü Amasya olan ve Karaman Beyliği ile ortak sınırı bulunan Merzifon¹⁷ Beyliği’nin başında Emir Ahmed¹⁸ isimli bir hükümdar vardı. Emir Ahmed, sultan Bayezit’in Karaman’ı aldığını haber alınca, Bayezit’e haberciler göndererek Sivas Beyi Burhanettin’in buralardan uzaklaştırılmasını istedi ve kendisinin tek başına ona karşı bir şey yapamadığını söyledi. Eğer sultan ona yardım ederse bütün toprakları onun kendisine vereceğini ve bunların karşılığında Bayezit’in sınırları içinde kendisine başka bir yer vermesini istedi. Bunun üzerine Bayezit, oğlu Mehmet’i otuz bin kişilik bir güçle Sivas üzerine Emir Ahmed’e yardım için gönderdi. Bayezit’in oğlu Mehmet, Burhanettin’i kuvvet yoluyla buralardan kovdu ve bundan sonra Emir Ahmed başkenti ve bütün toprakları Bayezit’in himayesine verdi. (s.33)

¹⁷ Schiltberger Hatıratı’nda Merzifon’u “Marsuani” olarak belirtmiştir. Sözlükte verilen şu bilgilerde destekleyici niteliktedir; Merzifon, Amasya iline bağlı ilçe merkezi kasaba. İlkçağda Phazemon; ortaçağda Marsivan/ Marsovan. Bilge Umar, *Türkiye’deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 1993, s.566.

¹⁸ Merzifon, XII. Yüzyıl sonlarından itibaren İlhanlı ve onların vârisi Eretnaoğulları’nın idaresi altında kalmasının ardından yörede çekişme içindeki beylerin mücadelelerine sahne oldu. Kadı Burhâneddin Ahmed burayı denetim altına almak için Amasya Emiri Ahmed’e karşı bazı girişimlerde bulundu. Mücadelelere Candaroğlu Emirlerinden Celâleddin (Kötürüm) Bayezid de katıldı. Kadı Burhâneddin Merzifon’u yağmaladı. 795’te (1393) tekrar buraya gelip karargâh kurdu ve Amasya’ya asker gönderdi. Olaya karışan Yıldırım Bayezid kalabalık bir ordula Merzifon’a ulaşip şehri ele geçirdi. Mehmet Öz, “*Merzifon*”, İslam Ansiklopedisi, C. XXIX, Tükiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004. s.242-243.

Bayezit, oğlunu yanına çağırarak bu toprakların yönetimini kendisinin ilk seferi olması sebebiyle ona bıraktığını söyledi. Emir Ahmed'e de kendi sınırları içinde başka bir yerin yöneticiliğini verdi.

1.5. FİRAR TEŐEBBÜŐÜ

Bayezit, daha sonra kendi başkentine uzun süreli kalmak için geri döndü. Burada biz yaklaşık altmış Hıristiyan birleşip hep birlikte kaçma planları yaptık. Bu plana göre bir kaçış zamanı belirledik ve birbirimize ya hep birlikteleceğimize ya da hep birlikte kurtulacağımıza dair söz verip yemin ettik. Kaçma zamanı gelince toplanıp aramızdan iki kişiyender olarak seçtik ve onlara itaat edeceğimize dair söz verdik.

Böylece bir gece yarısı atlara binip dağlara doğru kaçmaya başladık. Sabaha karşı bu dağlara eriştiğimizde atlarımızı dinlendirmek için güneş doğasıya kadar mola verdik. Daha sonra tekrar atlarımıza binerek gün boyu ve bütün gece yolumuza devam ettik. Bayezit, bizim kaçtığımızı duyunca beş yüz kişilik bir atlı ordusunu bizi yakalaması için arkamızdan gönderdi. Onlara bizi yakalamalarını ve yakaladıktan sonra kendisine gtrlmemizi emretti. Onlar, bize bir vadide yetişip teslim olmamız için bağırdılar. Biz teslim olmaya niyetli olmadığımız için atlardan inip yaya olarak onların karşısına çıktık ve onlara karşı kendimizi bir süre savunduk. (s.34)

Bunu gören komutanne doğru çıkararak bir saatlik barış talep etti. Bizde kendimizi savunmayı bu süre için bıraktık. Bunun zerine komutan yanımıza gelip teslim olmamızı, karşı koymamamızı bunun karşılığında bizim hayatlarımızı bağışlayacağını söyledi. Biz ondan bunu düşünmemiz için süre istedik. Toplanıp düşünmeye başladık. Sonunda teslim alınıp Bayezit'in huzuruna çıkarıldıktan sonraldrleceğimizi bildiğimizi, bunun yerine savaşarak ve Hıristiyan olarak hep birliktelmeyi yeğlediğimizi komutana bildirdik. Komutan bizim teslim olmamakta ısrar ettiğimizi görünce tekrar yanımıza geldi. Bize eğer teslim olursak bizi hayatta bırakacağına, sultan çok kızıp ta bizildrtmeye kalkarsa ona karşı bizi koruyacağına ve bizildrtmedennce ilk kendisininldrlmesini talep edeceğine dair söz

verdi ve yemin etti. Bunun üzerine teslim olduk ve komutan bizi esir alarak sultanın huzuruna çıkardı.

Sultan çok kızarak bizim hemen öldürülmemizi emretti. Bunun üzerine bizi yakalayan komutan öne doğru çıkarak sultanın önünde diz çöktü, bizim hayatlarımızı bağışlamasını ve kendisinin bize vermiş olduğu sözü ve yeminini anlattı. Bunun üzerine sultan bizim kaçışımız esnasında etrafa zarar verip vermediğimizi komutana sordu. Komutanda bizim hiç bir şeye zarar vermediğimizi söyleyince, bizi öldürtmeyip dokuz ay boyunca zindana attı. (s.35)

Bu süre içinde içimizden on iki kişi öldü. Müslümanların bayramı geldiğinde sultanın en büyük oğlu Emir Süleyman sultanın huzuruna çıkarak bizi affetmesini istedi. Bunun üzerine sultanın huzuruna çıkarıldık ve sultana bir daha kaçmayacağımıza dair söz verdik. Bundan sonra sultan bize tekrar at sürmemize müsaade ederek bizim maaşlarımızı artırdı.

1.6. BAYEZİT'İN CANİK'İ FETHETMESİ

Bir yaz dönemi Bayezit, seksen bin kişilik bir kuvvetle başkenti Samsun olan Canik¹⁹ üzerine yürüdü. Başkent olan ve kuvvetli bir savunma sistemine sahip Samsun'u kuşattı. Burayı Cüneyt²⁰ isimli bir bey yönetiyordu, sultan onu şehirden sürdü. Tüm şehir bunu duyduğunda Bayezit'e teslim oldu. Böylece sultan şehri halkıyla birlikte ele geçirdi.

¹⁹ Canik, Anadolu'nun Karadeniz kıyısında, yaklaşık olarak Kızılırmak ile yeşilirmak arasında kalan yörenin Selçuklular döneminden beri kullanılan adı. Aynı yörede şimdi Samsun ilimiz vardır. Umar; *a.g.e.*, s.180.

²⁰ Yıldırım Bâyezid, 1398 baharında tekrar Anadolu'ya yöneldi. Sultan Bâyezid, Canik bölgeline girerek Kubad-oglu Cüneyd Bey'in elinde bulunan Samsun'u ele geçirdi. Bu yeni gelisme üzerine Tâceddin-oglu Mahmud Bey ve bölgenin diğer emirleri Osmanlı Devleti'ni yeniden metbu tanımak zorunda kaldılar. Bu tarihten kısa bir süre sonra da Kadi Burhaneddin Ahmed Akkoyunlu beyi Karayülük Osman tarafından Karabel mevkiinde yapılan savasta öldürülmüş ve devlet arazisi de Bayezid döneminde Osmanlı Devleti sınırları içerisine dahil edilmistir. Taceddinoğulları Beyliği; <http://www.enfal.de/starih47.htm>. 18.06.2009. Burada Schiltberger'in bahsettiği Cüneyt isimli beyi yaptığım alıntıda destekler niteliktedir. Taceddinoğulları Beyliği'nin Canik Beyliği olarak Türk tarihi kaynaklarında geçtiğini de belirtmekte fayda var.

1.7. ENGEREK YILANLARININ KAVGASI

Bayezit'in yanında olduğum süre içinde Samsun şehri yakınlarında oluşan bir mucize dikkate değer ve önemli bir husustur. Engerek yılanları²¹ şehrin etrafına bir millik mesafede toplanarak şehri kuşattılar. Bunların bir kısmı denizden diğer bir kısmı ise dağlardan buraya geldiler. (s.36)

Engerek yılanlarının etrafını çevirdiği şehir Samsun'a bağlı Canik'ti. Etrafı sıkı ormanlarla çevrili bir şehirdi. Dokuz gün boyunca yılanlar bu şehir etrafında toparlandılar, yılanların hiç kimseye veya hayvanlara zarar vermemesine rağmen onların korkusuna kimse şehirden dışarı çıkmaya cesaret edemedi. Şehrin ve bu toprakların hükümdarı halka bu yılanlara bir şey yapmamalarını ve bunun Allah'ın vermek istediği bir işaret olduğunu söyledi. Onuncu gün yılanlar birbirleri ile dövüşmeye başladılar. Bu dövüşmeleri sabahtan akşama kadar devam etti. Yılanların dövüşünü gören bey ve halkı şehir kapılarını açarak bu dövüşü yakından seyretmek için atla şehrin önüne çıktılar. Bey bu dövüş de su engerek yılanlarının orman engerek yılanlarına yenildiğini gördü. Ertesi sabah bey tekrar şehir surlarının önüne gidip yılanlara bakmak istediğinde yılanların orada olmadığını ve yalnız ölü yılanların bulunduğunu gördü. Daha sonra bey ölü yılanları toplattırarak sayılması emrini verdi. Toplanan ölü yılanların sayısı sekiz bini buluyordu. Bey, büyükçe bir çukura yılanların gömülmesi için emir verdi ve yılanlar gömüldükten sonra Osmanlı'nın²² sultanı Bayezit'a haber göndererek bu mucizeyi anlattı. (s.37)

Bunu Bayezit, Allah'ın bir mucizesi olarak kabul edip yeni topraklarına kattığı bu yerlerin kara yönünden karadaki engerek yılanlarının deniz engerek yılanlarını yenmesinin de bunun bir onayı olduğunu ve kendisinin denizlerin de Allah'ın yardımını ile hükümdarı olacağı şeklinde yorumladı.

²¹ Schiltberger'in engerek yılanları ile ilgili yazdığı efsane, Yıldırım Beyazıt döneminde yaşanmış olarak belirtilmiştir. Efsane Samsun'a bağlı Canik'te geçmekte ve efsanenin odak noktası ise engerek yılanlarıdır. Yaptığım araştırmalarda Schiltberger'in anlatmış olduğu Canik efsanesi ile ilgili yazılı bir veriye rastlayamadığımı belirtmek istiyorum.

²² Schiltberger'in Hatıratı'nda Osmanlı kelimesi yerine "Türkiye" kullanılmıştır. Ancak biz o dönem için "Osmanlı sultanı"nın daha uygun olduğuna karar verdik.

Samsun, bir tarafında Cenevizli Hıristiyanların diğer tarafında da toprakların sahibi Müslümanların yaşadığı, birbirine bakan iki kısımdan ibaret bir şehirdi.²³ İki taraf da birbirinden bir duvar ile ayrılmış şekildedir. Şehrin hükümdarı o zamanlar orta Bulgaristan'dan bir dükün oğlu Schusmanos'du. Bulgaristan, vaktiyle üç yüz kaleli ve şehirli bir ülke olup başkenti Tırnova idi. Bu bahsedilen yerleri Bayezit topraklarına kattı, dük ile oğlunu esir aldı. Baba zindanda öldü, oğlu ise hayatının bağışlanması için Müslümanlığı kabul etti. Bayezit'te ona Samsun'u ve Canik topraklarını alınca buraların idaresini ölünceye kadar teslim etti.

1.8. BAYEZİT'İN SIVAS'I²⁴ ALMASI

Müslümanların hayvanları ile birlikte onları otlatmak için bir yerden diğer bir yere göçebe gibi gitme alışkanlıkları vardı. Onlar bu göç esnasında iyi bir meraya geldiklerinde belirli bir süre burada kalmak için oraların hükümdarından müsaade alırlardı. (s.38)

Bir yaz günü Osman²⁵ isimli bir Türk beyi hayvanları ile birlikte Sivas önlerine geldi. Sivas beyi Burhanettin'den hayvanlarını otlatılabilmek için meraları kiralamayı talep etti.²⁶ Bunun üzerine bey ona meralarda yazı geçirip sonbahara kadar kalmasına izin verdi.²⁷

²³ Burada Müslüman Kâfir Samsunu denilen iki *Samsun* kalesi vardı ve birbirlerine pek yakın olup bir ok atımı kardı ve her iki kale de surlarla çevrilmişti. *Gâvur Samsun'u* Cenevizlilere âid kolonilerdendi. Yıldırım Bayezid Müslüman Samsun'u aldı ve kendisine dost olan diğer Samsun'a dokunmadı. Ceneviz Samsun'u bir konsolos tarafından idare ediliyordu. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.298.

²⁴ Sebasteia. İl Merkezi Sivas'ın eski adı. Umar, *a.g.e.*, s. 716. Schiltberger'de Hatıratı'nda bu şehirden Sebast olarak bahsetmiştir.

²⁵ Burada ismi geçen Osman'la ilgili olarak İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın eserindeki bilgiler şöyledir; "Sivas, Kayseri ve havalisi hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed, bir zaman kendisine tâbi olup 1396 sonları veyahut 1397'de kendisine muhalefete kalkmış olan bir kısım Akkoyunlu aşiretinin reisi Kara Yülük Osman'ı takip ederek onunla vukua gelen muharebede yakalanıp katledilmiş (800 *Zilkade / 1389 Temmuz*). Sivas halkının kararıyla yerine oğlu Alâüddin Ali Bey (Zeynelâbidin) hükümdar olmuştu; fakat Karayölük diye meşhur olan Kara Osman Bey Sivas'ı muhasara ile almak istediğinden Sivas'ın ileri gelenleri Osmanlı hükümdarını yardımlarına çağırmuşlardı. Yıldırım Bayezid bu yirmi bin atlı ve dört bin yaya göndermiş ve bu kuvvet Karayölüğü mağlup ederek Sivas'ı kurtarmıştır." Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.299.

²⁶ Schiltberger'in değinmiş olduğu bu konuyu İbrahim Kafesoğlu'nu Bozkırlı kültürü olarak ele almış ve kitabında şu şekilde açıklamıştır: "Bozkırlı, kalabalık sürülerini türlü manevralarla kışın ayrı, yazın ayrı ve birbirinden uzak mesafelere götürmek, otlakları ve suyu silahlı muhafaza etmek; hayvanların yaylak ve kışlaklarda barındırılması, çeşitli hastalıklardan korunması, tedavi edilmesi gibi maharetlerde yatkınlık kazanmak; gerektiğinde otlak ve kaynakları ortaklaşa kullanabilme için diğer sürü sahipleri ile anlaşmalar yapmak ve aralarındaki haksızlıkların, anlaşmazlıkların halli için bir hakem heyeti ve başkanlığı tesis etmek, nihayet besicilik- çobanlık zamanla geliştikçe çok geniş arazi üzerine yayılan şiddetli rekabetlerden bunalan kabilelerin toplanarak müştereken mücadeleye hazır tutulması zarûretinin doğurduğu daha kuvvetli bir teşkilat kurmak, buna "meşrûiyet" kazandırmak gibi hukuki yollar aramak zorunda kalmıştır." İbrahim Kafesoğlu; *Türk Milli Kültürü*, Ötüken, İstanbul 1998, s.223.

²⁷ Yaşar Yücel, Osman'la ilgili açıklamalarında Schiltberger'in eserini kaynakça göstermiş ve bu konuya şu şekilde değinmiştir; "Schiltberger'e göre Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey, Sivas Hükümdarı Kadı Burhaneddin'den 1398 yazında sürüleri için bir yaylak yeri göstermesini istemişti. Kadı Burhaneddin Ahmed ise sonbahara kadar olmak şartıyla bir yer vermişti. Osman Bey, buna kırılmış olmalı ki, hükümdardan izin almadan memleketine dönmek üzere hareket etmiştir. Bunu

Sonbahar geldiğinde beyin müsaadesini almadan tasını tarağını toparlayarak memleketine doğru yola koyuldu. Bunu duyan bey izni olmadan ayrılıp gittiği için ona çok kızdı ve on bin kişilik bir kuvvetle Osman'ın bulunduğu, hayvanlarını otlattığı meraya gitti. Orada otağını kurup Osman'ın arkasından dört bin kişilik bir kuvveti gönderip onun tüm malını mülkünü geri getirmelerini istedi. Bunu duyan Osman, derhal dağlara doğru giderek oralarda saklandı. Onu takip edenler onu arayıp bulamadıkları için dağların eteğinde bir vadide kamp kurdular. Osman'dan yana endişeleri olmadan o gece orada kaldılar. Günün ağarmasıyla birlikte Osman, en iyi adamlarından oluşan bin kişilik bir gücü toplayarak düşmanlarının kuvvetini öğrenmek için harekete geçti. Osman, düşmanının hiçbir saldırı beklemeden ve ihtiyatsız hareket ettiğini görünce derhal onlara karşı saldırıya geçti. Onlar bu saldırıya karşı hazırlıksız olduklarından kendilerini savunamadılar. Bir kısmı bu saldırıda öldürüldü diğer bir kısmı da kaçıp dağıldı. (s.39)

Hükümdar, askerlerinin Osman tarafından bozguna uğratıldığı haberine inanmadı ve dalga geçildiğini düşündü. Bozgundan kaçanlar bozgunu kendisine anlatsalar da buna bir türlü inanamadı, bilakis doğru olup olmadığını öğrenmeleri için yüz atlıyı oraya gönderdi.

Bu arada Osman, adamları ile birlikte gelen yüz atlıyı görünce hükümdarın bulunduğu yere doğru hareket etti. Hükümdar kendi adamlarının da bozguna uğrayıp kaçtıklarını görünce çareyi atına binip dağlara kaçmakta buldu. Osman'ın bir adamı dağlara kaçan hükümdarı kaçamayacağı yere kadar takip etti. Osman'ın adamı onun teslim olmasını istedi ama o teslim olmak istemedi. Bunun üzerine Osman'ın adamı yayını aldı ve hükümdarı vurmaya istedi. Bunu gören hükümdar onun kendisini öldürmemesi karşılığında ona iyi bir köşk ve parmaklarından bir yüzüğü vereceğini vaat etti. Fakat Osman'ın adamı bunu yapmak istemedi, onu yakaladı ve beyine götürdü.²⁸ Osman gün boyunca akşama kadar hükümdarın adamlarının peşinden gitti ve çoğunu öldürdü. Sonra hükümdarın konakladığı yere gelerek

haber alan Kadı Burhaneddin, son derece kızmış ve bir miktar kuvvetle onu takip etmeye başlamıştı.” Yaşar Yücel; *“Timur’un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402)”*, TTK, Ankara 1989, s.57.

²⁸ Yaşar Yücel'in Kadı Burhaneddin'in yakalanmasıyla ilgili açıklamaları şu şekildedir; “Bu beklenmedik saldırı karşısında kuvvetleri bozulmuş, bunu gören Kadı Burhaneddin'de, bir ata binerek muharebe alanından uzaklaşmak istemişti. Fakat Kara Yülük Osman Bey'in emrindeki komutanlardan biri tarafından takip edilerek yakalanmıştı. Kadı Burhaneddin, bu kişiye kendisinin hükümdar olduğunu bildirmiş ve serbest bırakılmasını istemiş, buna karşılık o komutana bir kale vermeyi bile vaat etmişti. Ayrıca anlaşmanın teminatı olarak da parmağındaki hükümdarlık yüzüğünü, bu komutanın parmağına geçirmek istemişti. Yücel, *a.g.e.*, s.58.

O'da orada konakladı, oradan dağlarda bıraktığı adamlarına sürüleri getirmeleri için haber gönderdi. (s.40)

Adamları ve hayvanları yanına geldiğinde esir aldığı hükümdarı da yanına alarak Sivas önlerine geldi. Buradan şehirdekilere haber göndererek şehri kan dökmeden kendisine teslim etmelerini ve kendileri ile barış içinde yaşayacaklarını söyledi. Şehirdekiler ona cevap olarak onun hükümdarlarını esir alsa bile hükümdarlarının bir oğlu olduğunu ve onun önderliğinde Osman gibi güçsüz birinin önderliğinde yaşamayacaklarını bildirdiler. Bunun üzerine Osman, hükümdara dönerek eğer yaşamak istiyorsa adamlarına şehri teslim etmelerini söylemesi gerektiğini dile getirdi. Hükümdar; “Benim şehre gitmemi sağlarsanız olup olmayacağını denerim” diye konuştu. Hükümdar, şehre götürüldüğünde halkından şehri Osman’a teslim etmelerini ve kendisini ölümden kurtarmalarını istedi.²⁹ Onlar ise Hükümdarlarına; “Şehri Osman’a zayıf bir hükümdar olduğu için teslim etmek istemiyoruz. Sen de beyimiz olamayacağına göre oğlun elimizde. Biz Osman’ı değil onu istiyoruz.” dediler.

Bunu duyan Osman çok kızdı ve Osman’ın çok kızdığını gören hükümdar hayatını bağışlarsa ona başka bir şehri olan Kayseri’yi oraya ait olan her şeyiyle verebileceğini söyledi. Osman, bunu istemedi ve hükümdarın kafasının halkın önünde kesilmesi emrini verdi. Kafası uçurulduktan sonra vücudunu dört parçaya ayırıp her bir parçasını bir mızrağa bağlayıp şehir surları önünde astırdı.³⁰ (s.41)

Osman, şehir önlerindeyken hükümdarın oğlu Beyaz Tataristan’da³¹ ki kudretli bey kayınpederine haber göndererek yardım istedi. Babasının Osman tarafından nasıl

²⁹ Schiltberger’in, Kara Yülük Osman ve Kadı Burhaneddin arasında yaşananlar hakkında yazdıklarını çeşitli kaynaklar birebir olmasa da destekler niteliktedir.

³⁰ Kadı Burhaneddin, hayatının başlanması ve bırakılmasına karşılık olarak Kara Yülük Osman Bey’e Kayseri ve çevresini terke hazır olduğunu bildirmişti. Fakat buna razı olmayan Osman Bey, şehir halkının gözü önünde Kadı Burhaneddin Ahmed’in başının vurulması için emir verdi. Bundan sonra cesedini dörde bölerek her parçasını bir sırığa geçirtti. Osmanlı kaynaklarında ise Kadı Burhaneddin’in ölümü ile ilgili olarak Kara Yülük Osman Bey’in yurdundan ayrılarak emrindekilerle Rum’a geldiği ve Kadı Burhaneddin’e sığınıp onun hizmetine girdiği kayıtlıdır. Sayısız ikram ve iltifat gören Kara Yülük, bir süre böyle yaşadıkdan sonra yurduna dönmek istemiş ve ansızın hareket etmişti. Bunu haber alan Kadı Burhaneddin, kendisinden izin almadan giden Kara Yülük Osman Bey’e kızmış, yanında bulunan az bir kuvvetle ardına düşmüştü. Meydana gelen savaşta kahramanca savaşan Kadı Burhaneddin Ahmed, Kara Yülük Osman Bey’e yenilerek öldürülmüştü. Yücel, *a.g.e.*, s.58-59.

³¹ Çin kaynakları umûmiyetle Moğulistan’daki şimal Tatarlarına *Kara-Tatar* (Hei-Ta), cenuptaki Tatarlara ise, *Ak-Tatar* (Pai-Ta) adını vermişlerdir. Bilhassa Cengiz çağından sonraki Çin kaynaklarında bu tâbir, sık görülür. Bu kavimler tatar adını

öldürüldüğünü ve adamlarının yok edildiğini de yazdı. Bunun üzerine kayınpederi bütün varlığını; kadınları, çocukları ve hayvanları uzun süre Sivas'ta kalmak ve ülkeyi Osman'a karşı savunmak niyeti ile topladı, yardım için yola koyuldu. Kayınpederinin gücü kadın ve çocuklar hariç dört bin kişi idi.

Tatar beyinin geldiğini duyan Osman, adamları ile birlikte şehirden tekrar dağlara geri çekildi. Tatar beyi şehir önlerine gelip adamları ile birlikte buraya yerleşti. Bunu öğrenen Osman en iyi bin beş yüz adamını seçti ve ikiye böldü.

Gecenin karanlığında onların her iki tarafından muazzam bir gürültü yaptı. Bu gürültü ile Tatar beyi baskına uğradıklarını zannedip şehrin içine kaçtı. Halkı ve adamları beyin saldırıdan tamamen kaçtığını zannederek onlarda kaçmaya başladılar. Kaçanları takip eden Osman, onları yakalayıp çoğunu öldürdü ve bir çoğunda mallarını mülklerini ellerinden alıp tekrar dağlara geri çekildi. (s.42)

Sabahın ilk ışığı ile atına atlayan Tatar beyi kaçan adamlarının arkasından onları bulmak için gitti. Adamları onu gördüklerinde tekrar geri dönmek istemediklerini söylediler. O da onlarla birlikte ülkesine geri döndü. Osman, bundan üç gün sonra tekrar şehir surları önüne geldi, halkın şehri teslim etmelerini istedi. Bu isteği reddedilince şehri kuşatmaya başladı.

Bunu gören şehrin önde gelenleri Bayezit'e haber göndererek durumu anlattılar. Ondan Osman'ı oralardan kovup kendilerine yardım etmesini istediler, şehri ona teslim edeceklerini söylediler. Bunu duyan Bayezit, en büyük oğlunu³² yirmi bin atlı ve dört bin yaya askeri ile gönderdi ki aralarında bende vardım. Bayezit'in büyük oğlunun üzerlerine geldiğini duyan Osman, tekrar yanlarındaki malları mülkleri dağlara önceden saklandıkları yere geri gönderdi. Kendisi yalnızca bin atlı ile alanda kaldı. Sultanın oğlu Osman'ı kovmak için iki bin atlısını Osman'ın üzerine gönderdi. Atlıların üzerine geldiğini gören Osman kendi adamları ile birlikte karşı saldırıya geçti.

taşımakla berâber ırk, dil, kültür ve diğer bakımlardan büyük ayrılıklar gösteriyorlardı. Faruk Sümer, "Tatar", İslam Ansiklopedisi, C. XII/ Kısım I, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1968, s.52.

³² Burada kastedilen şehzade Bayezit'in en büyük oğlu Süleyman Çelebi'dir.

Bir süre savaştıktan sonra atlılarının başarısız olduğunu gören Bayezit'in oğlu diğer adamlarının başında yardım için yetişti. Onların geldiğini de gören Osman bu sefer onlara saldırdı. Bayezit'in oğlunun atlıları ve askerleri savaş vaziyetini alamadığından neredeyse kaçma durumuna geldiler. (s.43)

Şehzade, o zaman kendi adamlarına dönerek savaşmalarını emretti, karşılıklı mücadeleleri yaklaşık üç saat kadar sürdü. Onlar savaşırken şehzade sayıları dört bin olan yaya askerlerini Osman'ın adamlarını ve mallarını gizlediği yere doğru yola çıkardı. Bunu duyan Osman dört yüz atlısını onlara yardım için gönderdi ve kendisinde çemberi yararak adamlarının yanına ulaştı. Hep beraber dağlara kaçıp burada biraz oyalandıktan sonra geldikleri yerlere geri döndüler.

Sultanın oğlu, Sivas önlerine geldi ve şehirdekiler şehir kapılarını ona açarak karşılamak için dışarı çıktılar. Ona şehre girmesini rica ettiler. Şehzade bunu yapmak istemedi bilakis babasının gelip şehre girmesi ve şehri teslim alması için haber gönderdi. Böylece Bayezit yüz elli bin askeriyle şehre geldi ve şehri teslim aldı. Şehri teslim aldıktan sonra oğlu Mehmet'i şehrin ve bu toprakların hükümdarı olarak tayin etti. Bu oğlu, Osman'ı buralardan kovan oğlu değildi.³³ (s.44)

1.9. BAYEZİT SULTANLAR KRALINDAN³⁴ BİR ŞEHİR İSTİYOR

Bayezit, oğluna adı geçen şehrin krallığını verdikten sonra Malatya isimli şehrin hakimi Memlük Sultanına haber göndererek, şehrin kendisine devredilmesini istedi. Bu şehir ve civarı Memlük Sultanına tabi olmakla beraber o krallığa (Kadı Buhanettin'e) aitti. Bayezit, bu beyliğin topraklarını ele geçirdiği için Memlük Sultanından bu şehri istedi. Ancak Memlük Sultanı bu şehri kılıçla savaşarak aldığını eğer birinin de bu şehri almak istiyorsa onunda

³³ Bu harekâta Süleyman Çelebi ve Bayezid'le beraber bulunmuş olan Şiltberger, Sivas emirliğine şehzade Mehmed'in tâyin edildiğini tasrih etmektedir. Tarih-i Takıyyüddin İbn-i Şübhe Sivas'a Emir Süleyman'ın vali tâyin edildiğini yazar. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.299.

³⁴ Schiltberger Hatıratı'nda Memlük Sultanı'ndan Sultan Kral olarak bahsetmektedir. Biz çevirimizde bu ismin geçtiği yerleri Memlük Sultanı olarak belirttik.

savaşarak alması gerektiğine dair haber gönderdi.³⁵ Bayezit, bu cevabı aldıktan sonra iki yüz bin kişilik ordusuyla şehri iki ay boyunca kuşattı. Şehrin teslim olmadığını gören Bayezit, şehrin etrafını çeviren savunma çukurlarını doldurarak ordusuyla şehre karşı hücumla geçti. Bunu gören şehirdekiler aklarını dileyerek teslim oldular. Bundan sonra Bayezit, şehri teslim aldı ve topraklarına katarak şehrin önemli yerlerine yönetici olarak adamlarını yerleştirdi.

1.10. BAYEZİT'İN BEYAZ TATARLARI HÜKMÜ ALTINA ALMASI

Bayezit, bu şehri aldığı sırada Beyaz Tatarlar Bayezit'e ait Ankara'yı kuşattılar. Bunu öğrenen Bayezit, en büyük oğlunu otuz iki bin kişilik bir kuvvetle oraya gönderdi. Oğlu başarısız oldu ve geri çekilip Bayezit'in yanına döndü. (s.45)

Bayezit, oğluna daha fazla asker verip onu tekrar Ankara üzerine gönderdi. Oğlu uzun süren bir savaştan sonra Tatarları yenerek Tatar Beyi ve onun iki beyini yakalayıp esir aldı ve esirlerini Bayezit'e getirdi. Böylece Beyaz Tatarlar Bayezit'e teslim oldular, Bayezit, buraya yönetici olarak başka birini yerleştirdi, esirlerini yanında başkentine götürdü.

Buradan sonra Bayezit, Memlûk Sultanına ait bir şehir olan Antalya'ya yöneldi. Burası Kıbrıs'dan çok fazla uzak olmayıp sınırları içinde sadece keçi yetiştirilmekteydi. Bayezit, savaşı kazandığından şehirdekiler kendisine on bin keçi hediye edip şehri ve topraklarını teslim ettiler. Bayezit, bu toprakları sınırlarına dâhil etti, hediye edilen keçilerle birlikte memleketine geri döndü.

³⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın eserinde Malatya'nın Beyazıt tarafından alınışı ile ilgili satırları; "Sultan Bayezid Sivas'ı aldıktan, yani bütün Kadı Burhaneddin memleketlerine (Orta Anadolu'ya) sahip olduktan sonra Bursa'ya döndü; onun bu başarıları Memlûk Sultanı Berkuk'u düşündürmeğe başlamıştı. Bundan bir müddet sonra Memlûk Sultanı Berkuk'un 801 Şevval/1391 Haziran'da vefatını haber alan Bayezid, yerine geçen oğlu Ferec'in küçük olması ve ümera arasındaki ihtilâfları öğrendi; bunun üzerine Türklerle meskûn olan Malatya'nın Kadı Burhaneddin'e aidiyetinden bahis ile kendisine terkini istemek üzere – çünkü burası Memlûk sultanının elinde idi – Sultan Nâsirüddin Ferec'e bir elçi gönderdi; fakat red cevabı alınca sefere çıkarak Sivas'tan Malatya'ya indi. Şehrin müdafaa edildiğini görünce Malatya'yı kuşattı ve etrafındaki hendekleri doldurdu; bunun üzerine Malatyalılar teslim oldular, oraya asker koyarak döndü"³⁵ şeklinde yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.300.

1.11. MEMLÜK SULTANINA YARDIM İÇİN ORDUNUN GÖNDERİLMESİ

Bu olayların olduğu sırada Barkuk isimli Memlük sultanı öldü. Ondan sonra oğlu Yusuf³⁶ sultan ilan edildi. Babasının adamlarından biri ona karşı sultanlığı ele geçirmek için savaşmaya başladı. Bunun üzerine Yusuf, Bayezit'ten kendisine yardıma gelmesi için ricada bulundu. Bayezit, yirmi bin kişilik bir kuvveti ona yardım için gönderdi, bu gönderdiği kuvvetin içinde bende vardım. Yusuf düşmanını zorla kaçırdı ve kudretli Memlük Sultanı oldu. (s.46) Yusuf, kendisine karşı gelenleri takip etti ve onları bir çölde yakalayıp ortadan kaldırdı. Biz daha sonra sultanımız Bayezit'e geri döndük.

“Barkuk’un oğlu Joseph ismi ile Yusuf ismi kastedilmiş olabilir, 1412 senesine kadar hüküm sürmüş olup Fatadsch’in başka bir ismi de olabilir. Barkok 1382 senesinden beri Itmisch’de (?) hüküm sürmüştür. Barkuk Çerkez olup Mısır Sultanıdır. Böylelikle de 2. Memluktular devrinin kurucusudur.”

1.12. TİMUR’UN³⁷ İSTİLASI

Bayezit, Osman’ı Sivas’tan attıktan sonra Osman, hükümdarı Timur’un yanına giderek Bayezit’i, Timur’a kendisinin hangi eziyetlerle Sivas’tan kovduğunu ve nasıl buradan kaçarak ayrıldığını şikâyet ederek anlattı. Timur’dan hüküm sürdüğü yerleri tekrar kazanması için kendisine yardım etmesini istedi. Timur, Bayezit’a birini göndereceğini ve krallığı isteyeceği cevabını verdi. Bunu yaptı. Bayezit’ta ona cevap olarak bu toprakları kılıç gücüyle savaşarak kazandığını ve ondan daha iyi olduğu haberini gönderdi. Timur bu cevabı duyduktan sonra bir milyon kişilik bir kuvveti toparlayarak bu ordu ile Sivas üzerine yürüdü. Sivas önlerine gelerek burada yirmi bir gün kaldı.³⁸ (s.47)

³⁶ Berkük’un ölümünden sonra, vasiyeti gereğince, oğlu Ferec Mısır sultanı olarak tahta çıkarıldığı zaman henüz 12 yaşında bulunuyordu. Kâzım Yaşar Koprıman; *Mısır Memlûkleri Tarihi*, Kaynak Eserler Dizisi / 35, Ankara 1989, s.23. Burada muhtemelen Schiltberger Barkuk’un oğlunun ismini yanlış hatırlıyor. Hatta Ferec’in ismi ve lakaplarının Yusuf adıyla benzerlik dahi göstermediğini belirtmekte fayda var. Babası Berkük’un ölümü üzerine oğlu Ferec, al-Malik al Nâsır lâkabı ile Memlûk sultanı oldu. Koprıman, *a.g.e.*, s. 22.

³⁷ Timur’un Osmanlı topraklarına yönelmesi 1390’lı yıllara rastlamaktadır. 1394’te Anadolu’nun doğu kesimine inen Timur, gözünü daha batıya çevirdi. (...) Timur 1400’de Erzincan’a girmiş, oradan Sivas’a saldırmış ve burayı zaptetmişti. Güzel, *a.g.e.*, s.30.

³⁸ Nihayet kale muhafızını yakalayıp şehri ele geçiren Timur, Sivas halkından 3.000 kişiden fazlasını katletmiş, şehrin surlarını yıkmış, her şeyini yakıp güzelliğini bırakmamıştı. Askerleri Sivas’ta kan dökmek, çocukları esir edip, kadınları ve malı mülkü yağmalamakla izahı güç kötülükler yapmışlardır. Timur orada bir aydan fazla kalmıştı. Yücel, *a.g.e.*, s.81.

Şehri, kuşatma boyunca etrafındaki surları kanallar kazarak muazzam bir güç kullanarak ele geçirdi. Bayezit'in şehrin savunması için gönderdiği beş bin kişilik kuvveti canlı canlı toprağa gömdü.³⁹ Çünkü Timur'un kale komutanına, eğer şehri ele geçirirlerse kimsenin bir damla kanının akmayacağı şeklinde bir sözü vardı. Bu yüzden diri diri toprağa gömdürdü. Daha sonra bütün şehri yerle bir ederek şehirde yaşayan kadın çocuk ve dokuz bin genç kızı esir aldı. Timur'un bu savaşta üç bin askeri öldürüldü.⁴⁰ Bu savaştan sonra Timur tekrar kendi topraklarına geri döndü.

1.13. BAYEZİT'İN ANKARA'DA TİMUR'A YENİLMESİ⁴¹

Timur, kendi ülkesine geri döndüğünde Bayezit üç yüz bin kişilik bir orduyu toparlayarak Küçük Ermenistan üzerine yürüdü. Buranın başkenti olan Erzincan'ı hükümdarı Terecan ile birlikte teslim aldı ve tekrar topraklarına geri döndü. Erzincan'ın⁴² Bayezit tarafından alındığı haberini öğrenen Timur, bir milyon altı yüz bin kişilik⁴³ bir ordu ile Bayezit'in üzerine yürüdü. Bayezit kendisini bir milyon dört yüz bin kişilik⁴⁴ bir ordu ile karşıladı. İki ordu Ankara yakınlarında karşı karşıya geldiler. Bayezit, otuz bin kişiden oluşan Beyaz Tatar birliklerini ordunun ön kısmına yerleştirdi fakat bunlar Timur'un tarafına geçtiler. Meydana gelen her iki çatışmada da taraflardan hiçbir taraf diğerine karşı üstünlük sağlayamadı. (s.48)

³⁹ Prof. Dr. İsmail Aka, Bayezit ile Timur arasında gidip- gelen elçi ve mektuplar vasıtası ile anlaşmalarının mümkün olmadığını belirtmiştir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı ise Sivas'ın Timur tarafından alınışını şu şekilde aktarmaktadır; "Sivas on sekiz gün Timur'un tazyikine dayanabildi. Kale müdafii Malkoç oğlu, hiç kimsenin hayatına dokunulmayacağına dair Timur'dan söz aldı ve şehir işgal edildi; fakat kale müdafileri kanları dökülmiyerek diri diri hendeklere atılarak üzerlerine toprak örtülmek suretiyle öldürüldüler." Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.303.

⁴⁰ Schiltberger'in yukarıdaki cümlelerinde belirttiği katledilen beş bin kişilik kuvvet, Prof. Dr. Yaşar Yücel'in kitabında katledilenlerden dört bin kişinin asker ve üç bin kişinin de Sivas halkından olduğu belirtilmiştir. Ancak incelediğim kaynaklarda bahsedilen dokuz bin genç kızın esir alınmasıyla ilgili herhangi bir veriye rastlayamadım.

⁴¹ Ankara Savaşı ile ilgili karşılaştırmaları yapmadan önce Yıldırım Beyazıt ve Timur'un faaliyetleri hakkında bilgi vermekte fayda var. Timur, 1393-1394 yıllarında, Anadolu'nun doğusunda ve Irak'ta faaliyette bulunduğu sırada, Anadolu beylikleriyle temas kurarak, onları itaate çağırması ve çoğundan olumlu cevap almıştı. 1399 yılında Osmanlıların, Malatya ve Elbistan'ı almaları Memlûkler ile aralarının açılmasına sebep olmuştur. (...) Bu arada Timur'un önünden kaçan Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf ile Celâyirli hükümdarı Ahmet Celâyir de, Yıldırım Bayezid'e sığınmışlardı. "Padişahlar Albümü..", *a.g.e.*, s.65.

⁴² Ardından Timur ile anlaşmazlık noktalarından biri olan Erzincan emirinin üzerine yürüdü. Mutahharten Bayezid'e boyun eğdi. Erzincan Osmanlı kontrolü altına girdi. Timur buraya asker gönderdiyse de bunlar buraya ulaştığında Osmanlı kuvvetleri geri çekilmiş bulunuyordu. Timur bunun ardından Kara Yusuf'un öldürülmesini ve kendisine teslimini istedi. Öte yandan Anadolu beyleri de kaçarak Timur'a sığınmışlardı. Sonunda Bayezid'in üzerine yürümeye karar veren Timur, 1402 Martında harekete geçti. Kemah üzerinden Sivas'a geldi. Oradan Yıldırım Bayezid'e savaşa hazırlanmasını bildirdi. İki taraf 28 Temmuz 1402'de Ankara yakınlarında Çubuk ovasında karşı karşıya geldiler. Ayrıntılı bilgi için bkz. "Türkler", *a.g.e.*, s.30-31.

⁴³ Ancak İsmail Aka orduların sayısal verilerini şu şekilde verirken; " Tarafların kuvvetleri hakkında değişik rakamlar verilmektedir. Osmanlı ordusunun 70.000; Timurlu ordusunun ise bundan daha fazla olduğu anlaşılmaktadır." İsmail Aka; *Timur ve Devleti*, TTK, Ankara 1991, s.28.

⁴⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı'da, "Timur ordusunun yüz altmış bin ve Osmanlı kuvvetlerinin ise Timur'un Fetihnâmesindeki kayda göre yetmiş bindir" demektedir. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.312.

Bunun üzerine Timur savaşa otuz iki fili sürdü, askerler fillerle savaşmak zorunda kaldılar. Osmanlı sultanı Bayezit kaçmaya başladı ve bin kişilik gücü ile bir dağa çekildi. Timur, dağın etrafını sardı ve Bayezit orada esir alındı. Timur buralarda sekiz ay boyunca kaldı ve her yeri istila etti. Sonra Bayezit'in başkentine doğru yürüdü ve burada Bayezit'e ait bin devenin taşıyacağı kadar tüm altın ve gümüşünü aldı. Timur, Bayezit'le beraber ülkesine doğru yola çıktı ancak bu yolculuk esnasında Bayezit öldü.⁴⁵ (s.49)

⁴⁵ Savaş Timur'un zaferiyle sonuçlanmış ve Yıldırım Bayezit esir düşmüş, bir süre sonra da esaret altında vefat etmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. TİMUR⁴⁶ DOĞU'NUN KORKULU RÜYASI

1.1. MEMLÜK SULTANINA KARŞI SAVAŞ

Timur⁴⁷, Bayezit'i yendikten sonra İslamiyet'in en büyük sultanı ile savaşmaya başladı. Yüz yirmi bin erle sultanın ülkesine yürüdü ve dört yüz bin hanedanlı bir şehir olan Halep önlerinde konuşlandı.⁴⁸ Sultan'ın komutanı Timur'la savaşmak için şehrin dışına seksen bin erle geldi. Ancak ona karşı başarılı olamadı. Komutan kaçtı ve erlerinden birçoğu öldürüldü. Komutan şehre ulaştı ve kendini oradan savundu. Timur dördüncü günde şehrin dış mahallelerini fethetti, halkı yakaladı, onlara şehrin etrafını çeviren çukurlar kazdırttı ve üzerine pislik ve odun doldurttu. Böylece çukurların dört bölümüne on iki kulaç derinliğinde yarılmış kayaları yerleştirdi. Akabinde şehre hücum ederek şiddetle fethetti, yüzbaşığı yakaladı ve tüm malları yağmaladı. Müteakibinde adı Rumkale⁴⁹ olan diğer bir şehrin önüne geldi ve şehir teslim oldu. (s.50)

Sonraki şehir Antep'i⁵⁰ dokuz gün süreyle kuşattı, onuncu gün zorlukla alabildi, malları beraberinde götürdü. Diğer bir şehri Besni'yi⁵¹ teslim almadan önce on beş gün

⁴⁶ Timur 1336 Keş şehri yakınlarındaki Hoca Ilgar köyünde doğmuş olup, babasının adı Turagay, annesinin adı Tekina Hatun'dur. 1360 yılına gelinceye kadarki hayatına dair hiçbir şey söylenmemektedir. Aka, "Timur", a.g.e., s.3.

⁴⁷ Tîmûr babasının vefâtından sonra emirler arasında geçimsizlikler yüzünden memlekette anarşinin hâkim olması üzerine siyâsete karıştı. 1370'te Emir Hüseyin ile arası açılan Tîmûr, onun ölümünden sonra Mâverâünnehr'e tek başına hâkim oldu ve Semerkand'a gelerek tahta çıktı. Büyük askerlik vasıflarını üzerinde taşıyan Tîmûr Han, yedi yılda İran'ı hakimiyeti altına aldı. Azerbaycan, Irak-ı Acem ve Irak-ı Arab'ı ele geçirdi. Yine 1371 ve 1379 yıllarında yaptığı seferlerle Harez'i kendine bağladı. Ömrü savaş meydanlarında geçen Tîmûr Han, 1389'a kadar beş sefer yaparak Uygurları itaat altına aldı. Mülteci Moğol Prensi Toktamış'a yardım edip, destekleyerek Altınordu hükümdarı yaptı. Toktamış Han, Tîmûr Han'a ihânet edince, 1390 ve 1391'de onu iki kere mağlup etti. İtil Irmağı doğusuna hâkim oldu. Daha sonra Hindistan üzerine de sefer açıp, 1399'da Kuzey Hindistan'ı zaptederek büyük başarılar kazandı. Yaptığı bütün savaşları kazanan Tîmûr Han 1401-1402'de Suriye'yi, 1402 Ankara Savaşı sonunda bâzı Osmanlı topraklarını hâkimiyeti altına aldı. Böylece Çin'e ve Delhi'ye kadar bütün Asya'yı, Irak, Suriye ve İzmir'e kadar Anadolu'yu aldı. 200.000 kişilik bir ordunun başında Çin'e sefere giderken 1405'te öldü. Tarih Ansiklopedisi, "Timur Han" maddesi, C. VIII, Berikan Yayınları, Ankara 2002, s.413.

⁴⁸ R. Al- Ayyal'ın 9'unda Perşembe günü (M. 28 Ekim, 1400) Halep dışına gelen Timur, ertesi günü şehri kuşattı. Bu iki gün zarfında Haleblilerle Timurular arasında çarpışmalar oldu. 30 Ekim sabahı bütün Haleb halkı ve Suriye nâibleri askerleri ile şehir dışına çıkarak savaş için hazırlandılar. Dimaşk nâibi Sudun sağ kanatta, Demürdaş sol kanatta ve geri kalan emirler - bu meydan- da Şeyh al- Mahmûdî de- merkezde yer aldılar. Öne ise bütün Haleb halkını yerleştirmişlerdi. Fakat, Timur'un ordusu karşısında tutunmaları mümkün olmadı. Buna rağmen bazı emirler büyük kahramanlıklar gösterdiler. Bunlardan biriside Şeyh al-Mahmûdî idi. Kopruman, a.g.e., s. 27. Burada belirtilmesi gereken husus; Schiltberger, 1402 Ankara Savaşı ile Timur'un esaretine geçmiştir. Ancak Timur Timur Halep'i 1400 yılında işgal etmiştir. Tarihler arasında bir tutarsızlık bulunmaktadır. Schiltberger sanki kendiside Halep'in işgalini bizzat kendiside yaşamış gibi yazmıştır.

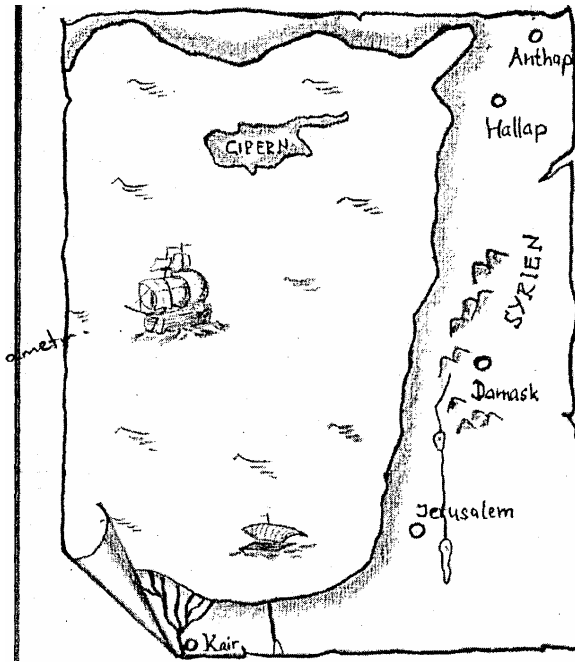
⁴⁹ Rumkale, Gaziantep ilimizin Yavuzeli ilçesinde, Mezruma/Merziman Çayı'nın Fırat'la birleştiği yerde, yamaç yukarısında kale; 300 basamak merdivenle ırmak kıyısına inilir. O yerde ilkçğda da bir kalenin bulunduğu biliniyor; ancak, şimdi görülen kale ortaçağdan kalmadığıdır. Umar, a.g.e., s. 691.

⁵⁰ Antep. İl merkezi kentimiz; şimdi, Gaziantep. Adı haçlılar dönemi tarihçilerinden Urfa'lı Matthaeos'un yapıtında Anthap diye geçiyor. Umar, a.g.e., s. 77.

süreyle kuşattı ve sonra işgal etti. Tüm bu şehirler Suriye adındaki ülkenin önemli şehirleriydi. Sonunda Timur ülkenin başkenti olan Dımaşk-Şam'a geldi. Timur'un Dımaşk önlerine geldiğini duyan Sultan, Timur'a bir elçi gönderdi, şehri tahrip etmemesi ve mabedi koruması için ricada bulundu. Bu ricaya uyan Timur yoluna devam etti.

Dımaşk şehrindeki mabet o kadar büyüktü ki; kırk kapısı ve içinde on iki bin kandil asılıydı ve bunlardan dokuz bini her gün, haftanın tatil günü olan Cuma günü hepsi yakılmaktaydı. Kandillerin çoğu altın ve gümüştü ki bunları krallar ve kudretli beyler yaptırmışlardı.

Timur şehirden çekildikten sonra Memlük sultanı otuz bin adamla kendi başkenti Kahire'den dışarı çıktı ve karşılaşmasında Timur'u püskürtmek istedi; on iki bin adamını Dımaşk şehrine gönderdi. Timur bunu öğrendiğinde ona karşı saldırıya geçti. Memlük Sultanı kendi başkentine geri çekildi. Timur onu takip etti. Memlük Sultanı geceyi nerede geçirdiyse, sabahları otağı ve suyu zehirletti ve Timur oraya geldiğinde, (s.51)

Harita 3

⁵¹ Bahansa. Adıyaman iline bağlı ilçe merkezi Besni'nin adının asıl biçimi. Umar, *a.g.e.*, s. 147.

adamları ve hayvanları zehirlendi, öyle ki adamlarından ve hayvanlarından büyük kayıplar verdi ve kral sultana arkadan yetişemedi. O tekrar geri döndü ve Dımaşk şehrini üç ay boyunca fethedememeksizin kuşattı. (s.52)

Üç ay boyunca günlük çarpışmalar oldu. On iki bin işgal eri kendilerini oraya gönderen beylerinden yardım gelmediğini gördüler. Timur'dan serbest çıkış talebinde bulundular ve o da bu izni verdi. Böylece geceleri şehirden çıkarak beylerine gittiler. Akabinde şehre hücum etti ve zorla fethetti.

Fetihten sonra daha çok piskoposa benzeyen biri Timur'a geldi, ayaklarına kapandı, kendisi ve rahipleri adına merhamet diledi. Timur o kişiye rahiplerini yanına almasını ve mabede gitmesini emretti. Daha sonra o kişi rahipleri, kadınları ve çocukları alarak mabede gitti. Halkın çoğu mabede sığınmak istedi, tahminen genç ve yaşlı otuz binin üzerinde insan mabeddeydi. Timur, adamlarına mabed tamamıyla dolduktan sonra mabedi kilitlemelerini emretti. Bu oldu. Bunun anlamı mabedin etrafına odun yığmak ve ateşlemektir. Böylece mabedin içinde olan herkesi öldürdü. Sonra herkese bir kafa getirmelerini emretti.⁵² Bu üç gün sürdü ve kendisine getirilen kafalarla üç kule yaptı.⁵³ Nihayetinde tahrip etti ve adı Scherch (?) olan ve sadece hayvancılık yapan bölgeye gitti. Bölge teslim oldu. O, halka adamları çok aç olduğundan yemek getirmelerini emretti. Çünkü şehrin kuşatılması esnasında stokları bitmişti. Bundan sonra kendi ülkesine döndü. (s.53)

1.2. TİMUR BAĞDAT'I FETHEDİYOR

Timur, Memlük Sultanının ülkesinden yurduna döndüğünde tekrar yüz bin eri aldı ve Bağdat'a yürüdü. Sultan bunu Bağdat'ta duyduğunda, şehirden geri çekildi ve adamlarının bir

⁵² Burada bahsedilen olayın gerçekleştiği şehir Schiltberger'e göre Dımaşk'dır ve Timur, 1401 yılı Ocak ayında Dımaşk önlerine gelmiştir. Hakkı Dursun Yıldız; *a.g.e.*, s.205. Ancak Musa Şamil Yüksel'in Arap kaynaklarına göre bu olayla ilgili verdiği bilgiler ışığında gerçekleştiği yer Bağdat'tır.

⁵³ "Daha önce yapmadığını bırakmadığı Bağdat'ta, Kurban Bayramı günü her askerinin kendisine bir insan kafası getirmesini emretmiş, kendisine getirilen yaklaşık 100.000 insan kafasından 120 tane kule yaptırmış ve şehirde nehir gibi kıpkırmızı kan akmıştı. İbn Kâdı Şuhbe ise Timur'un Bağdat'ta yapmış olduklarını biraz daha abartılı bir şekilde anlatmaktadır: Timur'un "Herkes bir kelle getirsin" emri üzerine adamları, önlerine çıkan herkesin; şehirde kesecek kimse kalmayınca yanlarındaki esirlerin kafasını da kesmeye başlamışlar ve kendisine 800.000 kelle getirerek bunlardan 40 tane kule yapmışlardır. Timur da bunların karşısına geçerek "Selam olsun size, ey şehitler topluluğu! Sizin şehâdet mertebesine ulaşmanıza biz sebep olduk, bunun için kıyâmet günü bize şefâat etmeyi sakın unutmayın!" demiştir." Musa Şamil Yüksel, "Arap Kaynaklarında Timur", *Bilig Dergisi XXXI*, 2004, s.97.

kısmını geride bıraktı. Timur, şehrin önüne konuşlandı ve bütün bir ay boyunca burada kaldı. Bu süre içerisinde şehir surlarının altını kazdırdı, şehri fethetti ve yaktı. O, orada evlerin olup olmadığını kimsenin bilemeyeceği şekilde yok etmeye yemin etmişti. Sonra şehri sürdürdü ve arpa ektirdi.⁵⁴

Daha sonra su içinde bulunan bir kalenin önlerine geldi; suyun yönünü değiştirtti ve içinde iki kurşun sandık buldu. Her sandık iki kulaç uzunluğunda bir kulaç genişliğindeydi ve tamamı altın doluydu. Sultan onları oraya kale fethedilirse en azından altın kalsın diye daldırmıştı. Timur sandıkları yanına aldı daha sonra içinde on beş adam bulunan kaleyi fethetti ve onları astırdı. Kalede içleri tamamıyla altın ve gümüş dolu olan sandıkların devamını buldu, onları da aynı şekilde yanına aldı. Daha üç şehri ele geçirdi, yaz başlamadan önce ve aşırı sıcaklardan dolayı bu ülkeden çekildi. (s.54)

1.3. “TİMUR BANA GELDİ!”

Bağdat'tan sonra ülkesine dönen Timur, memleketinde her tarafa, başkentinden dört ay mesafede bulunan Küçük Hindistan'a⁵⁵ gitmek istediği için hazır bulunmaları gerektiğini bildirdi. Zaman geçtikten sonra bir milyon üç yüz bin adamla Küçük Hindistan'ın yoluna koyuldu ve yirmi gün mesafeli, güçlkle su bulunan çölü geçti. Sonra tekrar dışarı çıkmadan önce geçmesi sekiz gün süren bir sıradağa geldi. Bu dağda develerin ve atların tahta üzerine bağlanarak ve sallanarak geçirilmesi gereken bir yola geldi. Devamında içinde aydınlık günde dahi birinin diğerini göremeyeceği bir vadiye geldi; bu böylece yarım gün sürdü. Akabinde üç gün ve üç gecede geçilebilen ağaçlı bir sıradağ geldi. Nihayet ülkenin başkenti önünde uzanan güzel bir ova bulunuyordu ve o bu ovada sıradağın yamacında tüm adamları ile karargâh kurdu. (s.55)

Ülkenin kralını haberdar etti: “Bana Timur geldi!” Bu daha çok şu anlamdaydı: “Teslim ol, bey Timur geldi!”. Küçük Hindistan'nın kralı sefaretin haberini öğrenince kılıçla

⁵⁴ “Timur, şehri maddî ve manevî kaynaklarını zedelemeyen ele geçirmek istemişti. Bu şiddetli abluka karşısında şehir ancak 40 gün direnebilmişti. Nihayet şehir işgal edilerek halkı geniş çapta bir katliama uğramıştı. Şehirdeki bütün mimarî abideler yakıtılmış ve Bağdat şimdiye kadar görülmemiş kadar tahrip edilmişti. Bu olay 1401 yılı Temmuzunda olmuştu.” Yücel, *a.g.e.*, s.119.

⁵⁵ Ortaçağda Horasan'dan İndus nehrine kadar olan bölgeye Küçük Hindistan deniyordu. Turgut Akpınar, *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)*, İstanbul 1997, s.74.

karşılaşmak istedi. Bunun üzerine hazırlandı ve Timur'un karşısına dört yüz bin adamı dört yüz savaş filiyle çıktı. Her filin üzerine ahşaptan kule yapılmıştı ve her kulenin üzerinde en azından on savaşçı vardı. Timur, bunu öğrenir öğrenmez o da ona karşı yola çıktı. Kral, filleri önden gönderdi. Karşılaştıklarında Timur savaşmak istedi, ancak kralın filleri yüzünden bir şey yapamadı çünkü o gitmek istediğinde fillerden korkan atlar istemediler. Bu sabahtan öğleye kadar sürdü ve Timur geri dönmek zorunda kaldı.

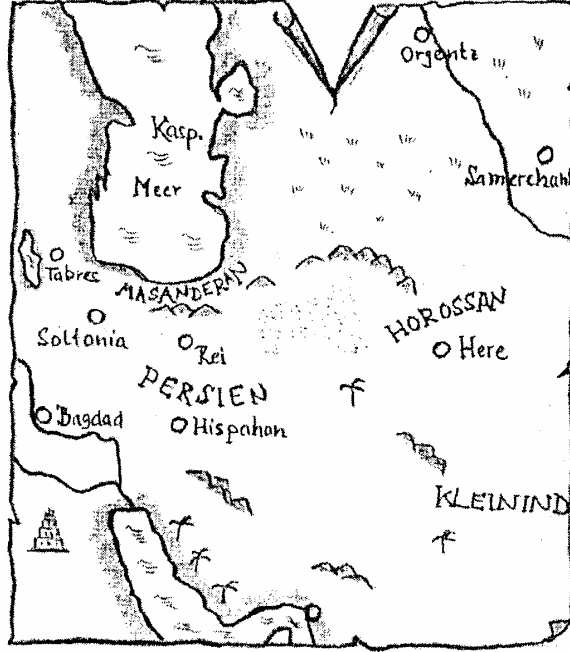
Danışmanlarını yanına çağırdı ve kralın filleri karşısında nasıl mücadele edebileceğinin müzakeresini yaptı. Bunlardan Süleyman adında biri develeri almasını ve sırtlarına odun bağlamasını, filler geldiğinde develerin üzerindeki odunların ateşlenmesini ve fillere karşı gönderilmesi tavsiyesinde bulundu. Böylece çığlık ve ateş sayesinde çok korkacak olan filler alt edilebilecekti. Timur, yirmi bin deveyi tedarik etti ve danışmanının tavsiye ettiği gibi üzerlerine odun bağlattı. (s.56)

Bunun üzerine kral Timur'a karşı ve Timur'da ona karşı harekete geçtiler. Kral, yine filleri önden gönderdi. Bunu gören Timur develerin üzerindeki odunları yaktırdı ve develeri ateşle fillere karşı gönderdi. Develer anırdı ve savaşçılarda çok büyük gürültü yaptılar. Filler çığlığı duyduktan ve ateşi gördükten sonra geri dönüp kaçtılar. Kimsenin durdurmaya gücü yetmedi. Timur, bunu gördü ve tüm gücüyle krala ve fillere saldırdı ki birçoğu vurularak öldürüldü. Bunu gören kral şehre geri çekildi. Timur, şehrin önlerine geldi ve on gün kuşattı. Bu süre içerisinde kral, Timur'la Arap altınından daha iyi olan iki yüz kilo Hint altınının pazarlığını yaptı ve ona değerli taşlar verdi. Gideceği yere kadar eşlik edecek otuz bin adamı ödünç verdi. Bu miktarlarda uzlaştılar, kral krallığında kaldı, Timur ülkesine geri çekildi ve kralın kendisine verdiği yüz fili ve malları yanında götürdü.⁵⁶

⁵⁶ Timur Han, 1398 senesi Eylül ayında, İndus Nehri'ni geçerek Hindistan'a girdi. Delhi Sultanı Mahmud Şah, elindeki yetersiz kuvvetlerle karşı koymaya çalıştı ise de Delhi önündeki muharebede yenildi. Delhi, Timur Hanın eline geçti. Timur Han, 1399 senesinde Türkistan'a geri dönünce, Mahmud Şah, yeniden hükümdar unvanını aldı. Fakat önce Mallû, sonra da Devlet Han Ludi'nin elinde bir kukla hükümdar olarak kaldı. Mahmud Şahın, 1413 senesinde ölmesiyle, Tuğluk Hânedânı sonra erdi. http://www.tarihportali.net/tarih/delhi_turk_sultanligi-t5419.0.html;msg10160#msg10160, 26.11.2008

1.4. CHEBACK VERGİ GELİRLERİNİ ÇALİYOR

Timur küçük Hindistan'dan döndükten sonra, Cheback adında ki danışmanını on bin adamıyla Sultaniye şehrine gönderdi. (s.57)

Harita 4

O, beş yıl boyunca Fars ve Ermenistan gümrüklerinde biriken ülke gelirlerini şehirden getirecekti. Bey olarak adlandırılan kişi geldi, malları aldı ve bin arabaya yükledi. Bunun üzerine o Mazenderan Bölgesi'nde ikamet eden ve arkadaşı olan başka bir beye yazdı. Bu kişi elli bin adamıyla onunla buluştu, birlik oldular, hazineyi aldılar ve Mazenderan'a yola koyuldular. (s.58)

Timur, mallarının çalındığını öğrendiğinde adı geçen bölgeyi fethetmeye ve iki beyi yakalayıp getirmeye büyük bir ordusunu gönderdi. Ordu bu bölgeye geldiğinde büyük ormanlarla kaplı olduğu için hiçbir şey başaramadı. Onlar Timur'dan takviye istediler, bunun üzerine o ağaçları keserek yol açarak bölgeyi fethetmek için yetmiş bin adamını gönderdi. On milin üzerinde ağaç kestiler ve henüz bir şeye ulaşamadılar. Arkasından Timur'a bölgeyi alamayacaklarına dair haber gönderdiler. Böylece Timur geri dönmeleri emrini verdi ve memleketlerine tekrar döndüler.

1.5. ISFAHAN'DA ÇOCUK KATLIAMI

Her şeye rağmen o, Isfahan Krallığının adı da Isfahan olan başkent önlerine geldi ve şehir sakinlerinin teslim olmasını istedi. İtaat ettiler, kadınlar ve çocuklar teslim oldular, o ise merhamet etti. Şehri altı bin adamıyla işgal etti, Schachisster (Şah ?) adında ki şehrin beyini yanına aldı ve ülkeyi terk etti. Timur'un ülke dışında olduğunu duyan şehir halkı, şehri kilitledi ve Timur'un geride bıraktığı altı bin adamını öldürdü. Timur bunu öğrendiğinde geri döndü ve şehri fethedemediği için on beş gün boyunca kuşattı. (s.59)

Bunun üzerine onlarla barış yaptı. Halk, şehirde bulunan tüm nişancıları bir sefer için Timur'a ödünç vereceklerdi, daha sonra o da geri gönderecekti. Halk, on iki bin nişancıyı ona gönderdi. Ona geldiklerinde hepsinin başparmaklarını kesti ve şehre tekrar geri gönderdi. Böylece ertesi günü şehri fethetti. Şehirde halkı bir araya topladı ve on dört yaşından küçük olanları ayırdı, diğerlerinin kafalarını kestirdi ve sonra kafalarla şehrin ortasında bir kule yaptırdı.

Müteakibinde şehirde olan kadınları ve çocukları bir tarlaya göndertti. Onlar oraya götürüldükten sonra yedi yaşın altındaki çocukları ayırdı. Savaşçılarından bu çocukların üzerine atlarını sürmesini istedi. Bunu duyan danışmanları ve tarlada bulunan çocukların anneleri yapmaması için ayaklarına kapandılar ve yalvardılar. Vazgeçmedi ve çocukların üzerine yürümelerini tekrar emretti. Fakat kimse ilk olmak istemiyordu. O kimsenin önce gitmek istemediğini gördü ve öfkeleni. Kendisi çocukların üzerine atını sürdü ve adamlarına hitaben: "Kim arkamdan gelmek istemiyor, memnuniyetle görmek istiyorum" diye söyledi. Böylece kendi savaşçıları onu takip etmek zorunda kaldılar ve iki kez çocukların üzerinden geçtiler ve hepsini çiğnediler. Yaklaşık yedi bin çocuk vardı.⁵⁷ (s.60)

⁵⁷ Isfahan çocuk katliamına Musa Şamil Yüksel'de makalesinde ayrıntılı olarak değinmiştir; "(...) Timur'un, 788 (1386-1387) yılında Isfahan'ı ele geçirdikten sonra şehirde fesad çıkarıp, mallara ve kadınlara el uzatan askerlerinden 6.000 kadarının şehir halkı tarafından öldürülmesi üzerine sergilemiş olduğu tavır da kendisinin savaş ve intikam psikolojisini çok güzel anlatmaktadır: "Şafak söktüğünde bu uğursuz olayı duyan Timur'un kulağına şeytan üfledi ve Timur hemen öfkeyle yerinden kalkarak zulmine kılıf uydurmaya koyuldu. Çılgınca, saldırganca ve aslan gibi kükreyerek şehre yöneldi, oraya varır varmaz da yıkım başladı ve askerlerine 'kanların dökülmesini, haremelerin kirletilmesini, ruhların çekip çıkarılmasını, işkence edilmesini, malların gasp edilmesini, binaların yıkılıp kabirlerin tahrip edilmesini, ekinlerin yakılıp hayvanların öldürülmesini, çocukların dağıtılıp namusların kirletilmesini, rahmet defterinin dürülmesini ve intikam alınmasını; âlime ilminden, edepliye faziletinden, şerefliye nesebinden ve hasebinden dolayı hürmet edilmemesini; yaşlıya yaşından, küçüğe küçüklüğünden, garibe garipliğinden, Müslümana Müslümanlığından, zımmîye zımmîliğinden, zayıfa zayıflığından, cahile sefaletinden ve hafifliğinden dolayı acınmamasını, kısaca şehirde kimsenin bırakılmamasını' emretti ve bu emri aynen yerine

Daha sonra tüm şehri yaktırdı, kadınları ve kalan çocukları nihayet on iki yıldan beri bulunmadığı kendi ülkesine, başkenti Semerkant'a götürdü.

1.6. ÇİN'E SEFER

Timur'un geri dönüş esnasında Çin'nin Büyük Hanı⁵⁸ ona dört yüz atıyla bir elçi gönderdi ve Timur'un beş yıldan beri ödemediği haracı talep etti. Timur, heyeti uzun bir süre yanında başkentine gelene kadar götürdü. Sonra adamlara efendilerine söylemeleri için şunu söyledi; Timur, ona ne haraç ödemek istiyor ne de itaat etmek, daha çok Büyük Hanın kendisine haraç ödeyen ve itaat eden olması gerektiğini umuyordu. Kendisi şahsi olarak ona gidecekti. Heyet böylece oradan ayrıldı.

Bunun üzerine Timur, Çin'e sefer yapmak istediği için ülkesinde herkesin hazır bulunması gerektiğini duyurdu. Etrafında bir milyon sekiz yüz bin kişiyi topladı ve Çin'e doğru hareket etti. Bir ay sonra geçmesi yetmiş gün süren bir çöle geldi.⁵⁹ (s.61)

On gün çölde devam ettiler ve su olmadığı için birçok adamını kaybetti; atlarda ve diğer hayvanlarda da büyük kayıplar verdi. Bu bölge çok soğuk olduğu için soğuk yüzünden telef oldular. Adamları ve hayvanlarında ki zararı gördü ve geri döndü. Bu sırada hastalandı.

getirilmeye başlandığında şehir halkı kendilerini bundan hiçbir bedelin veya şefaatin kurtaramayacağını ve sabretmekten başka çareleri olmadığını anladılar. O gün şehirde öldürülenlerin sayısı Yunus Aleyhisselam'ın ümmetinin 6 katı kadardı. Daha öncede anlatıldığı gibi kararından asla vazgeçmeyen, en ufak bir hatayı affetmeyen ve düşmanlarına hiç acımayan Timur'un, emirlerinden birisi şehirdekilere "Çocukları toplayıp Timur'un yoluna çıkın ve şefaata dileyin, Timur o zaman belki yumuşar ve merhamette bulunur" diye öğüt verince, Isfahan halkı çocukları topladı. Timur gelip bunları görünce: "Bunlar da kim? Eşkya artıkları mı?" diye sordu. Emiri de "Bunlar masum çocuklardır, anneleri ölmüştür ve babalarının yaptığı katlden sorumlu değildirler. Efendimiz Timur, onların babalarını öldürmekte haklıdır, ama bu çocuklar kendisinden şefaata ve merhamet dilemektedirler" diye cevap verdi. Fakat Timur bu sözlere hiç aldırmaz etmeden, atını çocukların üzerine sürdü ve ordusu da onu takip edince çocukların hepsi atların ayakları altında can verdi. Çünkü Timur'un gözünde onlar birer masum çocuk değil, sadece düşmanından geriye kalanlar, kendi deyimi ile "eşkya artıkları" idi." Yüksel, *a.g.m.*, s.97. Burada anlatılanlar Schiltberger'in hatıratında yer alan Isfahan Katliamını desteklemektedir.

⁵⁸ Chétey – Hitay'ın Büyük Hükümdarı. Akpınar, a.g.e., s.80.

⁵⁹ Bu çölün Tarım Vadisindeki Taklamakan Çölü olduğu tahmin ediliyor. Akpınar, a.g.e., s.80.

1.7. TİMUR'UN ÖLÜMÜ

Timur'un, hastalanması ve hastalıktan dolayı ölmesi⁶⁰ üç farklı can sıkıntısı sebebiyle anlatılabilir. Birinci sebep; hazinelerini çalmış olan üst düzey bir beyinin alçaklığı. Diğerleri ve takip eden üçüncü sebepler ise: Timur'un üç karısı vardı, en genç olanını çok seviyordu. O olmadığı zaman genç karısı beylerinden birinden hoşlanmıştı. Eve geri döndüğünde en yaşlı karısı ona geldi ve gizli aşk ilişkisini anlattı. Timur buna inanmak istemedi. O, “Şayet bana inanmak istemiyorsan odasına git ve sandığını açmasını sağla; orada değerli taşlı bir yüzük ve onun ona gönderdiği mektupları bulacaksın” dedi.

Timur, bunu öğrendiğinde ona geceyi yanında geçireceğini bildirdi. Geceleyin odaya geldiğinde sandığı açmasını istedi. O isteneni yaptı. O sandığa gitti ve yüzüğü ile beyinin gönderdiği mektupları buldu. (s.62)

Ona yüzüğün ve mektupların nereden geldiğini sordu. O ayaklarına kapandı ve kızmaması için yalvardı. Bir beyin tamamıyla kötü niyeti olmaksızın gönderdiğini söyledi. Odayı terk etti ve onun kafasının vurulmasını emretti. Bu oldu. Karısını sevmiş olan beyi yakalayıp getirmeleri için beş bin atlı gönderdi. Fakat bey kendisine gönderilen komutan tarafından uyarıldı. Bunun üzerine bey beş yüz adam, kadın ve çocuk alarak Timur'un

⁶⁰ Schiltberger, hatıratında Timur'un ölümü ile ilgili olarak üç sebepten bahsetmiştir; birinci sebep: hastalığından dolayı, ikinci sebep: üst düzey bir beyinin ihaneti ve üçüncü sebep ise genç karısının kendisini aldatmasıdır. Musa Şamil Yüksel, Timur'un ölümünün Arap kaynaklarında ki yankısı makalesinde şu şekilde aktarmıştır; “Timur, 17 Şaban 807/18 Şubat 1405 tarihinde, Çin'e sefere giderken Otrar'da 79 yaşında öldü. Ölüm sebebi kulunç (karın ağrısı) idi, aynı zamanda prostat da olmuştu. Hemen Semerkand'a getirilerek torunu Halil tarafından, daha önce ölmüş olan torunu Muhammed Sultan'ın Ruh Abâd yakınlarındaki medresesine defnedildi. Timur'un ölümünün Arap kaynaklarındaki yankılarına baktığımızda, karşımıza çıkan manzara şöyledir: Timur'un ölümüyle ilgili olarak İbn Arapşah: “Son seferinde Otrar'a vardığında, soğuğu hissetti ve kendisini sıcak tutacak, içkiden içinde faydalı baharatlar olan bir ilaç yapılmasını emretti. Allah bu kirli ruhun çıkmasını istemedi ve icat etmiş olduğu çirkin zulüm sıfatları üzerine ölmesini istedi. Çünkü Timur zalimlerin öncüsüydü ve bir benzeri dünyaya gelmemiştir. Ordusunun durumunu sormaz olmuştu. Sürekli içki içiyor ve kadere direnip, zamana karşı koyuyordu. İçki ciğerlerini parçalamış, takatten düşmüş ve kan kusuyordu. Pişman olup ellerini kemirerek 3 gün can çekişti ve sonunda öldü. Malı ve evlâdı kendisine fayda etmedi. Ölüm sakisi ona en acı kadehi içirdi ve o güne kadar inkar ettiği şeye iman etti. Fakat şiddet anındaki o imanı kendisine fayda etmedi. Yardım istedi, ama yardımına koşan olmadı. Ey kötü bedende bulunan kötü ruh çık! Yerilmiş olarak çık! Müjdeler olsun sana ki, cehennemde irin içecek ve günahkarlar ile komşu olacaksın! Allah'ın lânetine intikal ederek onun en şiddetli ve en incitici azabında yerini aldı. Allahü Teâla rahmetiyle bu alçaltıcı azabı kullarının üzerinden kaldırdı. *Böylece haksızlık eden milletin ardı kesildi, Alemelerin Rabbi Allah'a hamdolsun!* derken, es - Seyrafi: “Timur'un ölüm haberi geldi, Allah ona lanet etsin ! Türbe ve kabrine rahmet etmesin! Artık ondan hile ve yalan ortaya çıkmayacak, askeri de daha fazla çapulculuk yapamayacak”, İbn Tagrîbirdî: “Zorba Timur öldü, Allah ona lânet etsin!”, İbn Hacer: “Zorba ve haricî Timur kulunç ishalinden öldü ve ölene kadar idrarını yapamadı, Allah'da insanları ondan kurtardı” ifadesini kullanmış, İbn İlyâs ise:

Cehennem zebanileri ondan nefret ediyor,

Cehennem bile onu görünce Allah'a sığınıyordu

mısrasıyla Timur'un ölümü hakkındaki düşüncesini ifade etmiştir.” Yüksel, *a.g.m.*, s.116-117.

kendisini yakalayamayacağı Mazenderan adındaki bölgeye kaçtı. Karısını öldürtmüş ve beyi kaçırmış olmak Timur'u derinden incitti. Timur bu acıyla öldü⁶¹ ve ihtişamla gömüldü.

Bilmelisiniz ki; Timur geceleri mezarında bağıyordu.⁶² Mabedin yanında ikamet eden rahipler daha net duyabiliyorlardı. Bu bütün bir yıl boyunca sürdü ve arkadaşları bağırtılar kesilsin diye büyük sadakalar verdiler. Hiçbir şeyin faydası olmadı. Rahipleri oğluna gitmeye hazırlandılar. Babasının yakalamış olduğu ve diğer ülkelerden buraya getirdiği tutukluları serbest bırakması ricasında bulundular. Çünkü Timur, yakaladığı zanaatkârları başkentine getiriyor ve onları orada çalıştırıyordu.⁶³ (s.63)

Timur'un oğlu herkesi serbest bıraktı ve daha sonra bağırtılar duyulmadı. Burada Timur hakkında yazdığım her şey, onun yanında olduğum senelerde vuku buldu. (s.64)

⁶¹ Schiltberger, Timur'un ölümünün üç sebebi olabileceğini söylerken Arap kaynakları Timur'un ölüm sebebinin hastalık ve alkol olarak ifade etmişlerdir.

⁶² Yaptığım araştırmalarda Timur'un mezar azabı ile ilgili bir veriye ulaşamadım. Bana göre mezardan ses gelmesi imkânsız olduğu gibi duyulan sesler insanların uydurması ve insanların Timur'un dünyada yaptığı zulümlerden ve katliamlardan dolayı onun mezarında dahi huzurlu olmadığına inanmak istemelerinden kaynaklanmaktadır.

⁶³ Timur'un mezarı ile ilgili bir incelemeyi ve inancı aktarmakta fayda var; 19 Haziran 1941'de Sovyet antropolog Mikhail Gerasimov, Timur'un bedenini inceledi. Ancak Timur'un mezarını açmadan önce protestolarla karşılaşmıştı ve mezarın lanetli olduğuna dair geniş bir inanış vardı. Anıt mezarında her kim olursa olsun Timur'un mezarını deşerse ülkesine savaş şeytanlarının dolacağını söyleyen bir yazı vardı. Gerasimov mezarı açtıktan 3 gün sonra 22 Haziran 1941'de Nazi Almanyası Sovyetler Birliğine savaş ilan etti. Vikipedi Özgür Ansiklopedi, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Timurlenk>, (16 Aralık 2008)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1. TİMUR'UN OĞULLARI YANINDA

1.1. KRALLIKLARA KARŞI SAVAŞ

Timur'un arkasında iki oğul bıraktığını bilmelisiniz. Büyük olanın adı Şahruh, diğerinin ise Miranşah'dı. Şahruh'un bir oğlu vardı, Timur ona başkentini ve buraya ait bölgeyi vasiyet etti. İki oğlunun her birine İran'da bir krallık ve buralara ait bölgeleri verdi.⁶⁴ Timur'un ölümünden sonra⁶⁵ ben, başkenti Herat olan Horasan Krallığına sahip⁶⁶ oğlu Şahruh'un yanına geldim. Genç oğlu Miranşah'ın krallığının da İran'da ve adının Tebriz olduğunu bilmelisiniz. Babasının ölümünden sonra adı Yusuf olan bir bey geldi, genç Miranşah'ı sürdü ve krallığı ele geçirdi.⁶⁷ Miranşah kardeşi Şahruh'a gelmesini ve krallığını tekrar almasında arka çıkması için haber gönderdi. Kardeşi seksen bin adamla geldi, bunlardan otuz binini kardeşi Miranşah'la birlikte krallıktan bey Yusuf'u sürmek için gönderdi; onun kırk iki bin adamı vardı ve bu adamlarıyla aynen Yusuf'a karşı hareket etti. (s.65)

O bunu öğrendiğinde Miranşah'ın karşısına altmış bin adamıyla çıktı ve tüm gün boyunca birinin diğerine karşı üstünlüğü olmaksızın savaştılar, böylece tekrar karşılıklı geri çekildiler. Miranşah, kardeşi Şahruh'a kalan kuvvetleriyle yardıma gelmesi için haber gönderdi. O, geldi Yusuf'la çarpıştılar, onu sürdüler ve Miranşah tekrar krallığına oturdu.

⁶⁴ Timur'un Otrar'da kısa bir hastalıktan sonra ölümü ordugâhta büyük bir üzüntü ve karışıklığı sebep olmuş, hatunların teselli edilmesinden sonra Şeyh Nureddin, Şah Melik ve ileri gelen bâzı beğler Timur'un vasiyetini yerine getirmek için, sağ ve sol kolda bulunan mirzalar ile beğlere ölüm haberinin bildirilmesi için adamlar göndermişlerdi. Ayrıca Gaznin tarafında bulunan Mirza Pir Muhammed'e gönderilen bir haberci ile dedesinin öldüğü, kendisinin veliahd tayin edildiği ve acele olarak Semerkand'a gelmesi bildirilmişti. Ayrıca Herat'taki Şahruh'a, Tebriz'deki Mirza Ömer'e, Bağdad'daki Ebubekir ve Miranşah'a da mektuplar ile ölüm haberi verilmiş, gaflette olmayarak kendi bölgelerinin muhafazasına çalışmaları bildirilmişti. İsmail Aka; *Timurlular*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 1995,s.53.

⁶⁵ Timur ölmeden önce veliahd olarak Mirza Pir Muhammed'i tayin etmiş, ancak Pir Muhammed'in Kandahar'da uzakta bulunmasından dolayı ileri gelenler arasında hakiki varisin Mirza Şahruh olduğunu iddia edenlerde olmuştur. Aka; *Timurlular*, a.g.e. s.54.

⁶⁶ Bu arada Timur'un ölüm haberi kendisine gelen Şahruh, Herat'ta ileri gelenler ile danışarak, hâkim olduğu yerlerde kendi adına hutbe okutup, sikke kestirmişti. İsmail Aka; *Mirza Şahruh ve Zamanı (1405-1447)*, TTK, Ankara 1994,s.40.

⁶⁷ Schiltberger Hatıratı'nda, Miranşah'ın Yusuf adında bir beyle olan mücadelesinden bahsetmektedir, adı geçen bey Türk Karakoyunlu Devleti'nin hükümdarı Kara Yusuf'dur. Schiltberger'e göre Miranşah, Kara Yusuf'la iki kez karşılaşmış ve kardeşi Şahruh'dan destek almıştır. Miranşah'ın, oğlu Ebubekir'le birlikte Kara Yusuf'a karşı yaptıkları ikinci savaşta öldürüldüğü belirtilmektedir.

İki ülke Yusuf'un yanında savaştılar: Churtten (?)⁶⁸ ve Küçük Ermenistan. Şahruh bu ülkelere geldi, fethetti ve kardeşinin boyunduruğu altına verdi.⁶⁹ Bundan sonra kendi ülkesine doğru yöneldi, fakat kardeşi Miranşah'a yirmi bin adamını destek olarak bıraktı. Ben de Miranşah'ın yanında kaldım.⁷⁰

Miranşah, Yusuf tarafından yenildi ve öldürüldü. Miranşah, tekrar krallığına oturduktan bir yıl sonra yukarıda belirtilen Yusuf, Miranşah'ın ülkesine büyük bir kuvvetle geldi.⁷¹ O, bunu öğrendiğinde yüz bin adamla karşısına çıktı. Karabağ diye adlandırılan büyük bir ovada karşılaştılar ve iki gün boyunca birbirleriyle savaştılar. Miranşah yenildi, tutsak edildi⁷² ve Yusuf onun başını vurdurdu.⁷³ (s.66)

Yusuf'un neden Miranşah 'ı öldürttüğünün sebebi şöyledir: Yusuf'un Miseri adında bir erkek kardeşi vardı. Miranşah'ın erkek kardeşi Zihanger'i öldürmüştü; daha sonra bir savaşta Miranşah, Yusuf'un kardeşi Miseri'yi hapse atmış ve onu orada öldürmüştü. Bu yüzden de Miranşah Yusuf tarafından öldürüldü. Miranşah öldürüldükten sonra Yusuf Miranşah'ın başını bir mızrağın tepesine sapladı ve Tebriz şehrine gösterdi. Amaç şehir

⁶⁸ Churt'un anlamını biz bulamadık. Ancak Turgut Akpınar yaptığı çeviride Kürdistan olarak yazmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Akpınar, *a.g.e.*, s.107.

⁶⁹ İsmail Aka, *Kara Koyunlular Devri* adlı eserinde bu savaşları şu şekilde anlatmıştır: "Bir süre önce Tebriz'e dönmekle birlikte salgın hastalık yüzünden şehre girmeyerek Şenb-i Gazan'da konan Mirza Ebübekir, buradan Nahcivan'a giderek, Kara Yusuf'tan kurtulma yollarını arayan Van hâkimi İzzeddin Şir'i yanına çağırdı ve onunla konuştuktan sonra savaşa karar verdi. Taraflar Nahcivan'ın batısında 1C.evvel (14 Ekim 1406) Salı günü karşı karşıya geldiler. Aralarında Aras ırmağı akıyordu. Savaşın 1.günü tarafların birbirini yoklaması ve karşılıklı ok atması ile geçti. 2. günü Ebübekir Aras'ı geçerek Türkmenler üzerine saldırdı ise de püskürtüldü ve bir süre sonra Çağatay ordusunda bozulma belirtileri görüldü. Askerlerinin bir kısmının Aras ırmağında boğulduğu bir kısmının ise tutsak alındığını gören Ebübekir, kaçmak zorunda kalarak, Merend üzerinden Tebriz'e gelerek şehir yağmalatmış, fakat Türkmenlerin kendisini tâkip ettiklerini sanarak, buradan da Rey taraflarında kışlamak üzere Sultaniye'ye gelip, kaleyi onartmıştı." İsmail Aka; *İran'da Türkmen Hakimiyeti (Kara Koyunlular Devri)*, TTK, Ankara 2001, s.5. Schiltberger, Kara Yusuf'la olan bu birinci savaş da Miranşah ve kardeşi Şahruh'un birlikte mücadele ettiklerinden bahsetmekte; muhtemelen Schiltberger olayları ve kişileri karıştırmış olmalı.

⁷⁰ Schiltberger Hatıratı'nda yazdığına göre Timur'un ölümünden sonra ilk önce Şahruh'un hizmetinde daha sonra kardeşi Miranşah'ın yanında ve Miranşah'ın ölümünden sonrada dört yıl Miranşah'ın oğlu Ebubekir'e hizmet etmiştir. Ebubekir'in ölümünden sonra ve esaretten kurtulana kadar da Tatar prensi Zegra'nın yanında hizmetini sürdürmüştür.

⁷¹ Kara Yusuf'la yapılan ikinci savaş ise yine Ebubekir'le olmuştur. Azerbaycan'ı elinden almak maksadı ile Ebübekir'in kendi üzerine gelmekte olduğunu işiten Yusuf Beg, Şenb-i Gazan'da konup, hendek kazmaları için Tebriz ahalisini toplattı. Burada iken, Azerbaycan'ın ileri gelen begleri onun katına gelerek, Çağataylar üzerine yürüdüler. Nihayet taraflar 24 Zilkade (21 Nisan 1408) Cumartesi günü Tebriz'in iki konak güneyindeki Serdrûd mevkiinde karşılaşılarak saf tuttular. Bir buçuk yıl önce kazandıkları zaferden dolayı mâneviyatları kuvvetli olan Kara Koyunlular, her taraftan hücumla kalkarak Çağatay ordusunu saflarında karışıklık meydana getirdiler. (...) Ordusunun bozulmakta olduğunu gören Ebübekir, durumu düzeltmek için karşı saldırıya geçerek, beglerden Celâleddin Dizek'i kovalamaya başladı. Aka; *İran'da Türkmen, a.g.e.*, s.6.

⁷² Lâkin Ebû-Bekir, Dizek'in kuvvetlerini dağıttıktan sonra dönüşünde ordusunun yenilmiş ve babası Miranşah'ın da öldürülmüş olduğunu gördü. Faruk Sümer; *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a kadar)*, C.I, TTK, Ankara 1992, s.76.

⁷³ Faruk Sümer Miranşah'ın ölümünün savaş alanında olduğundan şu şekilde bahsetmektedir: "Emîr Döğer Musa Beg'in bir kölesi, Ebû-Bekir'in babası Miranşah'ı bir kılıç vuruşu ile öldürerek başını bedeninden ayırmıştı. Köle, öldürdüğü kimsenin Miranşah olduğunu bilmiyordu. Onu sırf elbiselerine göz diktiği için öldürmüştü." Sümer; *a.g.e.*, s.76. Burada Schiltberger'in ifadeleri ile Faruk Sümer'in ifadeleri çelişmektedir.

halkının mümkün olduğunca hızlı teslim olmasıydı. Halk, beylerinin öldüğünü görünce teslim oldu, Yusuf başkenti, tüm krallığı ve ona ne aitse her şeyi aldı.

1.2. YUSUF BAĞDAT'IN KRALINI ÖLDÜRÜYOR

Yusuf, Miranşah'ın krallığını fethettikten sonra Bağdat kralından, bulunduğu toprakların kendisine ait olduğunu ve krallığını terk etmesini istedi. Bu kolay olmadı, çünkü Yusuf soylu olmadığı için krallığa hükmedemezdi ve o sadece kötü bir beydi. Yusuf, bunu öğrendiğinde ona karşılık verdi ve bir temsilcisinin orada olması gerektiğini bunu kralın kendisinden esirgememesini istedi. Kraldan kendi temsilcisi olması için ricada bulundu, sikkeleri onun adına bastırarak ve ona ait olan her şeyi kendisinde kalacaktı. Kralın, krallığını vermek istediği bir oğlu olduğu için buna razı olmadı. (s.67)

Bunun üzerine Bağdat kralı elli bin adamı ile Yusuf'un üzerine yürüdü. Bunu öğrenen Yusuf'da altmış bin adamıyla karşı yürüyüşe geçti. Akkum (?) adı verilen fundalıkta karşılaştılar ve savaştılar. Kral yenildi ve fundalığın yakınında ki şehre çekildi. Yusuf, onu takip etti, bir evde yakalayarak kafasını kestirdi. Böylece krallığı ele geçirdi.

1.3. EFSANE EBUBEKİR'İN YANINDA

Daha önce yazdığım gibi Timur'un oğlu Miranşah'ın kafası Yusuf tarafından kesildi. Ben daha sonra oğlu Ebubekir'in yanına geldim ve yanında dört yıl kaldım. Bağdat kralı Yusuf tarafından öldürüldüğünde Ebubekir, Bağdat krallığına ait Erei'ı (?) fethetti. Ebubekir'in Erban adındaki ülkede hüküm süren Mansur isminde bir kardeşi vardı. Ebubekir, Mansur'a gelmesi için haber gönderdi. Mansur gelmek istemedi, Ebubekir üzerine yürüdü onu buldu, bir süre zindanda tuttuktan sonra onu boğdurdu ve müteakibinde onun ülkesini kendisinininkine kattı.

Ebubekir'in gücü dikkate değerdı öyle ki bir yayla ucu demirli okunu kağnıların tekerleğine kuvvetle saptardı ve sapı içinde kalırdı. Tekerleğe saplı böyle bir ok mucize olarak Timur'un başkenti Semerkant'ın kapısına asılmıştı. (s.68)

Sultan, Ebubekir'in büyük gücünü duyduğunda ona altı kilo ağırlığında ve bin Gulden değerinde bir kılıç göndermişti. Kılıç kendisine verildiğinde kılıcı denemek için üç yaşında bir öküz getirtti: o öküzü bir vuruşta ortadan ikiye ayırdı. Bu olay henüz Timur yaşarken gerçekleşmişti.⁷⁴

1.4. TATARİSTAN'A YOLCULUK

Ebubekir'in yanında Büyük Tataristan'dan⁷⁵ bir kralın oğlu yaşıyordu ve ona Tataristan'dan vatanına dönüp krallığı teslim alması için haber geldi. Tataristan'a geri dönebilmek için Ebubekir'den izin rica etti. Kendisine izin verildi ve altı yüz süvari ile Tataristan'a yola koyuldu. Ben ve dört arkadaşım buna dahil edildik ve böylece büyük Tataristan yolculuğu başladı. Hangi ülkelerden geçtiğimizi bilmelisiniz. İlk olarak Erivan⁷⁶ adında ve ipek yetişen bir ülkeye geldik. Daha sonra koruyucuları aziz Georg olan ve Hıristiyan inançlarını yaşatanların bulunduğu Gürcistan adında bir ülkeden geçildi. Devamında yine ipek yetişen Lochinschan'a (?) gelindi. En iyi ipek geldiğimiz Şirvan⁷⁷ çevresinde yetişiyordu. (s.69)

Dımaşk- Şam, Kefe ve Türkiye'nin başkenti Bursa'nın en iyi kumaşları burada işleniyordu. Bu ipekler Venedik ve Luka'ya da götürülüyor ve değerli kadifeler dokunuyordu.

⁷⁴ Schiltberger'in sözlerinden anladığımızı göre kendisi henüz daha Timur'un yanındadır ve Ebubekir ile ilgili yazdıkları büyük bir ihtimalle kulaktan dolma ve abartıdır. Ebubekir'le ilgili olarak yaptığım araştırmalarda onun kişiliğinden daha çok savaşları ve mücadelelerine yönelik bilgilere rastladığımı belirtmek istiyorum. Muhtemelen Ebubekir, savaş alanlarında oldukça cesur, yiğit aynı zamanda da güçlüdür ve bu özelliği Timurular arasında dillendirilmiş olmalı.

Türk mitolojisinde yiğitlerin özel bir yeri vardır. Hatta İbrahim Kafesoğlu eserinde, Türk mitolojisinde yiğitlerin ölüp dirilmelerine değinmiştir.

⁷⁵ "Büyük Tataristan": Hazar Denizi ile Moğolistan arasındaki bölgeye verilen isimdir, Altın Ordu bölgesine ise "Küçük Tataristan" denilebilirdi. Akpınar, a.g.e., s.89.

⁷⁶ Erivan. Ermenistan başkentinin adı; Osmanlının ağızında Revan. Umar, a.g.e., s. 250.

⁷⁷ Şirvan Güney Kafkasya'da, günümüzde Azabeycan topraklarının doğu kesiminde, Kura nehrinin aşağı çıkışı ile Hazar denizi arasında yer alan tarihi bölgedir. Büyük Larousse Ansiklopedisi, "Şirvan" maddesi, C. XXI, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul1986, s.11091. Araştırdığım kaynaklarda dut ağacı yetiştiriciliğinin Azerbaycan'da yaygın olduğu ve buna bağlı olarak ham ipek üretiminde önemli yer tutan ipek böcekçiliğinin yapıldığı yazılmıştır. Şirvan için özellikle yazılan şarapları ile ünlü olduğudur. Schiltberger'in ipekle ilgili hatırladığı muhtemelen Azerbaycan'ın geneli için olmalı.

Sonra kralın oğlu, Sawram (?) ve Demir Kapı anlamına gelen, İıran ve Tataristan'ı ayıran Thatriss Temur-capu'dan geçti. Sonra İdil adında büyük bir suyun ortasında kurulu olan Astrahan diye adlandırılan Şehre geldik. Devamında ise çok dağlık Stzulet (?) ũlkesi vardı. Orada birçok Hıristiyan yaşıyordu öyle ki kendilerine ait bir piskoposlukları vardı. “ıplak Ayaklılar” tarikatının rahipleri ilahilerini Latince dilinde değil de bilakis Tatar dilinde söylüyorlar ve okuyorlardı. Bu halkın inançlarını daha da güçlendirmek için uygulanıyordu. Böylece rahiplerin söylediğini ve okuduğunu anlayan birçok inançsız Hıristiyan inançlarına döndürölüyordu.

Sonra Zegra adındaki kralın oğlu yukarıda yazdığım gibi Büyük Tataristan'dan ona yazan ve krallığı teslim etme isteğini paylaşan Edige⁷⁸ ismindeki beyin yanına vardı. Zegra, Edige'nin yanına geldiğinde o meydandaydı ve Sibirya adındaki ũlkeye sefere çıkmak üzereydi. (s.70)

Büyük Tataristan'da bir geleneğe göre; beylerin üzerinde söz sahibi olan, kralın kimin sececeğini veya indireceğini belirleyen kralın üzerinde bir başkan (sözcü) vardı. O sırada Tataristan'da başkan Edige idi. İlginç olan Tataristan'da kral ve başkan, beyler gibi yazın ve kışın kadın, ocuk ve hayvanlarla göç eder ve arazilere yerleşirlerdi. Kralın yerleştiği arazinin çevresinde yüz bin adamı ve kulübeler olmak zorundaydı.

Şimdi devam: Zegra, Edige'nin⁷⁹ yanına geldikten sonra onunla birlikte yukarıda Sibirya olarak adlandırılan ũlkeye gitti. Oraya ulaşana kadar iki ay boyunca yoldaydılar. Bu ũlkede otuz iki gün mesafeli ve adı Arbuss (?) olan bir dağ vardı. Burada ikamet eden insanlara göre dağın bitiminde dünyanın sonu olan bir çöl vardı. Sürüngeıler ve hayvanlar yüzünden kimse ölu geçemez ve orada ikamet edemezmiş. Dağlarda, diğer insanlarla birlikte yaşamayan, elleri ve yüzleri hariç tüm vücutları tüylü vahşi topluluklar yaşarmış. Onlar

⁷⁸ Edige Mirza Bahadır, Cengiz sūlalesinden gelen Mođol hanları tarafından yönetilmekte olan Altın Orda Devletinde 14. asrın son çeyreğinde hüküıranlık kurmuş, artık tamamen Türkleřmiř olan bu devletin Ruslara boyun eğmemesi için savaşmış ve şanlı zaferlere imza atmış büyük bir Türk hüküımdarıdır. (...)Altın Orda Devleti ahalisinden bir Türk ailenin evladı olan Edige'nin adı değişik kaynaklarda Edigeıey, Yedigeıey, Edüge, İdike, İdüğü gibi şekillerde de karşımıza çıkabilmektedir. <http://devturkler.com/devturk/edige-mirza-bahadir-t64201/index.html?p=87276>, 13.05.2009.

⁷⁹ Edige, Altınordu devletinde birkaç Han'ı tahta oturtmuşve fiilen devleti idare etmiştir.çok nüfuzlu bir emir idi. Cengiz soyundan olmadığından kendisi tahta çıkamıyordu. Akpınar; a.g.e., s.90.

dağlarda hayvanlar gibi koşuyor, ağaç yapraklarını, otları veya daha başka ne bulurlarsa yiyorlarmış.⁸⁰ (s.71)

Bahsedilen ülkenin Beyi, bu vahşi insanlardan dağlardan yakalanan bir erkek ve bir kadını Edige'ye⁸¹ hediye etti. Yanında oradan yakalanan eşek kadar büyüklükte üç vahşi at ve Alman ülkelerinde olmayan benim adlandıramadığım çeşitli hayvanlarda vardı. Sibiry'a da yük arabalarına bağlı ve kışın kızakları çeken köpekler var. Onlar eşeklerin büyüklüğünde ve bölgede üzerlerinde palto gibi çuvallar taşımak zorundaydılar. Bu ülkede köpeklerde yenilebiliyordu.

Bu ülkedeki insanların İsa'ya inandıkları bilinmeli, “Üç Kutsal Kral” İsa'nın çarmlıha gerilişinden sonra Beytüllahim'e⁸² gittiklerinde onu samanlıkta yatarken ve dua ederken görürler. Bu ülkede insanlar İsa'nın resimlerini samanlıkta yaparlar, mabetlerine asarlar ve önünde dua ederler. Bu inançlara sahip halkın adı “Ugier”dir.⁸³ Tataristan'da da birçok halk bu inançlara sahiptir.

Şayet bu ülkede bir genç evlenmeden ölürse, ölenin en iyi kıyafetlerini giydirerek, sedyeye koymak, üzerini örtmek ve çalgıcıların bulunması adettir. Gençlerde en iyi kıyafetlerini giyerler çalgıcılarla birlikte sedyenin önünde giderler. Baba, anne ve akrabalar sedyenin arkasından giderler. (s.72)

⁸⁰Bu satırlarda bana göre o dönem için bilinmeyene karşı merak, abartı, uydurma ve hayal ürünü figürler yer almaktadır. Ancak yaptığım araştırmalarda Schiltberger'i destekleyen şu bilgileri aktarmak istiyorum: “Avrupa'da, 1238 yılının başından hemen sonra ürkütücü söylentiler yayılır oldu. Önce doğrulukları açıkta sınanmaya cesaret edilemeyerek fısıltılar halinde yayılan bu söylentilere yanıtlar ilkbaharda gelmeye başladı. (...)

Bu korkuların nedeni, yaklaşık iki bin yıl önce, Asya bozkırlarından ilk gelen atlıların ortaya çıkmasından beri Avrupa halkları için bir tehlike kaynağı olan doğudaydı, Haçlılar'ın iki yüz yıldan fazla bir süre Kutsal Topraklar'da savaştıkları Araplar'ın toprakları, istilacılarla Batı'nın arasında olduğundan, tehlikeyi ilk hissedenler de onlar olmuştu. Bu 'dinsizler' hep birlikte yok olmamak için eski düşmanlarıyla ittifak arayarak Fransa ve İngiltere saraylarına 'güçlü ve soylu bir ulak' göndermişler ve bir kış önce 'kuzey dağlarından korkunç ve insana benzemeyen bir ırkın geldiği' uyarısında bulunmuşlardı. Araplar bu korkunç atlıların Rusya topraklarında iyi savunulan kale ve kentleri yerle bir ettikten sonra güneye ve batıya yöneldiklerini bildirmişlerdi.” W. Bruce Lincoln; “*Vahşi Batı*” *Sibiry'a ve Ruslar*, Çev: Mehmet H. Sabah Yayınları, İstanbul 1996, s.3.

⁸¹ Yaptığım araştırmalar sonucunda Edige'nin kahramanlıklarının Türk Destanları arasında yer aldığını tespit ettik; bu destanda XIII yüzyılda Hazar denizi kıyısında kurulan Altınordu Hanlığının XV. yüzyılda Timurular tarafından yıkılışı anlatılmaktadır. Destanın adı, Altınordu Hanı ve bu destanın kahramanı Edige Mirza Bahadır'a atfen verilmiştir. Edige Mirza Bahadır'ın devletini ayakta tutabilmek için yaptığı büyük mücadeleler, ölümünden sonra XV. yüzyılda destan haline getirilmiştir. 1820' yılından itibaren yazıya geçirilen Edige destanının Kazak-Kırgız, Kırım, Nogay, Türkmen, Kara Kalpak, Başkırt olmak üzere altı rivâyeti tesbit edilmiştir. <http://w3.balikesir.edu.tr/~akolbasi/TurkDestanlari.doc>, 14.05.2009.

⁸² Beytüllahim ya da Betlehem (Arapça: *محل تيب* Beytüllahim), Filistin özerk bölgesinde, Batı Şeria'da bir kent. İsa'nın doğduğu yer olarak bilinir. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Beyt%C3%BCllahim>, 15.05.2009.

⁸³ Yaptığım araştırmalarda “Ugrier” kelimesine Ob- Ugrier ve Fino-Ugrier olarak ulaşabildim. Fakat Türkçe karşılığını bulamadım. Yapılan açıklamalarda Batı Sibiry'a da yaşamış ve göç etmiş bir halktan bahsedilmekte.

Böylece ölü şarkılarla büyük sevinçle çalgıcıların ve gençlerin eşliğinde mezara taşınır. Fakat sedyenin arkasından giden baba, anne ve akrabalar ağıt yakarlar. Gömdükten sonra cenazeye katılanlar yiyeceklerini ve içeceklerini yanlarında getirirler ve çok mutludurlar. Baba, anne ve akrabalar ayrı otururup feryat ederler. Bütün bunlar geçtikten sonra babaanneye eşlik eder ve eve götürür. Ağıtlar orada devam eder. Bunu karısı olmadığı için düğünü varmış gibi yapıyorlar.⁸⁴ Bu ülkede sadece baklagiller ekilir ve ekmek yenmez. Bütün buralarda Zegra'nın yanında olduğum sürede bulundum ve gördüm.

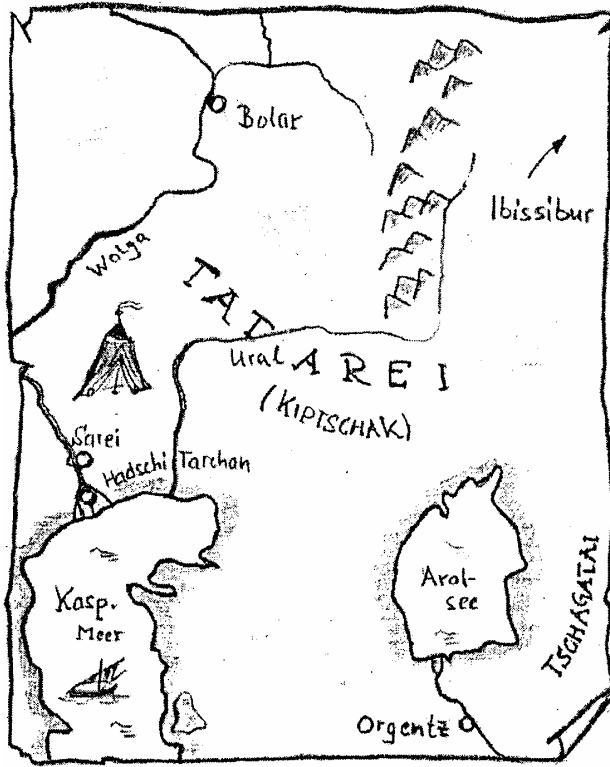
1.5. TATAR TAHT KAVGALARI

Sibirya'dan sonra Edige ve Zegra, Waler'i⁸⁵ fethettiler daha sonra ülkelerine döndüler. Bu dönemde büyük Tataristan'da Şadibek (1399 -1407) adındaki han hüküm sürüyordu. Han'ın Tatarcada ki anlamı hemen hemen "kral" gibidir. Bu han, Edige'nin ülkeye döndüğünü duyunca kaçtı. Edige, hanın arkasından yakalamaları için adamlarını gönderdi, bu çarpışmada han öldürüldü. Edige, Pulad (1409-1411), adında yeni hanı tayin etti. Pulad birbuçuk yıl hüküm sürdü. Daha sonra Edige, Pulad'ı hanlıktan attı ve Celaledin'i (1412-1413) atadı. Bir sonraki kral Pulad'ın kardeşi Temür (1411-1412) oldu. (s.73)

Pulad, Celaledin geri dönüp kendisini öldürmeden önce on dört ay hüküm sürdü. Sonra Celaledin'in kardeşi Kebek tahtı ele geçirmek için geldi. Kebek kral kardeşini öldürdü fakat kendisi kral olamadı. Kebek'in Kerim Birdi (1413-1414) adında bir başka kardeşi daha vardı, o kral oldu ve beş ay hüküm sürdü. (s.74)

⁸⁴ Benim ölümle ilgili yaptığım karşılaştırma Türk mitolojisi araştırmalarına göredir. Bu konuyla ilişkili olduğunu düşündüğüm, Yaşar Çoruhlu'nun eserinde değindiği Türklerin ölüm inançlarını ve cenaze törenleri ile ilgili bilgileri aktarmak istiyorum: "Hemen her toplulukta olduğu gibi Türkler de öldükten sonra bu dünyadakine benzer bir hayat yaşayacaklarına inanıyorlardı. Proto-Türk, Hun, Göktürk, Uygur ve diğer Türk topluluklarıyla ilgili yapılan arkeolojik kazılar bu hususu destekler mahiyettedir. Anlaşıldığı kadarıyla ölüm mukadder olarak karşılanmakta ve kurulu olan düzenin gereği olarak algılanmaktadır. (...) Birçok yerde ölümlere ilişkin yapılan törenlerin güneş battıktan sonra yapılmasının sebebi, öbür dünyada gündüz olduğunun ve ölümlerin yeni güne başladıklarının düşünülmesinden kaynaklanmaktadır. (...) İnanışlara göre ölümler ancak ölümlerinden üç, yedi, ya da kırk gün sonra, verilen cenaze şöleninin ardından bir daha dönmek üzere ölümler âlemine gider. Nitekim Anadolu'da ölümlerin yemek verilerek anıldığı belirli günlerin başında kırkinci, elli ikinci günleriyle ölüm yıldönümü gelir." Yaşar Çoruhlu; *Türk Mitolojisinin Anahatları*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2002, s.121-124. Yaşar Çoruhlu'nun yazdıkları bir nevi Schiltberger'in cenaze töreni hakkında yazdıklarını desteklemektedir.

⁸⁵ Volga kenarındaki Bulgaristan. Akpınar; a.g.e., s.95.

Harita 5

Kebek geri döndü. Kardeşi Kerim Birdi'yi tahttan indirdi ve kral oldu. Bunun üzerine benimde yanlarında olduğum Edige ve Zegra gelip kralı attılar. Edige, vaat ettiği gibi benim beyim Zegra'yı tahta oturttu. Sekiz ay sonra Ulu Muhammed (İlk Hanlık süresi:1419-1420) geldi, Zegra ve Edige ile savaştı. Zegra, Deşti Kıpçak adındaki ülkeye kaçtı. Edige, tutuklandı ve Ulu Muhammed kral oldu. Kral Muhammed ise Barak (Kök Orda Hanlığı; 1423-1428), tarafından tahttan atıldı. Kendisi de Davlat Birdi (Hanlığı; 1420-1421)⁸⁶ tarafından tahttan indirildi. Barak tahtı tekrar ele geçirdiğinde krallığı üç gün sürdü. Muhammed geri geldi, Barak'ı öldürdü ve tekrar kral oldu. Sonunda benim beyim Zegra, Muhammed'le mücadele ederken öldürüldü.

⁸⁶ Parentez içersinde verdiğim tarihler hanların hanlıklıkları ele geçirdikleri ve hüküm sürdükleri yıllardır. Schiltberger'in hanların tahta çıkışlarıyla ilgili verdiği bilgileri kronolojiye göre sıraladığımızda hatırlayamadığı veya karıştırdığını görüyoruz. Fakat Schiltberger'in hanların isimlerini doğru hatırladığını belirtmekte fayda var. Benim burada vereceğim sıralama Schiltberger'in sıralamasıdır. Tarihlerdende anlaşılacağı gibi Schiltberger, Celaleddin ile Temür'ün ve Barak ile Davlat Birdi'nin hüküm sürdükleri hanlık dönemlerini karıştırmıştır.

- Şadibek (1399 -1407)
- Pulad (1409-1411)
- Celaleddin (1412-1413)
- Temür (1411-1412)
- Kerim Birdi (1413-1414)
- Ulu Muhammed (İlk Hanlık süresi:1419-1420)
- Barak (Kök Orda Hanlığı; 1423-1428)
- Davlat Birdi (Hanlığı; 1420-1421)

1.6. BİR KADININ İNTİKAMI

Zegra'nın yanında olduğum sırada "Sadurmelick (?)" adında bir kadın yanında dört bin kızıoğlankız ve kadınla Edige ve Zegra'ya geldi. (s.75)

Kocası, bir Tatar Kralı tarafından öldürülen güçlü bir kadın, Kocasının intikamını almasında yardımcı olması için Edige'ye gelmişti. Bu kadın ve kadınlarının savaşta atlı olarak yer aldığını ve erkekler kadar iyi ok attıklarını bilmelisiniz. Bu kadın savaşa atı ile katıldığında her iki tarafına bir kılıç ve bir yay asıyordu. Bir savaşta kadının kocasını öldüren kralın yeğeni tutsak edilmişti. Onu kadının önüne getirdiler, dizlerinin üzerine çöktü, kadın kılıcını çekti ve bir vuruşta başını kesti. Bunu yerine getirdikten sonra "Nihayet intikamımı aldım" diye konuştu. Bende oradaydım ve olanları gördüm.

Hans Schiltberger Zegra'nın ölümü ile birlikte otuz yıllık esaretindeki siyasi olayların seyir krokisini çizdi. Şimdi zaman zarfında tanıdığı insanları ve ülkeleri anlatacak. (s.76)

BEŞİNCİ BÖLÜM

1. GÜNEŞİN DOĞDUĞU ÜLKELER

1.1. DOĞU'YA HAREKET

Burada hangi ülkelerde bulunduğumu anlatmak istiyorum. Bavyera'dan ayrıldıktan ve Müslümanlara karşı sefere çıkmadan önce Macaristan'a geldim. Burada on ay kaldım. Eflak'ın⁸⁷ iki önemli şehri Arçus ve Bükreş'de(?) buldum. Tuna kenarındaki İbrail adındaki şehre Müslüman ülkelerden ticari mallar getiren "Koggen" (?) gemileri ve kadırgaları demir atarlardı.

İlginç olan büyük ve küçük Eflak'ta halkın Yunan inançlarına sahip olmasıydı. Ayrı bir dilleri vardı. Saçlarını, sakallarını uzatırlar ve kesinlikle kesmezlerdi. Küçük Eflak'ta ve Almanya'ya bağlı olan Siebenbürger'de⁸⁸ de buldum. Bu memleketin başkentinin adı Hermannstadt'tır (Sibiu). Burtzenland'ın ise Braşov'dur. Bu ülkeler, benim Tuna'nın bu tarafında gördüğüm ülkelerdir. (s.77)

1.2. BULGARİSTAN, YUNANİSTAN, TÜRKİYE

Şimdi Tuna ile deniz arasında bulunan hangi ülkeleri gördüğümü anlatacağım. Üç ülkeye de Bulgaristan adı veriliyor. Birinci Bulgaristan'a Macaristan'da ki Demirkapı'yı geçince varılır, başkenti Vidin'dir. Diğer Bulgaristan ise Eflak'ın karşısındadır ve başkenti Tırnova'dır. Üçüncüsü ise Tuna'nın denize döküldüğü yerde ve başkenti Kaliakra'dır⁸⁹.

Ben başkenti Edirne olarak adlandırılan Yunanistan'da da buldum. Bu şehirde elli bin hane bulunmakta. Yunanistan'da denize kıyısı olan ve Selanik olarak adlandırılan büyük bir şehir vardır. Şehirde Aziz Dimitri adında bir kutsal gömülüdür. Mezarından zeytinyağı

⁸⁷ Schiltberger Hatıratı'nda Eflak'ı, Wallachei olarak yazmıştır. Araştırmalarımda Wallachia'nın bugünkü Romanya toprakları olduğu bilgisine ulaştım.

⁸⁸ Günümüzde de bu isim kullanılmakla beraber Transilvanya olarakta kullanılmaktadır.

⁸⁹ Geleşre (Burnu). Bulgaristan'da, Karadeniz kıyısında bir burun adının Türk egemenliği döneminde Türklerce kullanılan biçimi. Umar; a.g.e., s. 276.

akar ve gömülü olduğu kilisenin ortasında senenin diğer günlerinde kuru olan ancak kutlama gününde dolan bir çeşme vardır. Bu şehirde bulundum.

Yunanistan'ın diğer nüfuzlu bir şehri de Serez'dir⁹⁰. Tuna ile deniz arasında ki ülkeler Türk sultanına aittir.⁹¹ Büyük denizin üzerinden geçilerek gidilen bir kalesi olan şehir Gelibolu şehri vardır. (s.78)

Ben oradan büyük Türkiye'ye geçtim. İstanbul'a da oradan geçiliyor. Ben bu şehirde iki ay kaldım. Türkiye'nin başkentinin adı Bursa'dır. İki yüz bin hanesi bulunur, Hıristiyan, Müslüman ve Yahudi gözetmeksizin fakirlerin kaldığı sekiz tane hastanesi bulunuyor. Aşağıda yazılmış olan büyük şehirlerin haricinde şehre ait üç yüz kale vardır.

Bunlardan birincisinin adı Efes'dir ve burada Protestan Aziz Johannes⁹² gömülüdür. Çevre güzeldir ve Müslüman dilinde Aydın olarak adlandırılır. Fakat Asya'ya dâhildir. Diğer bir şehir ise kendine ait toprakları ile Aziz Nikolaus'ın piskoposluk yaptığı İzmir'dir. Müthiş bereketli toprakları olan Manisa adında bir şehir daha vardır. Denizli şehrine ait Saruhan'da ağaçlar yılda iki kez meyve verir. Saracen ülkesine ait Antalya⁹³ adında bir şehir daha bulunmakta. Bu memlekette keçiden başka bir hayvan yetiştirilmez ve burada keçi eti yenir. Kütahya yüksek bir dağın üstünde kuruludur ve bu şehir Germiyan bölgesinde iyi bir şehirdir. Diğer iyi bir şehir ise kendi adı ile anılan Ankara'dır. Burada Ermeni inançlarına göre yaşayan birçok Hıristiyan vardır. Kiliselerinde gece gündüz parlayan bir hac vardır ki burayı Müslümanlarda ziyaret ederler. Hacı parlayan taş olarak nitelendirirler. (s.79)

Müslümanlar bir keresinde hacı kendi mabetlerine götürmek istemişler fakat kim hacdan tuttuysa elleri yanmış. Yakın çevrede Beypazarı adında bir şehir devamında ise başkenti Larende olan Karaman bölgesi bulunur. Bu bölgede bulunan Konya şehrinde

⁹⁰ Schiltberger, esir alındıktan sonra uğradıkları şehirlerden bahsetmiştir, bunlar arasında Serez'de yer almaktadır. Serez ya da Siroz, Yunanistan'da kent, Mekadonya'da, nomos merkezi, Strymon vadisi kenarında bulunur. Büyük Larousse Ansiklopedisi, "Serez" maddesi, C. XX, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul 1986, s.10380.

⁹¹ Murat I.'in Çirmen zaferinden (1371) sonra Mekadonya'nın fethine girişen Türkler, kenti Sırplar'dan aldılar (1373). Evrenos Bey'e zeamet olarak verilen Serez ve yöresine Saruhan'dan getirtilen Yörükler yerleştirilerek kentin türkleştirilmesine girişildi. "Serez", a.g.e, s.10380. Schiltberger 1396'da yapılan Niğbolu Savaşı'nda esir düştüğüne göre Serez'e uğradıkları tarihte kent Türkleştirilmiş olmalı.

⁹² Burada kastedilen aziz İncil'i yazan havarilerden Johannes'dir.

⁹³ Antalya. İl merkezi kentimiz. İlkçağdaki adının Attaleia (Attalos Yurdu) olduğunu biliyoruz. (...) Attalos'lar, Akdeniz kıyısında güçlenmek amacıyla orada bir kent kurdular ve bu kenti Attaleia diye adlandırdılar. Umar; a.g.e., s. 77.

Şemseddin adında bir evliya gömülüdür. Bu kişi önce Müslüman bir din adamıydı, daha sonra kendisini gizlice vaftiz ettirmiş. Ölümünde Ermeni bir papaz gizlice bir alma sunmuş. Bu evliyanın büyük mucizeleri de varmış.

Ayrıca bölgenin ve başkentinin adı Kayseri olan şehirde piskopos Aziz Basilius yaşamıştır. Bir zamanlar krallık olan Sivas'ta da bulundum. Karadeniz'de Samsun adında bir şehir vardır. Çevresi iyi olan Canik şehride burada bulunur.

Yukarıda anlattığım şehirler Türkiye'ye aittir ve ben kendim bizzat hepsinde bulundum. Karadeniz'de bir memleket daha vardır: Zeprem (?). Orada halk sadece mısır eker ve ekmeklerini de mısırdan yaparlar. Yine Karadeniz'de Rumca Giresun adındaki şehir, küçük, kendi içinde kapalı ve iyi şarapların üretildiği Trabzon beyliğinden uzakta değildir. (s.80)

1.3. ATMACA (ÜNYE) KALESİ

Bir dağda “Atmaca Kalesi”⁹⁴ adında bir kale vardır. İçinde güzel bir bakire ve bir değneğin üzerine tünemiş bir atmaca yaşamış. Kim oraya gelir ve üç gün üç gece uyumadan kalabilirse bakireden bir dilek istermiş. Şayet saygıdeğer bir dilekse gerçekleştirmiş. Nöbetini başaran kaleye girebilirmiş. Orada değneğe tünemiş atmacayı görür, atmaca adamı gördüğünde çığlık atar ve bakire bir odadan ona karşı gelerek onu karşılar ve şöyle konuşmuş: “Sen bana üç gün üç gece nöbet tuttun, dünyevi dileğini haysiyetli olduğu sürece

⁹⁴ Schiltberger'in, bahsettiği kale gerçekte de Ünye'de var. Ancak yaptığım efsane araştırmalarında bu kale de bu efsaneye ilişkin herhangi bir veriye rastlayamadım. Schiltberger'in, anlattığı efsane ile bağdaştırabilmesi açıdan Ünye kalesi hakkında bilgi vermekte fayda var:

Ünye Kalesi, Ünye-Niksar yolunun yedinci kilometresinde, yolun solunda ikiyüz metre yükseklikte bir tepenin üzerinde kurulmuştur. Jeologların ifadesine göre, kale eski çağlarda yanardağ iken faaliyetini tamamlamış ve yanardağın kraterleri üzerine kaleyi inşa etmişlerdir. Kalenin ilk yapılış tarihi, Milattan önce 200-250 yıllarına rastlar. Pers kökenli Pontus Hükümdarı 2 ci Mitradates kaleyi bu kraterler üzerine yaptıran ilk kişidir. Tarihin çeşitli aşamalarında bölgeden geçen, kısa veya uzun müddet bölgeyi elinde tutan her kavim ve uygarlık kaleyi kullanmış hepsi ek ve ilaveler yapmışlardır. Kalede ki kaya mezarları altıncı yüzyılda yapılmıştır. Bunu yanında kalede dehlizler, kuyular, mağaralar, kiral mezarları, eski sur kalıntıları, uzun tüneller bulunmaktadır. Duvar ve sur kalıntıları kısmen Yunan ve Roma kısmen de Osmanlı mimarisi izlenimini vermektedir. Kaleyi en son kullanan Osmanlılar da bir takım eklemeler yapmışlardır. Kale 10 uncu yüzyıldan sonra bölgeyi elinde bulunduran Pontus ve Romalılar tarafından etkin bir şekilde kullanılmıştır. Yarıya kadar toprağa gömülü olan giriş kapısının yanlarında renkli hayvan resimleri vardır. Kale tek bir kavim tarafından aynı anda yapılmamış iki bin yıllık tarihinde bölgeden geçmiş 40-50 kadar kavim ve uygarlıklar tarafından meydana getirilmiştir. Zirveye yakın bölgede tüneller ve dehlizler vardır. Güney cephesinde çıkılması zor duvarlarda üç metre genişliğinde kaya mezarı dikkati çekmektedir. Mezarın üçgen alınlığının her üç noktasında da Bizans'ı simgeleyen kartal figürleri vardır. Ünye Ses; <http://www.unyeyes.net/tarihiyer.htm>, 02.01.2009

ben gerçekleştireceğim.” Sonra saygıdeğer olarak istediği dileği gerçekleştirmiş. Fakat o kimse dileğini kibirlice, ahlaksızca ve hırsıyla isterse bakire o kişiyi ve tüm soyunu öyle lanetlemişki bir daha hiç saygı göremezmiş.

Bir zamanlar iyi, fakir bir genç gelmiş ve kalenin önünde üç gün üç gece nöbet tutmuş. Nöbetten sonra saraya girmiş, atmacanın durduğu yere gelmiş. Atmaca onu gördüğünde çılgık atmış. Bakire odadan çıkmış, onu karşılamış ve şöyle konuşmuş: “Benden dünyevi ve haysiyetli dilek istersen, gerçekleşir.” (s.81)

Genç, kendisi ve soyu için saygınlık dışında bir şey istememiş ve bu da gerçekleşmiş. Oraya Ermenistan kralının oğlu da gelmiş. O da üç gün üç gece nöbet tutmuş, sonra atmacanın olduğu saraya girmiş. Ve bakire gelmiş ona dileğini sormuş. O da: güçlü bir Ermenistan kralının oğlu olduğunu, yeteri kadar gümüş ve altının olduğunu “fakat eşinin olmadığını sizin eşim olmanızı diliyorum” demiş. Bakire cevap vermiş ve: “Sahip olduğun kibir seni ve sana ait güçleri incitmeli” diye konuşmuş. Böylece onu ve tüm soyunu lanetlemiş.

Yine Malta Şövalyeleri tarikatından bir bey oraya gelmiş. Üç gün üç gece nöbet tutmuş, saraya girmiş, atmacanın bulunduğu yere gelmiş. Ona da bakire gelmiş ve: “Ne diliyorsun?” diye sormuş. Bey içinden para aldığı halde hiçbir zaman içi boşalmayan bir para kesesi istemiş. Dileği yerine getirilmiş. Fakat daha sonra bakire onu lanetlemiş ve “Açgözlülükle istediğin bu dileğin çok kötü. Bu yüzden seni tarikatın çoğalmasın azalsın diye lanetliyorum” demiş. Böylece yanından ayrılmış.

O bölgeye geldiğimiz zaman ben ve arkadaşlarım para karşılığında bir kişiden bizi kaleye götürmesini istedik. Kaleye geldiğimizde bizden biri orada kalıp nöbet tutmak istedi. Bizi götürən kişi bunu yapmamasını söyledi. (s.82)

Çünkü nöbeti tamamlayamazsa kaybolacağını ve hiç kimsenin onun nerede olduğunu bilemeyeceğini belirtti. Kale öyle kapalıydı ki hiç kimse içeriye giremezdi. Ayrıca Rum papazlarının kaleye girişi, oraya Tanrı ile değil de şeytanla gidildiğini düşündüklerinden

dolayı yasaktı. Oradan ayrılıp Giresun adındaki şehre geldik. Lassa⁹⁵ adındaki bölgede yukarıda adı geçen beyliğe aittir ve müthiş üzüm (şarap) yetişir. Burada Rumlar yaşar.

Başkenti Erzincan olan Küçük Ermenistan'da da buldum. Orada bir şehrin adı Bayburt'tur, toprakları verimlidir. Kemah şehri yüksek bir dağın üstünde kuruludur dağın eteklerinden Fırat Nehri akar, bu su cennetten akan dört ırmaktan biridir. Bu su Küçük Ermenistan'dan, İran'dan akar ve on günlük mesafeden çöle ulaşır, kumlarda kaybolur ve hiç kimse nereye gittiğini bilemez. Bir diğer şehir ise iyi şarapların üretildiği Karahisar'dır. Sonra Siyah Türkiye (?) diye adlandırılan ve başkenti Harput (?) olan bölge gelir. Orada halk çok kavgacıdır. Kurt adındaki bölgenin başkenti Elbistan'dır. Aynı şekilde çok kavgacı bir halktır, Gürcistan Krallığında yaşarlar. Hıristiyan inancına sahiptirler ve özel bir dilleri vardır. Başkenti Suppu olan Abaza bölgesi sağlığa zararlıdır. Bu bölgede kadınlar ve erkekler sağlıkları için kafalarında dört köşe levha taşırlar. (s.83)

Başkenti Loathon(?) olan Megra bölgesi küçüktür. Bu bölgede Rum inançları hâkimdir. Buna karşın Mardin Krallığında Müslümanlar yaşar. Ben bu yazılmış olan ülkelerde buldum.

1.4. İRAN

Tüm İran Krallığının başkenti Tebriz'dir. Pers Kralı, diğer Hıristiyan Krallıklarından daha fazla büyük bir ticaret merkezi olduğu için bu şehirden para kazanır. İran'da başkenti Sultaniye olan başka bir krallık vardır. Büyük topraklara sahip diğer bir şehir ise Rey'dir. Burada diğer Müslümanlar gibi Muhammet'e inanmazlar. Hıristiyanların en büyük aşağılayıcısı Ali'ye⁹⁶ inanırlar. Bu inanıştakilere Rafizî denir.⁹⁷ Nahcivan şehri verimli toprakları ile Nuh'un Gemisinin bulunduğu dağın eteklerindedir. (s.84)

⁹⁵ Schiltberger'in yazdığı bu isme en yakın açıklama şu şekildedir; "Larissa'larla ilgili ortak bir özellik vardır. ...Toprakları, nehirlerin getirdiği alüvyonlarla oluşmuştur." İşte o nedenle kentlerin adı Luwi dilinde Lar (a)-issa ögelerinden türetilmiştir ve Kum-kenti anlamındadır. Bkz. Lara, Assa. Umar; a.g.e., s.507.

⁹⁶ Hz. Ali'ye inanlar İslam kaynaklarında mezhepler arasında yer almaktadır. Mezheb, "gidilen yol" anlamına gelen Arapça bir kelimedir. İslâm dininin itikâdî ve amelî sahadaki düşünce "ekol"leri diyebileceğimiz mezhepler, ister siyâsî ve itikâdî, ister amelî yani fikhî olsun, dilimizde müştereken "mezheb" adıyla anılmakta. Ebu Mansûr ve Abdülkaahir el Bağdâdî; *Mezhepler Arasındaki Farklar*, Çev: Ethem R., F.Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1991, s.XIII.

Fığlalı'nın konuyla ilgili olduğunu düşündüğüm açıklamaları ise şu şekildedir; "Alevî", kelime olarak Arapça'da "Ali'ye mensup", "Ali'ye ait anlamlarına gelir. Mezhepler tarihi ve tasavvuf edebiyatında ise "Hz. Ali'yi sevmek, saymak ve ona bağlı olmak" anlamlarında kullanılmıştır. Bu bakımdan Hz. Ali'yi seven, sayan ve ona bağlı olan kimseye "Alevî" denir.

Maraga gibi Glat ve Kirna'da verimli topraklara sahiptir. Bir dağın üzerinde Magu şehri bulunur. Orada Roma inançlarına bağlı piskoposluk vardır ve rahipler vaazlarını sadece Ermeni dilinde söyler ve okurlar.

Diğer bir şehir olan Gilan'ın toprakları çok verimlidir, orada sadece pirinç ve hurma yağı üretilir. Bu bölge halkı örülmüş ayakkabılar giyer. Verimli topraklarıyla büyük bir şehir olan Reşt'de iyi ipek kumaşlar dokunur. Astrabad'nın da toprakları verimlidir. Sonra Antakya vardır, bu şehrin etrafını Hıristiyan kanlarının boyadığı bir duvar çevreler. Alancık şehri fethedilmeden önce Timur'a karşı on altı yıl boyunca kendini savunmuştur. Mazenderan adındaki bölge ağaçlıktır ve kimse ona zarar veremez. Hazar Denizi (?) sahilinde Scheckchi (?) şehri verimli topraklara sahiptir ve ipek (böceği) yetiştirilir. Başkenti Şamahiye olan Şirvan sağlıklıdır. Ancak gelişmekte ve en iyi ipek orada yetişmektedir. Isfahan verimli topraklara sahip bir krallıktır. Yine İran'da diğer bir krallık ise Herat adındaki başkenti ve üç yüz bin hanesi ile Horasan'dır. Ben bu ülkede ve krallıkta, Müslümanların arasında bulunduğum sırada üçyüzlü yaşında bir adamın yaşadığını Müslümanlar söyledi. (s.85)

Ellerindeki tırnakları başparmak uzunluğunda, kaşları yanaklarının üzerine kadar uzamış ve dişleri iki kez dökülmüş ve üçüncüsünde o kadar sert olmayan yumuşak dişler çıkmış. Bu yüzden yemekleri çiğneyemediği için başkaları beslemek zorundaymış. Kulak kılları çene kemiğine kadar, sakalı ise dizlerine kadar uzamış, kafasında hiç saçı kalmamış ve hiç konuşamayan isteklerini işaretlerle anlatan biriymiş. Yürüyemediği için onu taşımak gerekiyormuş. Müslümanlar onu kutsal sayıp, ziyaret ediyorlarmış. Müslümanlar, binlerce yıldır hiç kimse bu kadar uzun yaşamadığı için onu Allah'ın seçtiğini söylüyorlar. Kim ona hürmet ederse mucizesini ve işaretini gösteren Allah'a hürmet etmiş olurmuş. Bu adamın adı Şir Adam Şeyh'dir.

Lügât anlamının dışında "Alevî" tâbiri, Hz. Ali'yi en üstün sahâbe olarak gören ve Hz. Muhammed (s.a.s.)'den sonra onun, Allah'ın ve Hz. Peygamber'in tâyini ile imamlığa gelmesi gerektiğini kabul edenler için de "Şia" ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Ethem Ruhi Fığlalı; *Çağımızda İtikadî İslâm Mezhepleri*, Selçuk Yayınları, İstanbul 1993, s.233.

İslam kaynaklarının Hz. Ali ile ilgili verdikleri bilgiler Schiltberger'i tasdikler niteliktedir. Benim burada Hz. Ali ve Alevilik hakkında yazdıklarım sadece Schiltberger'i ve konu içeriğini daha iyi anlayabilmek içindir. Amaç doğru sonuca ulaşabilmektir. Oysa bu konu gerçekten çok geniş bir şekilde anlatılabilir.

⁹⁷ Rafizi, geniş anlamda Sünnî mezhebinin din anlayışını, kurallarını benimsemeyen, Hz. Muhammed'den sonra yerine Ali'nin geçmesi gerektiğini ileri süren kimsedir. Rafizilerin bir kısmı Ali'nin Tanrı olduğuna, ölmediğine, tekrar Dünyaya gelerek insanları kurtaracağına, yeryüzünde adalet dağıtacağına inanırlar. (...) Rafizilik, daha çok, eski İran dini inançlarının İslâm dini ilkeleriyle kaynaştırılması sonucu doğdu. Bu yüzden İslâmlığa karşı siyasi değil, dini bir direniş, karşı çıkış niteliğindedir. Meydan- Larousse Ansiklopedisi, "Rafizi" maddesi, C. X, Meydan Yayınevi., İstanbul 1990, s.434-435. Schiltberger'in, Rafizilik hakkında verdiği bilgileri Hz. Ali'ye inanışlarını araştırdığım kaynaklarda doğrulamaktadır.

Diğer büyük şehir ise verimli toprakları ile Şiraz'dır.⁹⁸ Şiraz'a⁹⁹ hiçbir Hıristiyan ticari malı giremezdi.¹⁰⁰ Kermaşah toprakları da verimlidir. Deniz kenarında incilerin yetiştiği Keşan'ın da toprakları bereketlidir. Verimli topraklarıyla deniz kenarında ki büyük şehir Hürmüz'ün denizinden, Büyük Hindistan'a gidilir ve oraya Hindistan'dan birçok ticari mal gelir. Kaff (?) şehrinin de toprakları verimlidir, topraklarında değerli taşlar bulunur ve çok çeşitli baharat yetişir buradan da büyük Hindistan'a denizden gidilebilir. Yüksek dağlara sahip şehrin adı Badahşan'dır. (s.86)

Dağlarda ki değerli taşlara, sürüngenler ve vahşi hayvanlardan dolayı kimse ulaşamaz. Fakat yağmur yağdığında taşlar sürüklenirse işi bilenler yığınlarından değerli taşları bulurlar. Bu dağlarda tek boynuzlu canavarlarda yaşar.

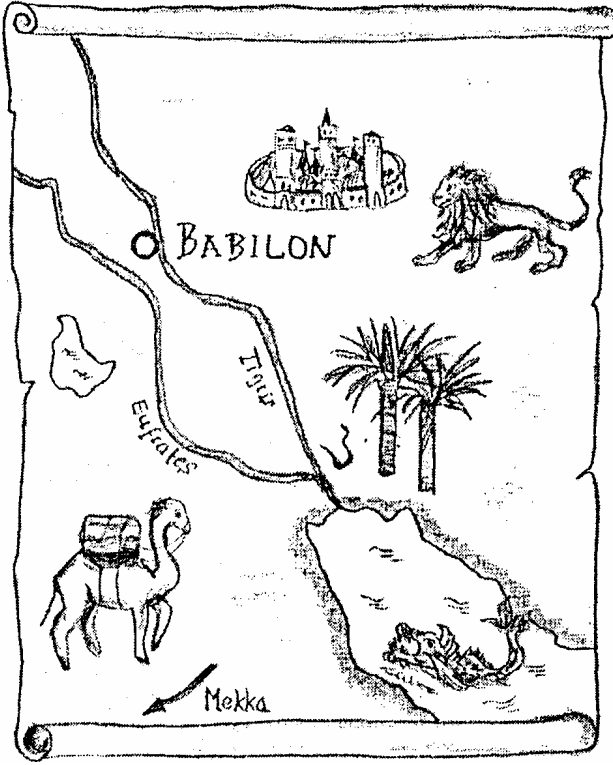
1.5. BAĞDAT

Bağdat Krallığında da bulundum. Babilon Müslümanların dilinde Bağdat anlamındadır. Büyük Bağdat yirmi beş leg uzunluğunda bir surla çevrilidir ve bir leg üç mildir. Sur iki yüz arşın yüksekliğinde ve elli arşın genişliğindedir. Fırat Nehri, tamamıyla tahrip edilmiş ve kimsenin ikamet etmediği şehrin ortasından akar. Bağdat kulesi elli dört Stadien yüksekliğindedir, dört Stadien bir mildir. Kulenin uzunluğu ve genişliği on legdir. Kule, Kalde Krallığı'na giden yol üzerindeki büyük Arap çölündedir. Kimse buraya çölde bulunan birçok ejderhalardan, yılanlardan ve diğer kötü sürüngenlerden dolayı gelemmez. Kuleyi, Müslüman dilinde adı Nemrut olan bir kral yaptırmıştır. (s.87)

⁹⁸ Şiraz, İran'da kent, Fars ilinin merkezi; (...) Zagros dağları arasındaki havzada, 1 500 m yükseltide, yarı çorak bir kesimdedir; ne var ki bol su kaynakları verimli bir sulu tarıma (bağlar, İranlı ozanların övdüğü gül bahçeleri) olanak verir. Şiraz bölge merkezi olarak ancak Müslümanlık döneminde VII. yy.'da ortaya çıktı. Büyük Larousse Ansiklopedisi, "Şiraz" maddesi, C. XXI, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul1986, s.11090.

⁹⁹ Moğol ve Timur dönemlerinde Şiraz kenti, büyük gelişme gösterdi. 13. ve 14. yüzyılların Şiraz'ı, dönemin İslam şehirleri içinde en gelişmişiydi. İran Gezi Rehberi; "Şiraz", <http://www.irangezi.com/?sayfa=siraz>, 16.03.2009

¹⁰⁰ Schiltberger'in Şiraz'ın verimli toprakları hakkında yazdıklarını kaynaklarda doğrulamakta ancak Hıristiyan ticari mallarının şehre sokulmamasıyla ilgili bilgileri aktaran bir kaynağa ulaşamadım.

Harita 6

Burada bir legin üç lombardiya mili, dört Stadienin bir mil, bir milin yüz adım, bir adımın beş ayak, bir ayağın sekiz ons (28-31gr), bir onsun başparmağın ilk boğumuna tekabül ettiği bilinmesi gerekir.

Ancak sizler yeni Bağdat'la ilgili bir şeyler duymalısınız. Yeni Bağdat, büyük Bağdat'tan uzakta Şatt-ül-Arap adındaki büyük bir nehrin kenarındadır. Bu nehirde, Hint Denizi'nden gelen birçok harika hayvan vardır. Sahilde ağaçlarda Tatal adında ve Müslümanların Hurma dedikleri meyve yetişir. (s.88)

Ağaçlarda, yılanlar, sürüngenler ve haşaratlar bulunur. Bu haşaratlardan dolayı kimse meyveleri toplayamaz. Meyveler, ağaçlardan haşaratları attıkları için leylekler gelmeden önce toplanmaz. Bu meyve senede iki kez yetişir.

Bağdat şehrinde iki farklı dilin konuşulduğu bilinmeli; Arapça ve Farsça. Bağdat'ta, içinde her türlü hayvanın bulunduğu bir bahçe vardır. Tüm alanı on mildir ve hayvanlar

kaçmasın diye etrafı çevrilidir. Aslanların zarar vermesinler diye özel kafesleri vardır. Krallıkta yaşayan halk kavgacı değildir.

Küçük Hindistan'da da bulundum. Burası iyi bir krallıktır ve başkenti Delhi'dir. Bu ülkede birçok fil bulunur. Zürafa adında bir hayvan vardır, geyiğe benzese de yüksek ve boynu dört Klafter (uzunluk ölçüsü) uzunluğunda veya daha uzun, ön ayakları uzun arkadakiler kısadır. Bunlardan Hindistan'da çok var. Orada birçok papağan ve devekuşu hatta benim daha adını bilmediğim birçok hayvan ve kuş yaşamakta.

Bir başka güçlü ülke olan Çağatay'ın (?) başkenti Semarkant'dır. Bu ülkenin yarı Tatarca yarı Farsça özel bir dili vardır. Halkı kavgacıdır ve bu ülkede ekmek yenmez. (s.89)

Bilinmelidir ki; ben Müslüman bir bey olan Timur'un yanında olduğum süre içerisinde tüm bu ülkeleri zapt etti. Ben hepsinde bulundum. Fakat Timur benim bulunmadığım birçok ülkeye hâkimdi.

1.6. BÜYÜK TATARİSTAN

Ben büyük Tataristan'da da bulundum. Ülkenin gelenekleri arasında mısır hariç başka tahılların yer almadığını ifade etmek isterim. Ekmek yemezler, şarapta içmezler bilakis at ve deve sütü içer, at, deve ve diğer etleri yerler. Ülkenin kralı ve beyleri, eşleri, çocukları ve hayvanları hatta kendilerine ait olan her şeyle birlikte yazları ve kışları ülke düzlük arazi olduğu için bir otlaktan diğer otlığa göç ederek alanlarda yaşarlar. Bir kral¹⁰¹ seçtiklerinde, onu alırlar beyaz bir keçenin üzerine oturturlar, onu üç kez havaya kaldırır ve bir krala ait olan çadırın etrafında dolaştırırlar. Sonra onu çadıra taşırlar, tahta oturturlar ve eline bir altın

¹⁰¹ Schiltberger'in Hatıratı'nda, yer alan taht töreni ile ilgili olarak konunun daha iyi anlaşılabilmesi için Aybars Pamir'in makalesinden hükümdarların başa geçmesi ile ilgili bilgileri aktarmakta fayda var: "Eski Türkler'de hükümdarın ölümünden sonra, yerine onunla aynı kutsallık ve güçte birinin geçmesi gerektiğine inanılmış, bu nedenle yeni kağanın da aynı aileden olması düşüncesi ortaya çıkmıştır. Böylece, kağanların seçilmesinde irsiyet (verâset) usulünün uygulanmasına zemin hazırlanmıştır. Bu usulde Gök Tanrı, topluluk içindeki bir aileye egemenlik hakkını bir bütün olarak vermekte ve bu ailenin erkek üyelerinin hepsi devletin yönetilmesinde eşit hak sahibi olmaktadır. Söz konusu ailenin kutsallığına mutlak surette inanılmaktadır. Bu sebeple hanedan üyeleri kendilerini hep yüce bir soya bağlamak istemişler ve şecerelerini müşterek bir ataya götürmüşlerdir." Aybars Pamir, "Türkler'in Geleneksel Dini Şamanizm'in Orta Asya Eski Türk Kamu Hukuku'na Etkisi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. LII, S. 4, 2003, s. 172-173.

kılıç verirler. Böylece kral adetlerin istediği gibi yemin etmek zorundadır.¹⁰² Yemek ve içmek istedikleri zaman diğer Müslümanlar gibi onlarda yere otururlar. Kızıl Tatarlar kadar Müslümanlar arasında kavgacı halk yoktur. Yine seyahatlerde ve savaşlarda onlardan kanaatkârı yoktur. (s.90)

Ben Tatarların kendi atlarının damarlarını nasıl kestiklerini, nasıl kanı topladıklarını, haşlayıp yediklerini gördüm. Bunu yiyecekleri yoksa yaparlar. Ben kendim bizzat gördüm ve kendimde yaptım; bir seyahat esnasında aceleleri varsa eti ince keserler, keten bezin içine koyarlar, eğerlerin altına yerleştirirler ve üzerinden atlarıyla geçerler. Acıktıklarında eğerin altından eti alırlar ve çiğ yerler.¹⁰³ Onlara göre eti önceden tuzladıkları için atın sıcaklığı eti¹⁰⁴ kurutmakta ve eğerin baskısı gevretmekte böylece etin özsuyu aktığından kendilerine zarar vermediğini düşünmekte.¹⁰⁵ Bunu yolda iseler, aceleleri varsa ve yemek hazırlamaya

¹⁰² Aybars Pamir'in Türklerde ki tahta geçme töreni hakkında verdiği bilgilerle Schiltberger'in yazdıkları ile örtüşen tarafları vardır. Aybars Pamir açıklamaları şu şekildedir; "Göktürkler'de ise, kağanlar tahta çıkarılırlarken bir keçe ya da bir halı üzerine oturtulurlar ve Doğu'dan Batı'ya doğru dokuz kez döndürülüp, her defasında önünde eğilerek selâmlanırlardı. Bu selâmlama işi bittikten sonra kağan bir ata bindirilir ve atın üzerindeyken ipekli bir kumaşla boğazı sıkılarak baygın bir hale sokulurdu. O sırada kağanlığının ne kadar süreceği kendisinden sorulup, onun yarı baygın bir şekilde vereceği cevaplardan türlü hükümler çıkartılırdı. Törenin sonunda halka büyük ziyafetler çekilirdi. Kağanın bu şekilde bir keçe ya da halı üzerine oturtularak Doğu'dan Batı'ya doğru dokuz kez döndürülmesinin sebebi şuydu: Eski Türkler'in düşüncesine göre Dünya Doğu'dan, yani Güneş'in doğduğu yönden Batı'ya doğru dönmekteydi. Keçe ya da halı da dokuz kez aynı yönde döndürülüyordu. Böylece kağan göğün dokuz katını aşmış ve Tanrı'ya ulaşmış, ondan kutunu almış oluyordu. Bu adetin, temelinin Şamanların göğe çıkma törenlerinden aldığı ortaya çıkmaktadır. Nitekim Şaman ayininin yapılacağı gün, akşam olunca keçe bir çadır kurulur ve kapısı Doğu'ya çevrilirdi. Çadıra bir ağaç dikilir, ağaca göğün dokuz katını gösteren dokuz işaret yapılırdı. Açık renkli bir at kurban edilirdi. Kurban davulun ruhuna, ateş anasına sunulurdu. "Ay, Kam, Ay" diye bağırılırdı. Kam eşik ruhuna seslenir, bakır kılıcı, ok ve yayı ile kötü ruhları kovardı. Yedinci katta Ay'a, sekizinci katta Güneş'e saygı duruşu yapar, dokuzuncu katta ise Gök Tanrı ile buluşurdu. Göğe çıkıp inmeden sonra, kam bir keçe üzerine konup dokuz kere döndürülürdü." Pamir, *a.g.m.*, s.175-176.

¹⁰³ Ben burada Schiltberger'in hatıratında yer alan; at, et ve saklama koşullarını teyit eden birkaç hususu aktarmak istiyorum. İbrahim Kafesoğlu, Türklerin yaşantısında büyük öneme sahip "At ve Koyunu" ayrı bir bölüm olarak ele almış "Beslenme"yi ise farklı bir bölümde anlatmıştır. Kafesoğlu'nun, at ve koyun hakkında verdiği bilgiler şu şekildedir; "Bozkır Türk ekonomisinin esasını, yüksek ovalar ve yaylalar olan Bozkır coğrafyasının iklim şartları icabı, çobanlık ve hayvan besleyicilik teşkil ediyordu. Yetiştirilen hayvanlardan -yukarıdan beri Türk sosyal ve kültürel hayatında büyük önemini belirttiğimiz- attan sonra koyun geliyordu. (...) Bozkırlı Türklerin başlıca gıda maddesi et idi. En çok at ve koyun eti yenirdi." Kafesoğlu; *a.g.e.*, s.317-318.

¹⁰⁴ Reşat Genç ise XI. Yüzyılda Türklerle ilgili olarak Kaşgarlı Mahmud'a göre yaptığı çalışmasında hayvani besinler hakkında şu şekilde bilgi vermiştir; "Hiç şüphe yok ki, XI. yüzyılda Türklerin besinlerini temin konusunda hayvanlar başta gelmektedir. Bunlardan bir kısmının söz konusu yüzyılda göçebe hayatlarını devam ettirdikleri ve sürülerle hayvan besledikleri göz önünde bulundurulursa et'in ve diğer hayvanî besinlerin Türklerin beslenmesinde oynadığı rol kendiliğinden anlaşılabilir." Reşat Genç; *Kaşgarlı Mahmud'a Göre XI Yüzyıla Türk Dünyası*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Serisi, No: IX, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1997, s.237.

¹⁰⁵ Reşat Genç'in, Türklerin o dönemde eti saklama şekilleriyle ilgili olarak verdiği şu bilgiler bizim karşılaştırmamız için önem arz etmektedir; "Etin, günlük ihtiyaçlar için taze olarak yenildiği gibi bir takım ameliyelere tabi tutularak ilerideki ihtiyaçlar için saklandığı muhakkaktır. Etin gerek pişirilme, gerekse muhafaza edilmek tuzlandığı anlaşılmaktadır. Kaşgarlı'nın et tuzlanmasından birisinin et tuzlanmasından ve bir başkasının et tuzlanmasından bahseddiği şüphesiz hep bu husus ile ilgilidir. (...) Eti muhafaza işinin sadece tuzlama yolu ile olmadığı da muhakkaktır. Her türlü sos ihtiyaçlarını gidermek üzere evlerinde buzluk bulundurarak buz saklayan Türklerin bazı etleri dondurarak da sakladıklarını Divân'da donmuş etten söz edilmişinden anlayabiliriz." Genç; *a.g.e.*, s.240.

vakitleri yoksa yaparlar.¹⁰⁶ Sabah kral kalktığında ona altın bir kâsede at sütü götürülür ki aç karnına içer. Buda adettendir.

Şimdi Büyük Tataristan'da bulunduğum ülkeleri yazacağım. Başkenti Urgenç olan Harezmi ülkesinde ki İdil adında büyük bir nehrin yakınında bulunmaktadır. Devamında ise dağlık bölgede başkenti Zulat olan Bestan bulunur. Diğer büyük bir şehir de verimli topraklarıyla Astrahan'dır. Sonra Saray gelir ki burada Tatar Krallığı'nın tahtı bulunur. Diğer başka bir şehrin adı Bolgar'dır ve çok çeşitli hayvanlar bulunur. Devamında İbissibur (?) şehri vardır. Azak şehri Hıristiyanlar tarafından Alathena diye adlandırılır. Azak, balık bakımından zengin Don adındaki büyük suyun kenarındadır. Büyük gemiler bu sudan yakalanmış balıkları Venedik ve Cenova'ya götürürler. (s.91)

Diğer bir ülke ise başkenti Sudak (?) olan Kıpçak ülkesidir ve topraklarında tarım ürünleri yetiştirilir. Kefe şehri, Karadeniz kıyısındadır ve iki surla çevrilidir. İç kısımda altı bin, dış kısımda ise kırk bin hane bulunur. Burada özellikle Rumlar, Cenevizli tüccarlar ve Ermeniler oturur. Kenar mahallede dört bin hane vardır. Kefe, Karadeniz'in başkentidir ve kendisine bağlı yine sahilde olan dört şehri bulunur. Roma, Rum, Ermeni ve Suriyeli olmak üzere şehirde farklı Hıristiyanlar yaşar. Üç piskoposu vardır; bir Romalı, bir Rum ve bir Ermeni. Şehirde kendilerine ait mabetleri olan birçok Müslüman ikamet eder. Bundan başka iki sinagogu olan farklı iki tür Yahudi bulunur.

Karkeri şehri, Müslümanların Thatt(?) adını verdikleri ve toprakları verimli Sudi'ye aittir. Orada Rum inançlarındaki Hıristiyanlar, Karadeniz sahilinde bağıcılık yaparak yaşarlar. Müslümanların dilinde Akkerman diye adlandırılan şehrin civarında Aziz Clement denize gömülmüştür.

Yine Karadeniz'de bulunan Çerkes ülkesinde Rum inançları hâkimdir. Ancak bunlar kendi çocuklarını ve başkalarının çocuklarını çalıp Müslümanlara sattıklarından dolayı kötü insanlardır. (s.92)

¹⁰⁶ Pastırma, bastırma (et) kelimesi buradan gelmektedir. Akpınar; a.g.e., s. 117.

Öyle ki onlar yol eşkıyasıdırlar ve kendilerine ait bir dilleri vardır. Kendilerinden birisini yıldırım¹⁰⁷ çarptığında bir sandığa koyarlar ve onu sandığın içinde yüksek bir ağacın tepesine yerleştirirler. Çevre halkı bir araya gelir, ağacın altına yiyecek ve içecek getirir sonra birlikte yer-içer hep beraber dans ederler ve böylece ağacın altında çok büyük bir sevinç yaşarlar. Sığırları ve kuzuları Tanrıya kurban ederler. Ölü ağaçta bulunduğu sürece senesinde yazıldığı gibi kutlamalar yapılır. Bu ölü çürüyene kadar devam eder. Bunu, yıldırım çarpması¹⁰⁸ sayesinde kişinin kutsal olduğunu düşündükleri için yaparlar.¹⁰⁹ Rus Kralı, Tatar Kralına haraç öder.

Kızıl Tatarlar arasında üç soyun olduğu bilinmelidir; birincisi Kayatlar, ikincisi Uygurlar ve üçüncüsü Moğollardır. Tataristan'ın uzunluğu ve genişliği ne ağaç nede taşın bulunmadığı sadece çim ve sazların bulunduğu üç aylık seyahat mesafesindedir. Yukarıda yazdığım bölgelerin hepsi büyük Tataristan'a aittir ve ben bizzat hepsinde bulundum.

1.7. ARABİSTAN

Ben başkenti Müslümanların dilinde Mısır¹¹⁰ olan Arabistan Krallığı'nda da bulundum. (s.93)

Mısır'ın on iki bin sokağı ve her sokağın on iki bin hanesi vardır.¹¹¹ Bu şehirde Memlük Sultan oturur. Bu sultan tüm Müslüman kralların üstünde ve tüm Müslümanların

¹⁰⁷ İbrahim Kafesoğlu'nun eserinde yıldırımın Türkler için kutsallığı ile ilgili yaptığı açıklaması şu şekildedir; "Eski Türkler tabiatta bir takım gizli kuvvetlerin varlığına inanıyorlardı: Dağ, tepe, kaya, vâdi, ırmak, su kaynağı, mağara, ağaç, orman, volkanik göl, deniz, kılıç vb. Bunlar aynı zamanda birer ruh idiler. Ayrıca Güneş, Ay, yıldız, yıldırım, gök gürültüsü, şimşek gibi ruh- tanrılar tasavvur edilmişti." Kafesoğlu; *a.g.e.*, s.302.

¹⁰⁸ Yaşar Çoruhlu'nun, eserinde yıldırım tanrısı başlığı adı altında aktardığı şu bilgiler önemlidir: "(...) gökle ilgili kimi unsurları da ilah olarak kabul ederler. Yıldırım tanrısı bu gruptandır. Yerdeki kötü ruhları izleyen bu tanrı, kötü ruhların saklandığı varsayılan ağaçlara ateşini gönderir. Böylece üzerine yıldırım düşen ağaçtan bir parça alınıp saklandığı zaman o parçanın bulunduğu yere kötü ruhların ve cinlerin girmemesi sağlanmış olur. Bazı Türk toplulukları yıldırım tanrısına süt ya da ayran saçı ediyorlardı. Yıldırım Uygurlarda da kutsal sayılıyordu." Çoruhlu; *a.g.e.*, s.32.

¹⁰⁹ Schiltberger'in, belirttiği ölünün bir ağacın tepesine konulması ile ilgili adeti Yaşar Çoruh'unun araştırmaları da desteklemektedir: "Kırgızlar gibi bazı Türk topluluklarında ceset uğurlu ruhların makamı kabul edilen ağaçlar üzerinde çürüyene ve kuşlar tarafından etleri temizleninceye kadar kalıyordu. Bazı Türk topluluklarında yeniden doğuşun olabilmesi için kemiklerin kalabilmesi gerekliydi." Çoruhlu; *a.g.e.*, s.123.

¹¹⁰ Öncelikle belirtmek istediğim; Schiltberger'in bahsettiği kral, Sultan halifedir ve Mısır ise şehir Kahire'dir. Kahire'nin ismi Mısırlılar tarafından çoğu kez ülkenin ismi olan Arapça *Misru*, Mısır arapçası *Masr* olarak adlandırılır. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kahire>, 16.03.2009

¹¹¹ Yaptığım araştırmalarda Kahire'nin Ortaçağ'da Mısır'ın en güçlü şehri olduğu yazmakta hatta günümüzde de Kahire'nin reklamı yapılırken Ortaçağ'dan kalma çarşılarından bahsedilmektedir. Schiltberger'in Kahire'de bulunduğu dönemde şehrin fiziki yapısına ulaşamadım, bana göre Schiltberger burada şehrin gücünden bahsetmiş ya da şehri gözünde büyütüştür.

hükümdarıdır. Gümüş, altın ve değerli taşlardan yana kudretli bir hükümdardır ve sarayında günlük yirmi bin kişi olur. Satılmış (esir) olanların haricinde kimsenin Sultan olamadığı bilinmelidir.¹¹² Ben Müslümanların arasındayken kaç tane Memlük Sultanının gelip geçtiğini teker teker saymak istiyorum. Birinci sultan Barkuk'tur. Daha sonra ki sultanın adı Manthaß'dır (?). O, tutsak edildi iki kalas arasına bağlandı ve uzunlamasına ortadan kesildi. Sonrasında Yusuf adında biri sultan oldu. Ben yanında sekiz ay kaldım. O tutsak edildi ve kafası kesildi. Onu Zecham (?) takip etti. Bundan sonra Schiachi (?) adında biri sultan oldu¹¹³ ki, demir bir kazığa oturtuldu; sultanlığın geleneklerine göre sultanlık için savaşanlardan galip gelen diğerine harikulade elbiselerini giydirir ve bunun için hazırlanmış içinde demir kazıkların bulunduğu eve götürür, onu kazığın boynuna kadar geçeceği şekilde kazığa oturtur ve o burada çürümek zorundadır. (s.94)

Bu sultandan sonra Malleckscharf (?) sultan oldu. Bu sultan bir düğün için Roma'yı, tüm Hıristiyanlığı ve tüm ülkeleri davet etti. Onun nasıl yazdığını duymalısınız; "Biz Salmänder, Kartaca'nın hâkimi, asil Sarazenler'in sultanı, Puspil'in beyiyiz. Kudüs'ün en büyük Tanrısının, Kapodokya'nın, Ürdün'ün ve Doğu'nun beyiyiz. Surdent Denizi'nin (?) sona erdiği Beytüllahim'in beyi ki orada bir kadınıız¹¹⁴ doğmuştur, Bizim yeğenimiz Nezareth'li Sinai'nin beyi, Tal Pharun (?) ve Josaphat Vadisi'nin kutsal dağın beyi ki orada

¹¹² Mısır Memlük Sultanları'nın Çerkes ve Türk köleleri olduğu bilinen bir gerçektir. Akpınar; a.g.e., s. 120.

¹¹³ Schiltberger, kendi yaşadığı dönemde Mısır sultanlarından bahsetmiş ancak Schiltberger'in isimlerini verdiği sultanlarla Mısır Sultanlarının kronolojisinde birebir uyum söz konusu değildir. 1250-1517 yılları arasında Mısır'da Memlükler hüküm sürmüşlerdir.

Schiltberger'in bahsettiği Mısır Sultanlarının sırasıyla isimleri:

- Barkok
- Manthaß
- Zecham
- Schiachi'dir.

Schiltberger'in esaret yılları 1394-1427 tarihleri arasındadır ve bu tarih aralığında ki Mısır Sultanlarının kronolojik sıralamalarını incelediğimizde sadece isimleri uyuşan Sultan Barkuk'tur:

Mısır - Burji Hanedanı (1382-1517)

1. Barkuk (1382-1389) İlk kez
2. II. Hacci (1389-1390)
3. Barkuk (1390-1399)
4. Farac (1399-1405) İlk kez
5. Abdülaziz (1405)
6. Farac (1405-1412) İkinci kez
7. Müsteyn (1412) Abbasilerden
8. Muavyed Şeyh (1412-1421)
9. Ahmed (1421)
10. Tatar (1421)
11. Muhammed (1421)
12. Barsbay (1422-1438)

http://tr.wikipedia.org/wiki/M%C4%B1s%C4%B1r_Meml%C3%BBk_sultanlar_listesi, 17.03.2009

Schiltberger, hatıratını esareten kurtulduktan sonra yazdığı için büyük bir ihtimalle isimleri karıştırmış veya unutmuş olabilir. Schiltberger, Mısır Sultanlarının tahta geçiş tarihlerini yazmadığı için karşılaştırmalarda isimlerin benzerliğini göz önünde bulundurdum.

¹¹⁴ Schiltberger'in burada kastettiği kişi Meryem Ana'dır.

mermerden yapılmış yetmiş iki kapısı olan büyük ormanın beyiyiz. Yüz mil uzunluğunda ve yetmiş iki dil konuşulan, memleketimiz Kapodokya'da bulunan cennetin, oradan çıkan ırmakların, aydınlığın efendisiyiz. İstanbul'un kudretli imparatoru, Galgarya'nın kudretli imparatoru Amarocho von Kai-kamer (?), kurumuş ağacın beyi, Enoch ve Elia'nın gömülü oldukları yerin beyiyiz. Güneşin ve ayın doğduğu ve batana kadar doruk noktada oldukları yerlerin, Romanya'da başrahabin koruyucusu, Wadach'ın (?) vasisi, İskenderiye'nin savunucusuyuz. Yetmiş iki dilin doğduğu, dayanıklı şehir Bağdat'ın hâkimi, imparatorların, Kralların Kralı, Hıristiyanların, Yahudileri ve Müslümanların hükümdarı, Tanrıların sevgilisiyiz.” (s.95)

Kızının düğününü Roma'ya bildirirken böyle yazdı. Bu düğünde bende bulundum. Memlük Sultanının ülkesinde bilinmesi gereken bir gelenek vardır; evli kadınlar Cuma günü, bayram haftalarında serbesttirler ve erkeklerle olabilir veya başka şeyleri yapabilirler. Neden hoşlanıyorlarsa yapabilirler, gelenek olduğu için ne kocaları ne de başkası yasaklayamaz.

Memlük Sultanı bir şehirden atla geçiyorsa yüzünü bağlaması alışkanlıktır. Böylece kimse onu göremez, yabancılar kendisine geldiğinde de örtünür. Sultana, aynı kudrete sahip biri geldiğinde üç kez diz çökmek ve yeri öpmek zorundadır. Sonra ayağa kalkar ve sultana gider. Gelen bir Müslüman ise sultan ona çıplak elini fakat bir Hıristiyan ise elini elbise koluyla kapatarak uzatır, elini öpmek zorundadırlar. Ama elini uzatmadığında dizi öpülmek zorundadır. (s.96)

Memlük Sultanı bir memlekete haberci gönderdiğinde tüm hanların önünde atlar bekletilir. Gönderilen elçilerin kemerinde bir bezle bağlanmış çingiraklar olur. Haberci, bir hana yaklaşırken çingirakları çözer ve ses çıkartır. Handan ses duyulduğunda ona bir at hazırlanır. Haberci geldiğinde atı hazır bulur, atları değiştirir ve sonraki hana doğru yola koyulur. Bu habercinin gönderildiği yere kadar devam eder. Memlük Sultanının bu donanımı tüm yollarda vardır.

Memlük Sultanı, her tarafa güvercinlerle de mektup gönderir. Bunu birçok düşmanı olduğu için ve habercilerin alıkonulmalarından korktuğundan yapar. Sultan, güvercinleri

özellikle aralarında büyük bir çöl olduğu için Kahire'den Şam'a gönderir. Daha doğrusu bu şöyle gerçekleşir. Sultanının istediği her şehirde iki genç güvercin yetiştirilir, yemlerine şeker karıştırılır, çok iyi beslenirler ve uçup gitmelerine izin verilmez. Birbirlerine alışan güvercinlerden erkek olanı Sultana götürülür, dişi güvercin tutulur. Erkek güvercinin hangi şehirden geldiğinin bilinmesi amacıyla işaretlenir ve özel bir kafese konur, yanına dişi güvercin bırakılmaz. Önceki gibi yeteri kadar beslenmez ve yemine şeker karıştırılmaz. Bu, güvercinin geldiği şehri özlesin ve böylece mümkün olduğunca hızlı oraya uçuşsun diye yapılır. (s.97)

Güvercin, gönderilmek istendiğinde kanatlarının altına mektup bağlanır ve uçurulur. Güvercin yetiştirildiği evin bulunduğu şehre uçar. Orada onu yakalarlar mektubu alırlar ve ait olduğu yere ulaştırırlar.

Sultana ister bir bey ister bir tüccar misafir olarak gelsin sultan ona bir refakat mektubu verir. Ülkede kime bu mektubu gösterirse, mektubu okuyana kadar diz çöker sonra mektubu öper ve misafire büyük saygı gösterir; onu çok uzak olsa da bir şehirden diğerine götürür.

Uzak ülkelerden bir hükümdardan veya bir beyden Sultana elçi geldiğinde (elçinin diğer hükümdara üç-dört hatta altı yüz atıyla gelmesi Müslümanlarda adettir) Sultan tahtına oturur, elbiseleriyle ve değerli taşlarla süslenir. Sonra önüne yedi kat perde çekilir. Elçi önüne çıkmak istediğinde perdeler teker teker açılır. Elçi her birinin önünde eğilip yeri öpmek zorundadır, sonunda sultanın önünde diz çöker. Sultan ona elini uzatır, o da böylece elini öper ve getirdiği haberi sunar. (s.98)

1.8. AKILLI BİR KUŞ

Arabistan'da Müslüman dilinde saka¹¹⁵ olarak adlandırılan ve turnadan büyük, uzun boynu, geniş ve uzun gagası, aşağısı tamamıyla siyah, kaz ayakları gibi görünen büyük bir kuş vardır.¹¹⁶ Rengi turna gibidir ve boynunda büyük bir kursağı vardır ki rahatlıkla çeyrek kova suyu alır. Bu kuşun alışkanlığı; bir suya uçup oradan kursağını suyla doldurup ve sonra suyun olmadığı çöle uçmaktır. Daha sonra bir kayalığın üzerindeki çukura kursağındaki suyu boşaltır. Sonra çölde yaşayan kuşlar gelir ve bu sudan içerler. Saka,¹¹⁷ çöle getirdiği sudan içen kuşlardan üçünü yiyecek olarak yakalar. Bu çöl Muhammed'in mezarına giden yoldadır.

1.9. SİNA'DA KATHARİNE MANASTIRI

Kızıl Deniz iki yüz kırk mil genişliğindedir. Adı Kızıl Deniz'dir, ama kırmızı değildir. Toprak sahilde bazı yerlerde kırmızıdır, bunun haricinde diğer denizler gibi görünür. Arabistan'a kadar uzanır ve bu denizden Sina'da bulunan Aziz Katharine Dağı'na gidilir. (s.99)

Aziz Katharine Dağı'nda ben kendim bulunmadım fakat orada bulunan yabancıların bana anlattıklarından, Hıristiyan ve Müslümanlardan birçok şey öğrendim. Müslümanlar Sina'yı Nur Tagi olarak adlandırırlar, Tanrı orada Musa'ya birçok defa alev biçiminde görünmüş, bu dağda Tanrı ile sık sık konuşmuş olduğundan adı Görünme Dağı'dır. Dağda Rum rahiplerin olduğu bir manastır vardır. Büyük bir toplantı yeridir, münzevi yaşarlar, şarap içmez, et yemez, her zaman oruç tutarlar ve tanrısal yaşarlar. Manastırda birçok yanan kandil vardır ki onların yeteri kadar yemek ve yanmak için zeytinyağları vardır. Tanrısal bir mucize gerçekleşir: zeytinler zamanında olgunlaştıklarında ülkenin tüm kuşları bir araya gelir ve her

¹¹⁵ Schiltberger'in tarif ettiği kuş saka kuşu değildir. Tanımlamaya dikkat edilirse bahsi geçen kuş pelikandır. Sakalar, Schiltberger'in belirttiği gibi yarım kova suyu taşıyabilecek kapasitede değillerdir ve muhtemelen Schiltberger burada kuşun ismini yanlış olarak hatırlamaktadır.

¹¹⁶ Pelikanlar, su kuşu türü familyasından olup boyunları balıkçılara benzer ve büyük gaga keseleri vardır. Vikipedi Özgür Ansiklopedi; http://tr.wikipedia.org/wiki/Tepeli_pelikan, 27.12.2008

¹¹⁷ Saka kuşlarına ise günümüzde genellikle güzel ötüşlerinden dolayı evlerde kafeslerde sık rastlarız. Bu kuşlar özellikle devedikeni tohumları ile beslenir. Orman kenarlarında ve ağaçlık yerlerde ürer, üreme mevsimleri dışında küçük sürüler halinde dolaşırlar. Meyve bahçeleri parklarda sık görülen kuşlardır. Erişkinlerin uzunluğu 14 cm'yi bulur. Vikipedi Özgür Ansiklopedi; http://tr.wikipedia.org/wiki/Saka_ku%C5%9Fu, 04.01.2009

kuş gagasında zeytinli bir dalı Aziz Katharina'ya getirir. Bunlardan rahiplerin yiyecekleri ve yakacakları kadar çok getirirler. Bu kuşların yaptığı büyük tanrısal bir mucizedir.

Kilisede mihrabın arkasında Tanrının Musa'ya yanan çalılar arasında görüldüğü yer bulunur. Rahipler oraya gideceklerinde kutsal bir mekân olduğu için yalın ayak giderler ki Musa'ya da Tanrı kutsal alanda bulunduğu için ayakkabılarını çıkarmasını emretmiştir. Bu mekâna Tanrının Yeri denir. (s.100)

Üç basamak yukarıda Aziz Katharina'nın kemiklerinin bulunduğu büyük minber vardır. Başrahip, tapınağı hacılara gösterir ve elindeki gümüş aletle kemiklere biraz bastırır ve biraz kan gibi yağ akar, bunu sonra hacılara verir. Bu ne yağdır ne de pelesenktir. Sonra rahip Aziz Katharina'yı ve diğer birçok kutsal emaneti gösterir.

Manastırda büyük bir mucize ve işaret vardır: Manastırda ne kadar çok rahip varsa o kadar çok kandil vardır ve tamamı yanar. Bir kandil çıkarılırsa öyle ki ait olduğu rahip kandil söndüğünde ölür. Şayet başrahip ölürse ayini söyleyen veya okuyan kişi mihrapta yeni başrahibin kim olacağına dair isminin yazdığı bir mektup bulur ve o kişinin kandili kendiliğinden yanar.

Birde Manastırda Musa'nın sopasıyla taşa vurduğunda suyun çıktığı bir kaynak bulunur. Manastırdan çok uzakta olmayan bir kilise bulunur ki şerefli kadınıma (Meryem Ana) vakfedilmiş olup orada rahiplere görünür. Daha yukarıda bir taşın üzerinde Musa'nın küçük kilisesi bulunur. Musa orada Tanrı'yı karşısında görmüş kaçmıştır. Dağda İlyas Peygamberin küçük bir kilisesi de vardır. Bu mekânın adı Oreb Dağı'dır. Küçük Musa Kilisesi'nin yakınında Tanrının Musa'ya On Emrin yazılı olduğu levhayı verdiği yer bulunur. Aynı kayalıkta Musa'nın içinde kırk gün oruç tuttuğu mağara vardır. (s.101)

Bu vadiden büyük bir vadiye gidilir ve bir dağa gelinir ki Aziz Katharina buraya melekler tarafından taşınmıştır. Bu vadiye kırk şehidin onuruna vakfedilmiş bir kilise bulunur. Rahipler burada sık sık ayin düzenleyip ilahiler söylerler. Vadi soğuktur. Buradan kutsal

Katharina'nın taşınmış olduğu Aziz Katharina Dağına gidilir. Fakat orada kilise yoktur, o mekânda daha önce küçük kilise varken yıkılmıştır şimdi sadece taş yığınları mevcuttur.

Bu arada Sina adında iki dağ vardır. Birbirlerine çok yakındırlar ve bu yüzden isimleri Sina'dır. Arada sadece bir vadi vardır.

1.10. MAMRE'DEKİ KURUMUŞ AĞAÇ

Ebron şehrinden fazla uzakta olmayan Mambre vadisi¹¹⁸ bulunur. Burada Müslümanlar tarafından Kuru diraht olarak adlandırılan kuru bir ağaç vardır. Ona Servi de denilir. Bu ağaç İbrahim zamanından beri burada daima yeşil olarak kalmıştır. Ancak Efendimizin yani İsa'nın çarmıha gerilmesinden ve ölmesinden sonra kurumuştur. Bir rivayete göre güneşin battığı yerden bir kral gelecek ve kutsal mezarı Hıristiyanlarla birlikte esareten kurtaracaktır. Bu kuru ağacın altında bir ayın yaptıracağı ve kurumuş olan ağaç tekrar yeşerecek ve meyveler verecektir.¹¹⁹ Müslümanlar da bu ağacı korur ve ona karşı saygı duyarlar. (s.102)

Sara hastalığı olan biri bu ağaçtan bir parçayı yanında taşıdığına yere düşmeyeceğine inanılır. Bu ağacın başka faziletleri de vardır. Bu yüzden Müslümanlar ona saygı gösterir ve onu korurlar. İsa'nın yetiştiği Nasıra şehri ile Kudüs'ün arasındaki mesafe iki günlük yolculuk süresine eşittir. Bu güzel şehir dağların arasına kurulmuş, şimdiki haliyle evleri birbirinden uzak dağlık şekilde olan küçük bir köy görünümündedir.

Burada Cebrail'in Meryem Anamıza selam getirdiği bir kilise bulunmaktadır. Bu kiliseden şu anda bir kaç sütun haricinde bir şey kalmamıştır. Müslümanlar, Hıristiyanların bu harabeye getirdikleri kurban ve sadaka nedeni ile iyi korurlar. Hıristiyanların düşmanı olmalarına rağmen sultanın fermanından dolayı bir şey yapamazlar.

¹¹⁸ Burada Schiltberger'in bahsettiği Mamre vadisi Tevrat'ta Schiltberger'i doğrular nitelikte şu satırlarla yazılıdır: "İbrahim günün sıcak saatlerinde Mamre meşeliğindeki çadırının önünde otururken, RAB kendisine göründü." Tevrat, Eski Ahit, Tekvin BAP 18.

¹¹⁹ Schiltberger'in bahsettiği kurumuş ve kralın vereceği ayinden sonra yeşerecek ağaçla ilgili herhangi bir öyküye rastlayamadığımı ve gelecek olan kralı İsa Peygamber olarak düşünürsek de İsa Peygamberin yeniden dirilişi ile ilgili Hıristiyan mitoslarında ve bütün İncil yazarlarının. Maurice Bucaille; *Müsbet İlim Yönünden Tevrat İnciller ve Kur'an*, Çev: Mehmet A. S. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2001, s.163. Değişik diriliş öykülerin de Schiltberger'in bahsettiği ayinin doğruluğunu ispatlamanın mümkün olmadığını belirtmek istiyorum.

1.11. KUDÜS

Ben Kudüs’de iken savaş durumundaydık ve otuz bin kişilik kuvvetimiz Ürdün yakınlarındaki güzel bir ovadaydı. Bu yüzden bundan sonra yazdığım kutsal yerleri bizzat ziyaret edemedim ve yakından göremedim. Oraya Yusuf adında ki sultanla iki kere gittim. Kudüs¹²⁰ iki dağ arasındadır ve suyu az olan bir şehirdir. Müslümanlar Kudüs’ü Kurtzi Chalil, Rumlar ise Hierosolima olarak adlandırırılar. (s.103)

Kutsal Mezarın¹²¹ bulunduğu yerde, önceleri şehrin dışında bulunan ama şimdi şehrin ortasında kalmış olan yüksek, kurşunla kaplanmış ve yuvarlak mimarisiyle güzel bir kilise bulunmaktadır. Bu Kutsal Mezara devlet büyükleri haricinde kimse ziyaret için sokulmaz. Fakat Kutsal Mezarın bir taşı orada bulunan duvar içine konulup örülmüş olup ziyarete gelen hacılar bu taşı öpüp ellerini sürmektedirler.¹²² Burada ayrıca sene boyunca kendiliğinden yanan ve Paskalyadan evvelki Cuma gününde kendiliğinden sönüp yine Paskalya gününde kendiliğinden yanan bir kandil vardır.¹²³ Paskalya gününde Kutsal Mezardan ateş gibi bir ışık çıkar. Ermenistan’dan, Suriye’den, Papaz Johann’ın topraklarından birçok kişi bu ışığı görmek için buraya gelir. Kilisenin sağ tarafında İsa’nın çarmıha gerildiği, beyaz taşı ile Kalvarien tepesi (dağı) bulunur. Aynı dağda bir sunak¹²⁴ vardır. Bunun yakınlarında zamanın Kudüs krallarının mezarları bulunmaktadır. Aynı zamanda Kalvarien tepesinde İsa’nın bağlandığı sütun ve bu sütunun bulunduğu yerde bir sunak vardır. Bu sütundan kırk iki basamak yerin altında Kutsal Hac ve bunun yanında çarmıha gerilmiş iki kişinin kemikleri

¹²⁰ Schiltberger’in, Kudüs hakkında yazdıklarını değerlendirirken önce bu şehrin üç büyük din açısından önemine değinmek istiyorum. Antik şehrin, -Yahudiler için Yeruslayim, Hristiyanlar için Jérusalem, Müslümanlar için Kudüs- iki bin yıldan beri dünya tektanrılığının tarihi ve ruhani merkezi ve ister Yehova’nın, ister İsa’nın veya Allah’ın müminleri olsunlar, İbrahim oğullarının aralıksız tutkularının yöneldiği nokta olduğunu herkes bilir. (...) Ruhaniliğin şehri Kudüs, hiçbir zaman bu kelimenin İbrani kökü olan “*şalom*” kelimesinin müjdelediği “barış kenti” olmamıştır. Aksine çok eski zamanlardan beri, özellikle kutsal mekânların denetimi yüzünden zorlu mücadelelere sahne olmuştur. (...) Yahudiler için “Tapınak Meydanı”nın, Müslümanlar için Harem-i Şerif’in hakim olduğu Moria Dağı bu durumun simgesidir: Bu yer Yahudilere burada Süleyman’la Herod’un art arda iki mabet inşa ettiği, Yahudi dinî yaşamının bin yıl boyunca kalbinin attığı mekânı; Müslümanlara Hazreti Muhammed’in gece gökyüzüne yükseldiği yeri; Hristiyanlara ise İsa’nın gençliğinden birçok bölümü hatırlatır. Catherine Nicault; *Kudüs 1850-1948*, Çev: Estreya S.V., İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s.13-14. Kısaca Kudüs tarih boyunca kutsal bir şehir olmuştur.

¹²¹ Schiltberger’in kastettiği ve kutsal mezarın bulunduğu kilise muhtemelen Kamame Kilisesi olmalı. Hristiyanlarca Kamame Kilisesi (Kutsal Kabir), Hz. İsa’nın gömüldüğü ve yeniden dirildiği yer olarak kabul edilir. Yine Schiltberger hatıratında Paskalyadan bahsetmekte. Günümüzde Kudüs’te bu kutlamalar hala yapılmaktadır. Hristiyanlar için ‘kutsal hafta’ olan Paskalya’nın ilk günü olan “Palmiye Pazarı”, İsa’nın çarmıha gerilmeden önce Kudüs’e gidişini sembolize ediyor. Hürriyet Gazetesi; “*Kıyamet Kilisesi’nde Kıyamet Koptu*”, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/8756429.asp>, 05.03.2009

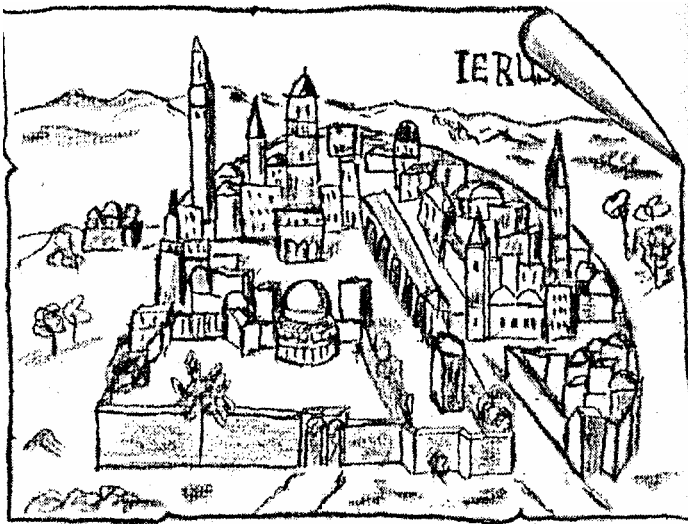
¹²² Schiltberger’in bahsettiği taş ulaştığım verilere göre Kutsal Mezar’da bulunan Golgotha Taşı olmalı.

¹²³ Schiltberger’in bahsettiği Paskalyadan evvelki Cuma gününde kendiliğinden sönen, yine Paskalya gününde kendiliğinden yanan kandille ilgili herhangi bilgiye rastlayamadım.

¹²⁴ Kiliseler de bulunan bir masa.

bulunmuştur. Kilise kapısının on sekiz basamak yüksekliğinde yerdeki hactan İsa annesine şu sözleri söylemiştir: “Kadın, gerçeği kabul et bu senin oğlundur.” (s.104)

Aziz Johannes, İsa’ya “Bu senin annendir, bu gerçektir” diye söylemiştir. İsa, hacı taşıdığı sırada bu basamakları çıkmıştır. Yukarıda Papaz Johannes’in himayesindeki rahiplerin bulunduğu küçük bir kilise bulunmaktadır. Şehrin yakınında Aziz Stefan’ın taşlanmış olduğu yerde kurulmuş olan Aziz Stefan Kilisesi vardır. Josaphat vadisine karşı altın kapı yer alır. Kutsal Mezarın bulunduğu kilisenin çok uzağında olmayan Aziz Johannes’in hastanesi bulunmakta olup burada hastalar tedavi edilmektedir. Bu hastane yüz otuz dört sütun üzerine kurulmuştur. Elli dört mermer sütun üzerine kurulmuş bir tane daha vardır. Hastanenin içinde “Meryem Ana Büyük Kilisesi” mevcuttur. Yakınında yine aynı isimde “Meryem Ana” kilisesi vardır. Orası Maria Magdalena ve Maria Kleopha’nın İsa’yı çarpmış gerilmiş vaziyette gördüklerinde saçlarını yoldukları yerde kurulmuştur. Kilisenin arkasında Kutsal Mezarın bulunduğu kısımda İsa’ya ait bir tapınak bulunmaktadır. Burası çok güzel, yüksek, yuvarlak, geniş ve çatısı kalayla kaplanmış bir tapınaktır. Etrafında ise beyaz mermerlerle kaplı bir meydan ve onun etrafında da evler vardır. Müslümanlar, ne Hıristiyanların nede Yahudilerin buralara girmelerine izin vermezler. Büyük tapınağın yakınında yine çatısı kurşunla kaplı Süleyman’ın Makamı isimli bir kilise vardır. Onun sağ tarafında Süleyman’ın Mabedi adında bir saray bulunmaktadır. Bu sarayın çok fazla uzağında olmayan, Aziz Anna adına inşa edilmiş güzel bir kilise yer almaktadır ve burada Meryem Ana İsa’ya hamile kalmıştır. (s.105)

Harita 7

Bu kilisenin içinde bir kuyu bulunmaktadır ve kim bu çeşmenin suyu ile banyo yaparsa hangi hastalığı olursa olsun sağlığına kavuşur. Hatta İsa, burada kötürüm olan birisini iyileştirmiştir. Bu yerin yakınında Pilatus'un Evi onun yanında da çocukları öldürten Herodes'in evi bulunmaktadır. Biraz ilerde "Aziz Anna'ya" isimli bir kilise vardır ki burada Aziz Johann Chrisostimus'a ait bir kol ve Aziz Stefan'ın bedeninin büyük bir kısmı saklanmaktadır.

Zion (Sion) tepesine gitmek için geçilen daracık sokakta Aziz Jakob kilisesi bulunmaktadır. Yakınında dağda Meryem Ana'ya ait bir kilise vardır ki orada yaşayıp öldüğü evi de vardır. Zion tepesine yukarı doğru çıkıldığında ufak bir kilise bulunur. Oradan Kutsal Mezara bir taş konulmuştur. (s.106)

Aynı zamanda bu kilisede İsa'nın, Yahudiler tarafından dövüldüğü anda bağlı bulunduğu sütunda bulunmaktadır. Burada önceden Yahudi piskoposu Anna'nın evi bulunmaktaydı. Buradan yaklaşık otuz iki basamak ilerde yukarıda İsa'nın havarilerinin ayaklarını yıkadığı yere çıkılır. Çok yakınında Aziz Stefan'ın mezarı vardır. Aziz Stefan'ın mezarının bulunduğu yerde Meryem Ananın, meleklerin ayin seslerini duyduğu sunak bulunur. Aynı kilisede Kutsal Ruh, büyük sunak etrafında oturan on iki havariye Paskalya günü görünmüştür.

Aynı yerde İsa, müritleri ile Paskalya bayramını kutlamıştır. Zion Tepesi, Kudüs şehrinde olup şehirden yüksekte bulunmaktadır. Tepenin aşağısında Memlük Sultanı tarafından inşa ettirilmiş güzel bir kale bulunmaktadır. Tepede David ve Süleyman ve birçok kralın mezarı bulunmaktadır. Zion Dağının ve Süleyman Tapınağının yakınında İsa'nın ölmüş olan bakire bir kadını tekrar hayata döndürdüğü ev bulunmaktadır. Peygamber İsa'nın mezarı da oradadır. Peygamber Samuel şehrin yakınlarında bulunan bir tepede gömülüdür.

Zeytindağı ile Kudüs arasında şehre kadar uzanan Josaphat Vadisi bulunur ve bu vadiden ufak bir dere akar. Bu vadinin yukarı kısmından yaklaşık kırk basamak yerin altına inildiğinde Meryem Ananın mezarına ulaşılır. Buranın hemen yakınında Peygamber Yakup ve

Zekeriyya'nın gömülü oldukları mezarların bulunduğu bir kilise vardır. Vadinin üstünde Zeytindağı yükselir ve hemen yanında Galiea Dağı bulunur. (s.107)

Kudüs'le Ölü Deniz arasındaki mesafe iki yüz Stadien kadar olup denizin genişliği yüz elli Stadien (1 Stadien: 184,98m, Eski Yunanlılara göre; 1 Stadien: 1 Km) kadardır. Ürdün Nehri'nin Ölü Deniz'e döküldüğü yerden pek uzakta olmayan Aziz Johannes Kilisesi vardır. Buranın biraz yukarısında Hıristiyanlar Ürdün Nehri'nde banyo yaparlar. Ürdün Nehri, o kadar büyük ve derin olmayan bir nehirdir, fakat iyi balıkları vardır. Ürdün Nehri, biri Jor ve diğeri Dan isimli iki kaynaktan doğup dağlardan aşağıya doğru akar. Nehir adını iki kaynağın isimlerinin birleşmesinden almıştır. Ürdün Nehri bir dağın altından geçerek bir göle akmakta ve bu gölden sonrada Müslümanların pazar kurdukları bir düzlüğe çıkarılır. Bu düzlükte aynı zamanda Aziz Yakup'un mezarı bulunur. Biz, bu düzlükte genç kralla ve otuz bin kişilik bir kuvvetle konakladık ki bizi Türk kralı ona ödünç vermişti. Ürdün Nehri boyunca birçok Hıristiyan ve kilise mevcuttur. İsa'nın doğumundan 1280 sene sonra Müslümanların Kutsal Mezarı geri almış olduklarını burada belirtmek istiyorum. Ebron şehri Kudüs'ten yedi Leg (Eski Roma mesafe ölçüsü) kadar bir mesafede olup Filistinlilerin başkentidir. Ebron şehrinde Patrik Adem, İbrahim, İshak, Yakup ve onların hanımları olan Havva, Sara, Rebecca ve Lia'nın mezarları bulunmaktadır.

“Ürdün nehrinin geçmişte iki ana kaynaktan doğduğu söylenir bu tamamen yanlış olup Ürdün nehrinin üç kaynağı olup bunların isimleri Nahr el Hassan, Baniyas ve Dan' dır.

Burada bahsedilen genç kral 13 yaşında tahta çıkan Suriye Kralı Farac olup, tahta çıkar çıkmaz büyük bir isyanı bastırmak zorunda almıştır” (s.108)

Burada güzel bir kilise olup bu kilise Müslümanlar tarafından da içinde bulunan kutsal azizlerin mezarları nedeniyle özenle korunur ve saygı duyulur. Müslümanlar, bu kutsal yere ve toprağa ne Hıristiyanların ne de Yahudilerin basmalarını layık görmediklerinden sokmazlar. Ancak buraya onlar Memlük Sultanının özel izniyle girebilirler. Onlara göre biz kutsal mekânlara girmeye layık değiliz.

1.12. KAHİRE'DEN GELEN PELESENK¹²⁵ AĞACI VE KALİTESİNİN KONTROLÜ

Hıristiyanların Kahire ismini verdikleri Mısır şehri önlerinde bahçelerde pelesenk ağacı yetişmektedir. Pelesenk ağacı buradan başka ve Hindistan'ın haricinde bir yerde yetişmez. Memlük Sultanı ağacın (balsam) ticaretinden çok para kazanır. Müslüman tüccarlar ve eczacılar çok para kazanmak amacı ile pelesenkin içine değişik şeyler katıştırıp satarlar. Hakiki pelesenk, berrak ve sarımtırak renginde olup keskin bir tadı vardır. Eğer pelesenk kırmızı ve kalın ise gerçek değildir. Elinize bir damla pelesenk alın ve onu güneşe karşı avucunuzun içinde tutun- eğer hakiki pelesenk ise onu güneşte o kadar uzun zaman tutamazsınız ki elinizi yaktığınızı zannedersiniz. Veya pelesenkten bir bıçağın ucuna bir damla alın ve bıçağı ateşe tutun eğer yanıyorsa hakiki pelesenktir.

Gümüş bir kâseye veya gümüş bir kabın içine biraz keçi sütü koyun kuvvetlice karıştırdıktan sonra içine bir damla pelesenk atın, eğer süt hemen kesilirse o hakiki pelesenktir. Pelesenkin hakiki olup olmadığı böyle belirlenir. (s.109)

1.13. CENNETİN DÖRT IRMAĞI

Cennetin ortasında bulunan bir kaynaktan çıkan ve birçok ülkeden geçen dört tane ırmak vardır.¹²⁶ Birincisinin ismi İndüs'dür, içinde altın ve değerli taşlar bulunur ve Hindistan'dan geçer. Diğer Habeşistan¹²⁷ ve Mısır'dan geçip denize dökülen Nil Nehri'dir. Üçüncü nehrin ismi Dicle'dir ve Asya (Anadolu) ve Büyük Ermenistan'dan geçer. Dördüncü ırmak ise İran'dan ve küçük Ermenistan'dan geçen Fırat'tır.¹²⁸

¹²⁵ Türkçe'de "Gül ağacı", "Pelesenk ağacı" olarak adlandırılan bu türün kerestecilik başta olmak üzere çok sayıda kullanım alanı vardır ve çok farklı amaçlı kullanımlar için de potansiyeli bulunmaktadır. *D. sissoo*'nun doğal yaşam alanı Hindistan'dır. http://www.akdeniz.edu.tr/ziraat/zfd/article/20_2-07.pdf, 01.01.2009.

¹²⁶ Gerçekte insanlık için anlamı büyük bu dört ırmağın önemini Türkiye Bilimler Akademisi Başkanı Prof. Dr. Yücel Kanpolat şu cümleleriyle aktarmıştır: "İlk uygarlıklar Dicle, Fırat, Nil ve İndüs gibi büyük nehirlerin deltalarında oluşmuştur; çünkü bu deltalarda ürün elde etmek, besin üretmek ve barınmak daha kolay ve güvenliydi. Bir anlamda bu nehir deltalarında insanların beslenme ve barınma ötesinde başka şeylere zaman ayırabilme şansları olmuştur. Bir başka deyişle de bu bölgelerde insanlar başlarını kaldırdılar, kendilerine ve etraflarına baktılar." Türkiye Bilimler Akademisi, <http://www.tuba.gov.tr/haber.php?id=313>, 03.12.2008

¹²⁷ Etiyopya'nın eski adı.

¹²⁸ İlginçtir ki; bu dört ırmak aynı zamanda Tevrat'ta yer alan yaratılış hikâyesinin içinde de şu şekilde geçmektedir:

"...8 RAB Tanrı doğuda, Aden'de bir bahçe dikti. Yarattığı Adem'i oraya koydu.

9 Bahçede iyi meyve veren türlü türlü güzel ağaç yetiştirdi. Bahçenin ortasında yaşam ağacı ile iyiyle kötüyü bilme ağacı vardı.

Ben bu büyük nehirlerden üçünü gördüm: Nil'i, Dicle'yi ve Fırat'ı. Bu nehirlerin aktığı diyarlarda bazı seneler bulundum, anlatabileceğim birçok tatlı ve acılı şeyler yaşadım.

1.14. BİBERİN YETİŞTİĞİ YERLER

Biberin yetiştiği yer olan Büyük Hindistan'da şahsen bulunmadım. Fakat Müslüman tüccarlardan biberin nerede ve nasıl yetiştiğini öğrendim. Biberin, Malabar isimli bir şehrin yakınlarında, yaklaşık on dört günlük bir yolculuk süresi büyüklüğündeki bir ormanda yetiştiğini duydum. Biberin yetiştiği bu orman içinde iki şehir ve birçok köy bulunduğunu, halkının Hıristiyan olduğunu ve muazzam bir sıcaklığın hüküm sürdüğünü öğrendim. Biber, ağaçlarda yetişmekte olup yeşil olduğu sürece yabani üzümüne veya eriğe benzer. (s.110)

Biber ağaçlarını asmalar gibi bağlarlar. Biber ağaçları çok ürün taşıdığından ağaçların dallarına destek yapılır, zamanı geldiğinde yeşil olan taneleri üzüm gibi toplanır ve güneşin altında kurutulur. Üç çeşit biber vardır: uzun biber, beyaz biber ve siyah biber. En iyi olanı beyaz biberdir, bu beyaz biber yalnızca o ülkede kullanılır. Bu cinsten çok fazla yetişmez. Biberin yetiştiği yerlerde sıcaktan dolayı çok sayıda engerek yılanı bulunur ve yılanlardan korunmak için ormanda ateş yakılır. Bu nedenle de biber siyah bir renk alır. Ancak bu pek inandırıcı değildir, çünkü ateş yakıldığında biberin yetiştiği ağaçlarında kuruması ve mahsul taşımaması gerekmiyor mu? Biber toplayıcıları ellerini elmaya benzeyen ve limon adını verdikleri bir meyva veya başka baharatlarla yıkarlar. Yılanlar bu kokuları sevmediklerinden onlardan kaçarlar. Aynı ülkede zencefil, başka güzel baharatlar ve yenecek şeyler yetişir.

10 Aden'den bir ırmak doğuyor, bahçeyi sulayıp orada dört kola ayrılıyordu.

11 İlk ırmağın adı Pişon'dur. Altın kaynakları olan Havila sınırları boyunca akar.

12 Orada iyi altın, reçine ve oniks bulunur.

13 İkinci ırmağın adı Gihon'dur. Kûş sınırları boyunca akar.

14 Üçüncü ırmağın adı Dicle'dir. Asur'un doğusundan akar. Dördüncü ırmak ise Fırat'tır...

(...)RAB Tanrı'nın Adem'i yarattıktan sonra, onu doğuda bir yerlerde diktiği "Aden bahçesi" ne koyduğudur. Bu bahçenin, yani "cennet" in sınırları ise daha da ilginç! Cennet dört nehirle sınırlanmış ve bunlardan ikisi Fırat ve Dicle nehirleri!

(...) "Gihon", bugün Hindistan'da bulunan ve halâ kutsal sayılan "Ganj" nehri! "Pişon" ise, çevresinde barındırdığı doğal kaynaklar sebebiyle, "Nil" nehrini betimliyor." Bilimsel Düşünce; <http://bilimseldusunce.blogspot.com/2008/03/cennet-nerededir-bir-eski-ahit.html>, 06.03.2008

1.15. İSKENDERİYE’NİN MUCİZEVÎ AYNASI

İskenderiye, yaklaşık yedi mil (Welsch: Roma ölçüsüne göre) uzunluğunda ve üç mil genişliğinde güzel bir şehirdir. Nil bu şehirde denize dökülür. Şehrin tek içme su kaynağıdır ve sarnıçlarla şehre su verilir. Welsch ülkelerinden birçok tüccar deniz yolu ile Venedik ve Cenova şehirlerinden buraya gelmektedir. (s.111)

İskenderiye’de Ceneviz ve hatta Venediklilerin kendilerine ait dükkânları bulunmaktadır. İskenderiye’de akşamları İtalyan tüccarlar evlerine çekilmek zorundadırlar. Mal ve can güvenliği için şehirde dolaşmaları yasaktır. Müslüman biri gelir bütün dükkânları ve evleri kilitler sonrada anahtarı alıp gider, ertesi sabah tekrar gelip kapıları açar. Bunun sebebi ise İtalyanlar tarafından şehirlerinin gece vakti işgal edilecek korkusudur. Çünkü senelerden bir sene Kıbrıs kralı burayı böyle bir zamanda işgal edip ele geçirmiştir.

İskenderiye limanında yüksek bir kule vardır. Bu kulenin tepesine büyük bir ayna yerleştirilmiştir. Yakın bir zamana kadar bu ayna sayesinde İskenderiye’den Kıbrıs’a kadar oradaki limanlara kimin girdiği veya ne yaptıkları gözetlenebilmiştir. Kıbrıs kralı, İskenderiye’ye karşı savaş açtığı zaman bu ayna sayesinde bu şehre karşı hiç bir şey yapamamıştır. O sıralarda bir papaz Kıbrıs kralına gelir ve aynayı kırdığı takdirde kendisine ne vereceğini sorar. Kral aynayı kırdığı takdirde mükâfat olarak kendisine ülkesi sınırlarında beğendiği piskoposluk bölgesini vereceğine dair vaatte bulunur. Bunun üzerine papaz, Roma’dan izin almak için papanın huzuruna çıkar. Papaya üzerine almış olduğu İskenderiye’nin aynasını kırma görevini açıklar. Ancak aynayı kırmanın Hıristiyanlık dinini inkâr etmesiyle mümkün olabileceğini anlatır. (s.112)

Papa reddetmenin kalpten değil de yalnızca sözle inkâr etmesine izin verdi. Papa, Müslümanların denizlerde Hıristiyanlara büyük zararlar vermelerinden dolayı da kabul etti. Böylece Papaz Roma’yı terk etti ve İskenderiye’ye döndü. Oraya geldiğinde Müslümanların dinini kabul etti, yazılarını öğrendi ve onların İmamı oldu. Hıristiyanlığa karşı Müslümanları eğitmeye başladı. Müslümanlar ona Hıristiyanların papazı iken kendi dinlerine dönmesi nedeniyle çok güveniyor ve ona saygı duyuyorlardı. Bir gün Müslümanlar kendisine şehirde

hangi tapınağı isterse vermek istediklerini belirttiler. O da onlardan aynanın bulunduğu kuledeki tapınağı talep etti. Aynanın bulunduğu kulenin anahtarlarını kendisine verdiler.

Aradan dokuz sene gibi bir zaman geçtikten sonra Kıbrıs kralı kendisine gemilerini belirlenen bir zamanda yola çıkaracağını haberini gönderdi. Onun bu belirlenen zamanda aynayı kırması istendi. Ayna kırıldıktan sonra kurtarılması için kendisine bir gemi gönderilecekti. Bir gün sabahın erken saatlerinde gemiler geldi. Papaz aynayı parçalayabilmek için çekiçle üç kere vurdu ve aynayı kırdı. (s.113)

Aynanın kırılma sesine şehirdeki halk korku ile uyandı ve herkes kuleye doğru koşup papazın hiçbir yere kaçmaması için kuleyi kuşattılar. Papaz kurtulabilmek için kulenin bir penceresinden denize atladı ve öldü. Kısa bir süre sonra Kıbrıs kralı büyük bir deniz kuvveti ile İskenderiye'yi ele geçirdi ve üç gün süre ile elinde tuttu. Memlük Sultanı ordusunu buraya gönderdi ve Kıbrıs¹²⁹ kralı karşısında duramadı. Kıbrıs¹³⁰ kralı şehri yaktı, halkı yakaladı, beraberinde mal- mülk, kadın ve çocukları götürdü.

1.16. KAHRAMAN ALLANKASSAR

Allankassar isimli Müslüman bir yiğit vardı, büyük cüsseli bir yapıya sahipti. Hıristiyanların Kahire adını verdikleri ve Memlük Sultanının başşehri olan Mısır şehrinde yaşıyordu. Bu yiğit bir gün Kahire'de bulunan on iki bin fırının ihtiyacı olan odunu kesmiş ve bu fırınlar onun sayesinde gün boyu yandı. Her fırıncıda ona bu emeğinin karşılığı olarak bir ekmek verdi- ve o da kendisine verilen on iki bin ekmeği bir günde yedi.¹³¹ Bu kahramanın kaval kemiği Arabistan'da dağlık bir bölgede iki dağın arasında derin bir vadide

¹²⁹ Kıbrıs, Doğu Akdeniz'de stratejik bir yerde ve önemli deniz ticaret yolu üzerinde yer alması ve ayrıca zengin doğal kaynaklara sahip olması dolayısıyla günümüzden 9000 yıl önce yerleşmeye açılmıştır. Buraya tarihin çeşitli dönemlerinde Akdeniz ülkelerinden gelen toplumlar yerleşerek medeniyetler kurmuşlardır. (...) Kıbrıs adını Tunç çağından beri işletilen bakır yataklarından almıştır. (...) Adaya Filistinliler, Mısırlılar, Asurlular, Fenikeliler, Persler, Romalılar ve Bizanslılar yerleşmişlerdir. İbrahim Atalay; *Kıbrıs ve Ülkeler Coğrafyası*, Meta Basımevi, İzmir 2001, s.38-40.

¹³⁰ Kıbrıs'ın Hıristiyan ve Müslüman devletler arasında ticaret merkezi haline gelmesi 1300 senelerinden sonraya rastlar. *Kıbrıs'ın Dünü – Bu Günü – Yarını*, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul 1995, s. 8. Schiltberger'in bahsettiği gibi Kıbrıs ve Mısır ilişkileri tarihte kaynaklarda da yer almaktadır.

¹³¹ Efsaneyi Mısır mitolojisi açısından incelediğimizde Mısır mitolojisiyle bağdaşmadığını görüyoruz, çünkü Mısır mitosları genellikle tanrı ve Osiris ile, Re ile ve Nil ile ilişkili mitoslar biçiminde gruplandırılmıştır. Samuel Hooke; *Orta Doğu Mitolojisi*, Çev: Alâeddin Ş.İmge Kitapevi, Ankara 1991, s.68.

bulunmaktadır. Vadiden bir akarsu akmakta ama vadi derin olduğundan bu akarsuyu yukarıdan görmek mümkün değildir, ancak akan suyun sesini duymak mümkündür.¹³² (s.114)

Yiğidin kaval kemiği bu vadide bir köprü vazifesi görmektedir. Buradan geçmek isteyen atlı ve yaya herkes bu kaval kemiği köprüsünden geçmek zorundadır. Bu köprü vazifesini gören yiğidin kaval kemiği tüccarların bu dağlık bölgede geçebileceği tek yoldur. Dağlar çok dar olduğu için başka yol yoktur. Müslümanlar kaval kemiğinin büyüklüğünü bir fersah olarak tahmin ederler ki bir fersah iyi bir ok atışı mesafesine eşittir veya daha fazladır. Buradan geçmek isteyen tüccarlardan geçiş ücreti alınır. Bununla çeşitli krem ve yağlar satın alınıp bu kaval kemiği çürümesin diye yağlanır. Uzun olmayan bir süre önce Sultan buraya yakın bir mesafede bir köprü yaptırmıştır. Bu köprü üzerindeki yazılı tarihe göre iki yüz sene önce inşa edilmişti. Sultanın bu köprüyü yaptırmakta ki maksadı aynı anda birçok kişinin karşı tarafa geçmesini sağlamak ve kaval kemiği köprüsünün kullanılmamasıydı. Fakat kim kaval kemiğinden geçmek isterse bu macera tavsiye olunur. Bu görülmeye ve yaşanmaya değer bir olaydır. (s.115)

¹³² Schiltberger'in, Allankassar ile ilgili yazdıkları büyük bir ihtimalle Mısır mitolojisi dışında halkın yarattığı gizemli bir kahraman, onun kahramanlıkları övgüyle anlatılmış ve sıra dışı bir kişiliğe dönüştürülmüş olmalı.

ALTINCI BÖLÜM

1. MÜSLÜMANLARIN DİNLERİ

1.1. BEŞ İNANÇ

Müslümanların beş farklı inançları vardır¹³³. Bunların birçoğu Hıristiyanları hiç sevmeyen onları küçük gören Ali'ye¹³⁴ inanmaktadırlar.

Diğerleri Müslüman papazı (imam) olan Molla'ya¹³⁵ inanırlar. Üçüncü inanç ise üç kutsal Kralında On iki Havariler tarafından kendi dinlerine döndürüldükleri ana kadar inandıkları inançtır.¹³⁶ Dördüncü inançsa birçoğunun ateşe¹³⁷ taptığı inançtır. Bu müşrikler¹³⁸

¹³³ Schiltberger'in sözlerine göre Müslümanları inançlarına göre özetleyecek olursak;

- Hz. Ali'ye inananlar
- "Üç Kral" inananlar
- Mollaya inananlar
- Ateşe inananlar (Zerdüştlük- Mecusilik)
- Hz. Muhammed'e inananlardır.

Schiltberger'in yapmış olduğu beş inanç gruplamasının, Hz. Ali'den ve Müslümanlardan bahsetmesinden dolayı tam bir sıralama olmadığını, İslamiyet'te ki mezheplerle karıştırmış olabileceğini ve sınıflandırmada yanlışlıklar olduğunu belirtmek istiyorum. Aslında Schiltberger'in Hatıratı'nda yer alan Müslümanlıkta ki beş inanç kısmında mezhepler açısından da bir konu bütünlüğü yoktur. Hz. Ali'ye inananlar İslam kaynaklarında mezhepler konusunda incelenmiş, ateşe inananlar olarak geçen Zerdüştlük ise tek tanrılı dinlerde geçmekte ve İslamiyet'te ki mezheplerle ilgisi yoktur.

¹³⁴ Öncelikle mezhep hakkında kısaca bilgi vermekte fayda var. Mezhebin, toplum oluşturduğu sosyolojik bir gerçekliğe sahip olduğu tezinden hareketle toplumsal yapıda meydana gelen köklü değişimlerin mezhebî görüşlerin oluşumunda etkin olduğu görülmektedir. Hz. Peygamber'in sağlığında itikadî veya fikhî bir mezhebî oluşumdan söz etmek mümkün değildir. Metin Bozkuş, "İslam Mezhepleri Tarihi Açısından Dini Düşüncenin Geçirdiği Evreler", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. VI, S. 1, 2002, s.196.

¹³⁵ Schiltberger, Müslümanların mollaya inanışlarından bahsetmektedir. Mollalar aslında İslamiyet'te imamlardır ve dini yönleri güçlüdür. İmamların görevlerini M. Cengiz Yıldız tarihçesiyle birlikte çok güzel açıklamıştır: "İslam'ın ibadete yönelik hükümlerinin, pratik hayatta uygulayıcısı ve yorumcusu ilk dönemlerde Peygamber olmuştur. Daha sonraları ise, İslam Peygamberi tarafından görevlendirilen kimselerin ibadet yerlerindeki faaliyetleri yürüttükleri dikkat çekmektedir. İslam dinine inananların sayısının artması, ibadet yapılan yerlerin sayısının da artmasına neden olmuştur. Cami hizmetlerini görmek üzere "suffa ashabi" olarak adlandırılan kişilerden faydalanma yoluna gidilmiştir. Dört halife döneminde, merkez konumundaki camilerde imam ve hatipliğin bizzat halifeler tarafından, daha başka şehirlerde ise valiler veya valinin tayin ettiği kimseler tarafından yerine getirilmiş olduğu görülmektedir. İkinci halife Ömer döneminden itibaren, şehirlerdeki cami ve mescitlerin sayısı artmış ve bundan dolayı birçok yetişmiş kimsenin cami ve mescitlerde görev yapması kaçınılmaz olmuştur. İslam Peygamberi ve Dört halife döneminde; imamlık ve hatiplik görevlerinin aynı kişi tarafından yerine getirilmiş olmasına karşın, Abbasiler'de, bir görev bölüşümüne gidilmiş ve her camide imam ve ayrıca bir de hatip görev yapmıştır.

Daha çok dinsel bir mekan olarak algılanan mescit ve camilerde görev yapan imam, hatip, müezzin, kayyım gibi kimseler; dinsel bir görev üstlenme yanında, siyasal-yönetimsel birtakım özelliklerinden dolayı da kamu bürokratu gibi ele alınabilirler. Mescit ve cami hizmetlerinin tam olarak bürokratikleşmesinin, Abbasiler döneminde gerçekleştiği bilinmektedir. Mescit ve cami görevlileri, Abbasi devletinde siyasal ve yönetimsel örgütlenmenin çok gerisinde kalmışlar ve gerektiğinde bu hizmetleri yerine getirenler, yöneticilerin bireysel çıkarları amacıyla değişik alanlarda görevlendirilmişlerdir." M. Cengiz Yıldız, *Din Görevlilerinin Sorunları ve Beklentileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Elazığ Uygulaması* (Basılmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Elazığ 1999.

Schiltberger'in Müslümanlıkta inançlar açısından imamları neden ayrı bir kategoride belirttiği akla gelen sorular arasında, imamlar zaten İslamiyet'te çok etkin rolledirler.

¹³⁶ Schiltberger'in, bahsettiği Müslümanlıkta "Üç Kral" inancı ile ilgili destekleyici veya aksini ispat eden herhangi bir bilimsel kaynağa ulaşamadığımı belirtmek istiyorum. Schiltberger'in, bu sözleri ile neyi kastettiğini anlamak oldukça zor.

¹³⁷ Zerdüştlüğün eski İran inanç ve gelenekleriyle karışmasından oluşan din. Mecûsîlik, Zerdüş'tün tebliğ ettiği, monoteist bir teoloji içeren inanç ve düşüncelerin eski İran inan ve geleneklerinden oluşan bir dindir. Bu din, Sâsânîler

Adem'in oğlu Habil yüce Allah'a kurban getirdiğinde bu kurbanın ateşin alevleri olduğuna inanmaktadırlar.¹³⁹ Bu yüzden ateşe inanırlar¹⁴⁰. Müslümanların büyük bir kısmı Muhammed'e inanır.¹⁴¹ Ve ben burada bu dinden¹⁴² biraz bahsedeceğim.

1.2. MUHAMMED

Muhammed'in annesi ve babası fakirlerdi. O, Arabistan'da doğmuş¹⁴³ ve 13 yaşına geldiği zaman ailesinden ayrıldı. Mısır'a giden tüccarlara onlarla beraber gitmek için ricada bulundu.¹⁴⁴ (s.116)

Tüccarlarda onu yanlarına develerine ve atlarına bakması için uşak olarak aldılar. Müslümanlardan duyduğuma göre: Muhammed'in durduğu veya gittiği her yerde bir kara bulut onun üstünde dolaşıyordu. Tüccarlar, Mısır'a geldiklerinde bir köyde mola verdiler. Bu

döneminde yönetici sınıfla da yakından irtibatlı olan rahip sınıfı Mecû'den (Mecûş) hareketle İslam kaynaklarında Mecûsilik, Batı kaynaklarında ise Zerdüşt'ün isminden dolayı Zoroastrianizm veya Ahura Mazda isminden hareketle Mazdeizm olarak adlandırılır. Ayrıca ateş kültüyle ilgili inanç ve ritüelleri sebebiyle Ateşperestlik adıyla da bilinir. Kur'an'da bir yerde (el-Hac 22/17) "Mecûsiler" anlamına gelen **mecûs** (tekili mecûsî) kelimesi geçmektedir. Mecûs teriminin eski Farsça kökenli olduğu erken dönemlerden itibaren Müslümanlarca bilinmekteydi.(...)Mecûsiliğin kurucusu Zerdüşt Batı'da Zoroaster olarak bilinir. (...) Zerdüşt'ün yaşadığı zaman konusunda iki farklı zaman üzerinde durulmaktadır. Şinasi Gündüz, "Mecûsilik", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. XXVIII, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2003, s. 279.

¹³⁸ Bunlardan ilkinde göre Zerdüşt milattan önce 1600-1400 yılları arasında yaşamış olmalıdır. (...) Daha çok itibar edilen ikinci görüş ise Zerdüşt'ün milattan önce VII-VI. Yüzyıllarda yaşamış olduğu yönündedir. (...) İslâmî dönemde Mecûsiler'in büyük bir kısmı Müslümanlığı veya Hıristiyanlığı kabul etmek suretiyle din değiştirmiştir. Gündüz; *a.g.m.*, s.279-280.

¹³⁹ Ateşe tapanlar Mecusilerdir ve kurucusu Zerdüşt'tür. Ateşe tapanların Habil'le ilgisi yoktur. Muhtemelen Schiltberger ateşe tapanların liderini yanlış öğrenmiş veya karıştırmış olmalı. Çünkü Schiltberger'in Habil'le ilgili verdiği bilgilerde sadece "kurban" örtüşmekte ve Schiltberger'i destekleyen Kur'an'da yer alan şu ayet önemlidir: "Habil ve ağabeyi Allah'a birer kurban sunmuşlardı. Kabil, kendi kurbanı Allah tarafından kabul edilmediği için kardeşini öldürmeye karar verdi." *Kur'an*, Maide Sûresi, Ayet 27-32. Mecusilerin yoğun oldukları bölge ise İran topraklarıdır.

¹⁴⁰ Yine İbrahim Balık eserinde kısaca Mecusilik hakkında ki bilgileri şu şekilde vermiştir; "Orta Doğu, Orta Çağda da bu önemini ve hareketliliğini sürdürmüştür. Dini yapı olarak Hıristiyanlık ve Mecusilik bölgede etkili iki önemli dindir. Hıristiyanlık, özellikle Bizans vasıtasıyla bölgedeki etkinliğini artırmaya çalışırken; İran Mecusilik inanç sisteminin en büyük hamisi durumundadır." İbrahim Balık; "Ortaçağ Tarihi ve Medeniyeti", Gazi Kitabevi, Ankara 2005, s. 1.

¹⁴¹ Schiltberger'in hatıratında bahsettiği gibi Müslümanların büyük bir kısmı Muhammed'e inanır. İslam'a gelince, tarih boyunca hiçbir devletin kurulmadığı ve hiçbir devletin egemenliğine girmeyen Arabistan'ın Hicaz bölgesinde bir devlet olarak doğdu. Devletin içinde her türlü inançtan, dinden, renkten ve ırktan insanlar bulunur. (...) Hz. Muhammed, bu anlamı bütün hayatı boyunca anlattı ve uygulattı. Böylece İslam'da ırkçılık, aşiretçilik, kabilecilik kimliklerini silip herkesi insanlık kimliğinde birleştirmek istemiştir. Hüseyin Atay, "Dinin Felsefesi Sorunu", Kelâm Araştırmaları Dergisi, S.2, 2005, s.4.

¹⁴² İslâmiyet, kısa bir süre içerisinde Arap Yarımadası'ndan çıkarak Suriye, Filistin, Mısır ve Mezopotamya'ya hakim olmuştur. Muammer Gül, "İslam Şehrinin Doğuşu", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. IV, S. 6, 2001, s.79.

¹⁴³ İslâmın müstakbel Peygamberi, Mekke'de Hicretten önce 53, yılda (= Miladi 570 yılda), Abdü'l-Muttalib oğlu Abdullah ve Vehb kızı Amine'den doğdu. Babası bir kaç hafta evvel vefat ettiğinden, çocuk ve annesi ile, büyük babası Abdü'l-Muttalib meşgul olmuştur. Mekke'de câri olan eski bir âdetle göre – bu âdet günümüze kadar devam edegelmiştir, - yeni doğan çocuklar kendilerini çöle götüren süt annelere tevdi edilirdi. Göçebe kadınlar gelinceye kadar, ailedeki câriyeler yeni doğan çocuğa meme verirdiler. Böylece amcası Ebu Leheb'in câriyesi Süveybe çocuğu birkaç gün emzirdi. Bundan başka, Hz. Muhammed'in genç amcası Hamza ile süt kardeş olduğunu öğreniyoruz. Süt anneler, âşıkardır ki, zengin çocukları ararlardı: Hz. Muhammed gibi yetimler onların pek hoşuna gitme-gerektir. (...)Bir peygamberden doğumundan itibaren mucizeler beklenir: Annesi doğum sancılarını hiç hissetmemiş, çocuk sünnetli doğmuş; melekler O'nu yıkamış ve Peygamberlik mührünü sırtına, omuzlarının arasına damgalamıştır. Muhammed Hamidullah; "İslâm Peygamberi", çev: M.Said M., İrfan Yayınevi, İstanbul 1966/ 1385 H, s.39.

¹⁴⁴ Peygamberimiz, Schiltberger'in bahsettiği gibi bir ticaret kafilesiyle seyahat etmiş ancak amcası Ebû Talib'le Mısır'a değil de günümüzde Suriye'nin başkenti Şam'a gitmişlerdir.

sıralarda Mısır'da yaşayan halk Hıristiyan'dı ve mola verdikleri köyde bir papaz¹⁴⁵ yaşamaktaydı. Bu papaz tüccarlara gitti ve onları evine yemeğe davet etti. Tüccarlar davete gittikleri esnada Muhammed develerin ve atların yanında kalmak zorundaydı. Tüccarlar, papazın evine geldiklerinde papaz onlara herkesin gelip gelmediğini sordu. Tüccarlar, herkesin burada olduğunu sadece bir gencin deve ve atların yanında kaldığını söylediler. Papaz dışarı baktığında develerin üzerinde Muhammed'in bulunduğu yerin üstünde kara bir bulut gördü. Papaz bunu gördüğü anda okuduğu eski bir kehanet aklına geldi. Kehanete göre farklı iki sülaleden doğmuş birisinin Hıristiyanlığa karşı bir din kuracağı söyleniyordu. Bunun belirtisi olarak ta o kişinin üzerinde gittiği ve durduğu her yerde kara bir bulutun dolaşacağı idi. Papaz bunu gördüğü anda Muhammed'in bu dini getireceğini anladı. Papaz, tüccarlardan bu gencide yanlarına çağırılmalarını rica etti. Tüccarlarda genci papazın yanına getirdiler. Papaz, Muhammad'e isminin ne olduğunu sordu. (s.117)

O da adını söyledi. Papazın kehanette okuduğuna göre o kişinin ismi Muhammed'di ve ileride Hıristiyanlığa karşı çok büyük bir kişi olacaktı. Onun getirdiği inanç bin seneden fazla yaşamayacak ve tekrar bin seneden sonra azalacaktı. Papaz Muhamed'in ismini öğrendikten ve kara bulutun onun üstünde dolaştığını gördükten sonra kehanetteki belirtilen kişi ile önündeki gencin aynı kişi olduğuna kanaat getirdi. Onu masada diğer tüccarlardan daha üstün bir yere oturttu ve ona büyük bir saygı gösterdi. Yemek esnasında papaz tüccarlara bu gencin kim olduğunu bilip bilmediklerini sordu. Onlar da "Hayır, o bize geldi ve bizimle birlikte Mısır'a gitmek için rica etti" dediler. Bunun üzerine papaz kalktı ve onlara kehanete göre bir gencin geleceğini, yeni bir din getireceğini ve Hıristiyanların bu dinden ötürü epeyce zorluklar çekeceğini anlattı. Onlarda papaza bütün bunları nereden bildiğini sordular. Papaz kehanette okuduğu kara bulut işaretinden bahsetti. Muhammed'in üzerinde duran kara bulutu gösterdi. Muhammed'in nereye giderse gitsin bu kara bulutun devamlı onu takip edeceğini söyledi. Daha sonra papaz Muhammed'e dönerek: "Sen gelecekte büyük bir öğretmen olacaksın ve muazzam bir dini getireceksin. Hıristiyanları böylece baskı altına alacaksın ve kendi soyundan olanların gücünü artıracaksın."¹⁴⁶ diye söyledi. (s.118)

¹⁴⁵ Ayrıntılı Bilgi için bkz. Balık; *a.g.e.*, s.7-8.

¹⁴⁶ Peygamberimiz onüç yaşına bastığında Ebû Talib bir ticaret kafilesiyle Şam seferine gitmiş ve Peygamberimiz de yanına almıştı. Şam iline bağlı Buşra ilçesine altı mil mesafede Kefer adlı yerde Abdülkis tapınağına indiler. Bu tapınakta Bahira adlı yalnız bir rahip oturmaktaydı ki, lâkabı Cercis veya Hıristiyanlarca Feliks idi. Bahira çacukta son Peygamber hakkında Tevrat ve İncil'de gördüğü belirtileri gördü, Ebû Talib'den çocuğun ismini ve durumunu öğrendikten sonra çocuğun sırtındaki gömleği açarak arkasında yarım elma büyüklüğünde et beni şeklinde Peygamberlik mührünü görünce saygıyla eğilerek öptü ve dedi ki: "Ey Ebû Talib bu çocuğun şanı büyüktür. Şam Yahudileri arasında bu belirtileri bilen kâhinler

“Senden ricam bu an geldiğinde benim soyum olan Ermenileri barış içinde rahat bırakman.” dedi. Muhammed’de ona söz verdi. Muhammed ve tüccarlar daha sonra Bağdat’a doğru yola çıktılar.

Muhammed müşriklerin yazılarını öğrendi ve onlara yeri ve gökleri yaratanın Allah olduğunu ve Allah’a inanmaları gerektiğini tebliğ etti. Müşriklerin putlara ve diğer tanrılara inanmamalarını, yanlış tanrılara tapmamalarını ve onların insanlar tarafından yaratıldığını onların (putların) konuşmadıklarını, yürüyemediklerini, duymadıklarını ve kendilerine yardımcı olamayacaklarını söyledi.¹⁴⁷ Böylelikle Muhammed Bağdat kralını ve birçok halkı kendi dinine kazandırdı. Daha sonra kral onu benimsedi ve kendisine ülkenin yönetimini devretti. Kral öldükten sonra Muhammed kraliçe ile evlenerek kral kadar güçlü Halife oldu. Muhammed’in yanında Müslüman yazılarını bilen dört adamı vardı. Her birine bir memuriyet verdi: birincisine Ömer’e; dini mahkeme yetkisini, ikincisine Osman’a; dünya mahkeme yetkisini, üçüncüsüne Ebubekir’e; tartı ve zanaatkârların idaresini, dördüncüsüne Ali’ye; ordunun idaresini. Ali’yi Arabistan’a gönderdi. Ali, orada kim kendi dinlerine dönmek istemiyorsa kılıç zoru ile döndürdü.¹⁴⁸ (s.119)

Müslümanların kutsal kitabı Kur’an’da, Muhammed’in Arabistan’da dini için bir günde doksan bin kişiyi öldürdüğü yazar.

vardır. Görürlerse ihanet edebilirler. Beni dinlerseniz Şam’a kadar gitmeyip, buradan dönünüz” Ebû Talib Bahira’nın sözünü tuttu. Mallarını oracıkta satıp döndü. “İslamiyetin Doğuşu ve Yayılışı”, Hürriyet 1990, s.31.

¹⁴⁷ Schiltberger’in putlara inanışla ilgili sözlerini destekler nitelikteki bilgileri aktarmakta fayda var; “Mekke, Medine, Taif gibi şehirlerin bulunduğu Hicaz bölgesinde İslamiyetten daha önce de tek Tanrı’ya inanan dinin peygamberleri gelmişti. Arap kabileleri daha sonra tek Tanrı inancından uzaklaşarak birbirinden farklı putlara tapmaya başladı.” *İslamiyetin Doğuşu; a.g.e.*, s.17.

¹⁴⁸ Saim Yılmaz, Ünal Kılıç’ın kitabını tanıttığı makalesinde halifelerin faaliyetleri ilgili olarak şu şekilde bahsetmiştir; “Hz. Peygamberin idarî alandaki uygulamaları, İslâm’a uygun tarzda yönetimi sağlayacak bir takım prensipleri vaz etmek ve idarecileri tayini kendi uhdesine almakla sınırlı kalmıştır. (...) Çok kısa bir süre halifelik yapan Hz. Ebû Bekir, kendinden önceki statüyü aynen devam ettirmiştir. Bu alandaki ilk ciddi ve sistemli düzenleme, gerçekleşen fetihler sonrasında sınırların genişmesiyle birlikte ortaya çıkan ihtiyaçlar sebebiyle Hz. Ömer döneminde olmuştur. Bu dönemde Hicaz bölgesi yeni bir taksimata tâbi tutulmazken, diğer bölgeler her biri için ayrı merkezlerin belirlendiği vilâyetlere (eyâletlere) ayrılmıştır. İlk altı yıllık döneminde devraldığı güçlü ve istikrarlı devlet yapısını sürdüren Hz. Osman, ikinci altı yıllık döneminde eyâletlerde baş gösteren bir takım huzursuzluklar sebebiyle Mısır ve Şam gibi merkeze uzak bölgelerde bazı idarî değişikliklere gitmiştir. İçinde bulunduğu siyasî şartlar nedeniyle yeni düzenlemeler yapmak zorunda kalan Hz. Ali’nin bu alandaki en dikkate değer icraatı, devlet merkezini Medine’den Kûfe’ye nakletmesi olmuştur. Şehirlerin veya bölgelerin idaresi hususunda genel geçer kuralların oluşmadığı Hz. Peygamber ve dört halife döneminin en belirgin özelliği, ortaya çıkan şartlar doğrultusunda hareket edilmiş olmasıdır.” Saim Yılmaz; “Peygamber ve Dört Halife Günlerinde Şehir Yönetimi ve Valilik” Cumhuriyet Üniversitesi E- Dergi, <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/950.pdf>, 24.02.2009.

1.3. MUHAMMED'İN EMİRLERİ¹⁴⁹

Muhammed inananlarına aşağıda belirtilen yasakları ve yasaları getirmiştir: Eğer bir erkek çocuk doğarsa Yahudilerin yaptığı gibi sünnet edilmelidir. Müslümanlar bu yüzden erkek çocuklarını on üç yaşına geldiklerinde sünnet ederler. Muhammed, Müslümanlara günde beş vakit ibadet etmelerini emretmiştir: birincisi gün avarırken, ikincisi öğlen, üçüncüsü ikindi, dördüncüsü güneş battığında, beşincisi ise akşamla gecenin ayrıldığı vakittir.¹⁵⁰ Günün ilk dört ibadet duasında Allah'ı, dünyayı, yeri ve gökleri yarattığı için överler, beşinci vakitte de Muhammed'ten Allah katında kendileri için konuşmasını dilerler. Tüm vakitlerde camilere gitmek zorundadırlar.¹⁵¹ Camiye gitmeden önce ağızlarını ve gözlerini yıkarlar. Eğer vücutları ile günah işlemişlerse camiye bütün vücutlarını yıkamadan giremezler.¹⁵² Müslümanların bu yıkanması Hıristiyanlarda olduğu gibi günah çıkartmaya benzer, böylelikle yıkandıklarında manevi yönden temizlendiklerine inanırlar. (s.120) Camiye girmeden önce ayakkabılarını çıkarırlar ve yalın ayak camiye girerler. İçeriye silah ve kesici alet sokamazlar. İçeride oldukları süre içinde kadınları sokmazlar.¹⁵³ Camide yan yana durup ellerini önlerine bağlarlar daha sonra eğilirler ve yeri öperler. İmamları onların önünde biraz yüksek bir sandalyede durur ve dua etmeye başladığında arkasındakiler onun söylediklerini tekrar ederler. Bu arada dikkati çeken bir husus da tapınaklarında dua zamanında birbirlerine bakmaz ve birbirileri ile konuşmazlar. Dua ederken biri diğerinden öne çıkmaz ve yan yana otururlar. Dua ederken hareket etmezler ve sakin şekilde oldukları yerde elleri aşağı doğru sallanmış olarak dururlar. Duaları bittikten sonra herkes birbirini selamlar ve sonrada camiye terk ederler.

¹⁴⁹ Schiltberger, hatıratında İslam'ın beş şartından bazılarına yer vermiştir. İslam'ın beş şartı sırasıyla: Şehadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak ve hacca gitmektir.

¹⁵⁰ Yukarıda ki bilgiler Schiltberger'in hatıratında namaz ve abdest hakkında yazdığı bilgilerdir. Schiltberger'in bahsettiği gibi İslamiyet'te namaz önemli bir ibadet olup, sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı olmak üzere günde beş kez kılınır. İslâm yeryüzünde Allah'ın hükümranlık atmosferini oluşturmak kaygısıyla, her gün beş vakit namaz kılınmasını emretmiştir: Sabahleyin –bu yüzden erken kalkmak gerekir-, güneş doğmadan önce, öğleyin, ikindi vaktinde, akşamleyin ve gece yatmadan evvel. Muhammed Hamidullah; “İslâm'a Giriş”, Çev: C. Aydın, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 1996, s. 83.

¹⁵¹ Aslında Schiltberger'in yazdığı gibi tüm namaz vakitlerinde camiye gitme zorunluluğu, İslamiyet'te yoktur. Namaz kılmanın en iyi –ve en kesin- şekli cemaatle kılınanadır; imkânsızlık veya güçlük hâlinde ise her biri, yani kadın veya erkek tek başına kılabilir. Hamidullah, “İslâm'a”, a.g.e., s.89.

¹⁵² Yine Müslümanlar namazlarını abdestsiz kılmazlar çünkü abdest namazın şartlarından. Vücutça temiz olmak için alınan abdest veya dini temizlik, namazın ön şartıdır: Tabii ihtiyaçlarını giderdikten sonra, bu organlarını temizlemek, ardından da elleri yıkamak, ağız burnu, yüzü, kolları, başı, kulakları ve ayakları yıkamak gerekir. Hamidullah, “İslâm'a”, a.g.e., s.86.

¹⁵³ Schiltberger'in yazdığı gibi camiye girerken ayakkabılar çıkartılır ve yalınayak girilir fakat erkekler cami içindeyken kadınların alınmaması günümüzde farklıdır. Kadınlar camiye gittiklerinde bayanlara ayrılan bölümde ibadet edebilirler.

Tapınaklarının içine hiçbir hayvanı sokmazlar. İçeride kendi dillerindeki yazılar, çiçekler ve gül resimleri haricinde resimler kesinlikle yoktur. Camilerine hiçbir Hıristiyan giremez. Müslümanlar camide öksüremez, hapşıramaz ve tüküremez. Şayet birisi yapacak olursa dışarı çıkar ve kendisini temizler, yıkar ve diğerlerinden çok laf işitir. Eğer birisi öksürmek, hapşırarak ve tükürmek isterse dışarı çıkar ve sonra yıkanır. (s.121)

Bizim Pazar gününü kutladığımız gibi onlarda Cuma gününü kutlarlar. Eğer birisi Cuma günü camiye gitmezse onu bir kazığa bağlayıp cadde cadde dolaştırırlar ve sonra tapınak önünde bir yere bağlayıp onu duaları bitinceye kadar bağlı tutarlar. Daha sonra ona ders vermek için kırbaçla çıplak tenine yirmi beş kere vururlar.

Cuma günleri hayvanlarından aldıkları mahsulü olduğu gibi hastaneye ve fakirlere dağıtırlar. İmamları, Cuma duasından sonra çalışabileneğini ve çalışan insanın tembellik yapıp çalışmayan insandan daha az günah işleyeceğini söyler. Bu yüzden insanların Cuma günü çalışmalarına müsaade ederler. Cuma günü camilerinde dua ederken ellerini Allah'a doğru kaldırıp hep bir ağızdan Hıristiyanlardan öç almak için dua ederler ki şöyle derler: “Kudretli Allah senden isteğimiz Hıristiyanlara birlik beraberlik vermemen.” Bunu Hıristiyanlar birlik ve beraberlik içinde olup barış içinde yaşarlarsa kendilerinden üstün olacaklarını düşündüklerinden söylerler.

Tapınakları üç çeşittir; birincisi hep birlikte gidip dua ettikleri mescittir. Diğeri sadece imamların gittiği bizdeki manastıra eşit olan medresedir. (s.122)

Üçüncüsü ise kralların ve büyük devlet adamlarının gömüldükleri yer olan İmarettir ki burada Allah rızası için fakirlere yiyecek ve içecek verilir. Orada Allah rızası için Hıristiyan olsun, Müslüman olsun ya da Yahudi olsun fakirler barındırılır.

Ölülerini Mescitlerin içine, bahçesine veya yakınlarına gömmezler. Yol kenarlarına tarlaya gömerler. Böyle yapmalarındaki maksat o yoldan gelip geçenlerin orada yatanları görmesi ve onlar için Allah'a dua etmeleri içindir. Eğer bir kişi ölüm yatağında yatıyorsa hepsi etrafına toplanır ve ona Allah'a kendisini affetmesi için yalvarmasını ve dua etmesini

söylerler. Bir kişi öldüğünde onu yıkarlar ve imamın çeşitli duaları eşliğinde ölüyü mezara taşırlar ve gömerler. Ancak ölülerinin üzerine toprak dökmezler: eğer ölen kişi zengin ise, onu bir sandık içinde gömerler ve mezarını taşlarla örerler, eğer fakir birisi ise ölünün üzerine tahta serip üstüne toprak atarlar. Ölülerin üzerine kesinlikle toprak değmez. Bunu şahıs gömüldükten sonra Schoruntzi¹⁵⁴ isimli kişinin mezara gelip orada yatan kişinin kefeninin kafa kısmından tutup ona kime ait olduğunu sorması ve ölen kişinin sana aidim demesi ile ruhunun kaybolduğuna, eğer ölen kişi üç kere ben yüce Allah'a aidim derse ruhunun kendinde kaldığına inandıkları için ölüleri mezarın boşluğunda yatarlar. (s.123)

Ölülerine giydirdikleri kefeni, baş kısmından bağlarlar. Ölünün konuştuklarını duymaları halinde kendilerinde en geç bir sene içinde öleceklerine inandıklarından dolayı, ölen bir kişiyi gömer gömmez hemen oradan ölünün konuştuklarını duymaması için uzaklaşırlar.

1.4. ORUÇ

Müslümanlar senede bir ay oruç tutarlar. Oruç tuttıkları ay her sene değişik zamanlardadır. Oruçlarını gün boyu gece olana kadar tutarlar. Gökte yıldızları göresiye kadar geçen süre içinde hiç bir şey yemez ve içmezler. Gece olduğunda müezzinler minareye çıkar herkesi dua etmeye (camiye) çağırırlar. Bütün herkes camilere gider ve dualarını bitirdikten sonra evlerine geri dönerler. Evlerinde gün doğasına kadar et ve evde yiyecek olarak ne varsa yerler, içerler. Erkekler oruç zamanı boyunca eşlerine yaklaşmazlar. Hamile, loğusa kadınlar ve küçük çocuklar oruç tutmazlar, çünkü onlar oruç tutmaktan muafırlar. Hastalarda yiyip içebilirler. Oruç sürecinde faiz hatta ev kirası bile almazlar. (s.124)

Burada müşriklerin Paskalya Bayramından da bahsetmek istiyorum. Müslümanlar bir ay süren oruç zamanını bitirdikten sonra üç gün bayram ederler. Bayram sabahı camilerine giderler ve her zamanki gibi dualarını yaparlar. Duaları bittikten sonra zırhlarını giyen halk, beyler ve uşaklar hep beraber en büyük Hocanın evinin önüne giderler. Oradan hocanın evinden bir tahtirevan alırlar. Onu kadife ve ipek kumaşlarla süslerler. Şehirde olan şehrin önde gelenleri tahtirevanı oradan alırlar ve sancağın arkasından camilerine kadar taşırlar.

¹⁵⁴ Schiltberger, burada muhtemelen sorgu meleklerini kastediyor.

Önde çeşitli çalgıcılar gider. Tahtirevan tapınağın önünde yere bırakıldıktan sonra Hoca tahtirevana çıkar ve Müslümanlara vaaz verir. Vaazı bittikten sonra kılıcını çekip halka doğru seslenir: “Allah’tan Muhammed’in dinine karşı olanları kılıçla yenebilmemiz için güç ve kuvvet vermesini dileyin”. Halk ellerini açar söylediği gibi olması için dua eder. Daha sonra şehrin önde gelenleri camiye girip dualarını yaparlar. Bu esnada toplanan halk tahtirevanı korumak zorundadır. Beylerin duaları bittikten sonra Hocayla birlikte tahtirevan alınır ve evine kadar sancak ve çalgıcılar eşliğinde taşınır. Bütün bunlar bittikten sonra herkes evlerine gider ve gün boyu eğlenirler. (s.125)

Bir ay sonra Müslümanların Aziz İbrahim’in anısına bir bayramları daha vardır.¹⁵⁵ Bu bayramda kuzu ve inek keserler, Allah rızası için fakirlere dağıtırlar.¹⁵⁶ Bunu yapmalarının sebebi; İbrahim oğlu İsaak’ı Allah’a itaat için kurban edecekken Allah’ın ona acıyarak kurban göndermesidir.¹⁵⁷ Müslümanlar bu bayramlarında Muhammed’in şehir önünde bulunan mezarını ve İbrahim tarafından yaptırılmış olan tapınağı ziyaret ederler. Bu şehrin ismi Mekke’dir. Sultan (Halife), İbrahim’in tapınağını siyah bir kadife kumaşla kaplatır ve bu örtünün yanında bir Hoca bulunur ki oraya hacca gelen her Müslüman’a kadife örtüden orada bulunduğu kanıtı olarak bir parça verir.

1.5. SAKAL, KADIN VE ŞARAP

Muhammed, Müslümanların sakallarını kesmelerini yasaklamıştır. Her kim sakallarını keserse Allah’a karşı gelmiş olur ki Allah ilk insan Adem’i kendi ilahi şekline göre yaratmış diye söylerler. Kim kendisini Allah’ın yarattığından farklı gösterirse Allah’ın emrine karşı gelmiş olur. Kim sakalını keserse dünyada hoşşa gitmek ve Allah’ın yaratışını hor görmek için yaptığı söylenir. Müslümanlar: “Bunu Hıristiyanlar yapar ve böylece kadınlarına hizmet ederler ki bu değişim Hıristiyanların Allah’a karşı gelmeleridir” derler. (s.126)

¹⁵⁵ Schiltberger, yukarıdaki satırlarında Kurban Bayramından bahsetmektedir. Fakat burada ki bir hatayı düzeltmek gerekir; “bir ay sonra” diye kastettiği zaman aralığı Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı arasındadır ve yanlış olan iki bayram arasının bir ay değil de 2 ay 10 gün olmasıdır.

¹⁵⁶ Kurban Bayramında gücü yeten Müslümanlar kurban kestikleri için senenin diğer günlerinde et yiyemiyen fakirler bu ilahi ziyafetden paylarını alırlar. Kurban kesenlerin kalplerindeki bütün kötü duygular temizlenerek fakirlere karşı daha merhametli hareket ederler. A. Latif Kazancı vd.; “*Dini Bilgiler Ders Kitabı*”, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, C.I, Ankara 1985, s.113

¹⁵⁷ Schiltberger’in, Kurban ve Hz. İbrahim hakkında verdiği bilgiler doğrudur. Hz. İbrahim’in geçirdiği büyük imtihandan sonra Allah’ın lütfettiği koç kurbanını da hatırlatan bu ibadet, böylece İslam’da da devam etmiştir. Dinimizde kurban, kurban bayramı günlerinde kesilir. Sığır, manda, deve, koyun ve keçi kurban edilir. Hakan İspirli; “*İslam’a Göre Kurban’ın Tarihçesi*” Adana Müftülüğü, <http://www.adanamuftulugu.gov.tr/kurban/tarihce.doc>, 02.03.2009.

Muhammed, Müslümanlara başkalarının yanında –imparator da olsa, kral da olsa- vücutlarını açmalarını yasaklamıştır. Müslümanlarda bunu kesinlikle uygularlar. Fakat kudretli bir beyi gördüklerinde onun önünde eğilir ve diz çökerler. Eğer kendi anne ve babaları veya akrabalarından biri ölürse acılarını göstermek için şapkalarını veya başlarında ne taşıyorlarsa çıkarıp yere atarlar.

Muhammed, Müslümanlara besleyebilecekleri kadar kadınla evlenmelerine müsaade etmiştir. Kurallardan biri de; şayet bir kadın hamile ise erkek ona çocuk doğması kadar ve çocuk doğduktan on dört gün sonrasına kadar yaşanamaz. Bu süre içinde erkek yatmak için başka bir kadına sahip olabilir. Ayrıca Müslümanlar Kıyamet Gününden sonrada yatabilecekleri huriler olacağına ve onların yatmalarına rağmen bakire kalacaklarına inanırlar. Bunun Allah tarafından sadece Muhammed'e inananlara sunulacağını söylerler.

Muhammed, Müslümanlara boynu kesilmemiş ve kanı akıtılmamış hayvanları ve kuşları yemelerini yasaklamıştır. Buna kesinlikle uyarlar. Ayrıca Muhammed onlara domuz etini de yasaklamıştır. (s.127)

Muhammed bunun dışında Müslümanların şarap içmelerini de yasaklamıştır ve onlarda içmezler. Müslümanların anlattığına göre Muhammed yardımcıları ile birlikte bir gün bir şarap evinin önünden geçerken içeride birçok kişinin olduğunu ve eğlendiklerini görür. Muhammed, yanındakilere halkın neden böyle neşeli olduklarını sorar. Yardımcılarından biri içtikleri şaraptan neşeli olduklarını söyler. Muhammed “Şayet insanlar bu içecekten neşeleniyorlarsa bu mutluluk veren bir içecekmiş” diye söyler. Bir akşam Muhammed tekrar şarap evinin önünden geçerken içeridekilerin kadınlı erkekli birbiri ile kavga edip birbirlerine vurduklarını ve iki kişinin vurularak öldürüldüğünü görür. Muhammed yanındakilere bunun ne demek olduğunu sorar. Yardımcılarından bir tanesi önceki gün içip neşelenenlerin bugün kavga ettiklerini söyler. Muhammed bunun nasıl olduğunu sorar. Yardımcısı çok fazla şarap içtiklerinden kendilerini kaybettiklerini ve bu yüzden birbirleri ile kavga ettiklerini, ne yaptıklarını bilmediklerini söyler.

Bunun üzerine Muhammed; “Bundan sonra bana inananlara, ister kral ister imam ister genç ister yaşlı ister kadı ister bey ister basit birisi olsun şarap içmelerini yasaklıyorum” der. Bunun böyle olduğunu Müslümanlardan şahsen duydum. Muhammed Müslümanlara, Hıristiyanları ve kendi dinine karşı gelenleri gece gündüz arayıp bularak savaşmalarını, Ermenileri hariç tutmalarını söyler. Ermenilerden en fazla ayda iki Pfennig vergi almalarını buyurmuştur. (s.128)

Bunu Muhammed, tüccarlarla Bağdat’a giderken evine davet eden Ermeni papaza verdiği sözden dolayı yapar. Muhammed Hıristiyanları savaşta yenip esir alırlarsa onları öldürmemelerini aksine Muhammed’in dinine döndürmelerini ve böylelikle dinine inananları çoğaltmalarını buyurmuştur.

1.6. ÖLDÜRÜCÜ CEMİYET

“Burada Schiltberger öldürücü cemiyet olarak büyük bir ihtimalle İsmail sülalesinin kurmuş olduğu Asasinler isimli gizli bir topluluktan (örgütten) bahsetmektedir. Asasinler 1256 senesine kadar kendileri ile çalışmak istemeyen kralları terör yoluyla öldürmüşler ve kolları Avrupa’ya kadar ilerlemiştir. Asasinler Moğollar tarafından 1256 senesinde yok edilmişler ve o zamana kadar merkezleri Tahran yakınlarındaki Alamut kalesi olmuştur.”

Muhammed’in yaşadığı zamanda kırk tane¹⁵⁸ inanani¹⁵⁹ vardı. Bu inananlar¹⁶⁰ özellikle tek bir kanunu olan bir cemiyet kurdular: kim bu cemiyete¹⁶¹ ait olmak istiyorsa ya

¹⁵⁸ Schiltberger, ilk Müslümanlardan bahsetmiş ve bu ilk Müslümanların sayısını Peygamberimiz yaşarken kırk olarak vermiştir; burada doğru olan kırk rakamıdır ve kırkıncı Müslüman Hazreti Ömer’in babası Hattab’dır. *İslamiyetin Doğuşu; a.g.e., s.57.*

¹⁵⁹ Ancak İslamiyet’i kabul edenler Peygamberimiz yaşarken daha fazladır. Peygamber Hz. Muhammed Hicrî 632 yılında son nefesini verdi. Geçen yirmi üç yıl içinde, O bir dini şekillendirmeyi ve (elbette küçük bir şehir devleti olarak başlayan fakat on yıl sonra bütün Arap yarımadasını ve Filistin ve Irak’ın bazı güney kısımlarını çoktan kapsayan) yepyeni bir devlet ortaya çıkarmayı başardı. Ayrıca, talimatı ruhlarına işlemiş ve başlattığı işi devam ettirebilecek güçte yüzbinlerce insandan oluşan bir ümmet bıraktı. Hamidullah, *“İslâm’a”, a.g.e., s.248.*

¹⁶⁰ Hz. Peygamber’in vefatından henüz onbeş yıl geçmeden Müslümanlar Doğu’dan Batı’ya, Atlantik’ten Pasifik yakınlarına kadar, Avrupa yüzeyi kadar geniş bir alan üzerine yayılmışlardı. Hamidullah, *“İslâm’a”, a.g.e., s.251.*

¹⁶¹ 1090 yılında, Hasan Sabah tarafından Hazar Denizi yakınlarındaki hemen hemen ulaşılamaz bir alanda, Elbruz sıradağlarında yer alan “Kartal Yuvası” Alamut kalesini, ele geçirerek kurulan ve ağırlıklı olarak Ortadoğu’da faaliyet gösteren, Ortaçağın en korkutucu dinsel-siyasal tarikatıdır. Tarikata mensup olanlar, eğitim düzeylerine, güvenilirliklerine ve cesaretlerine göre, çıraktan üstadı azama kadar derecelere ayrılmışlardır. Bunlar yoğun beyin yıkama dersleri kadar bedensel idmanlardan da geçmektedirler. Düşmanlarının üzerinde dehşet yaratmak üzere Hasan’ın tercih ettiği silah cinayettir. (...) Bu nedenle cinayet yeri cami, tercihlili gün cuma ve genelde öğle saatiydi. (...) Tarikat mensuplarının soğukkanlılıkla öldürülmeye razı olmaları o çağ insanlarının onların haşhaşla uyuşturulduklarına inanmalarına yol açmış, bu da onların adının “haşhaşiyun” olmasına yol açmıştır. Bu kelime kısa bir süre sonra “Assasin” (Katil) haline gelecek ve birçok Batı

yakaladığı her Hıristiyan'ı öldürecek, esir almayacaktı. Bunu para için yapmamaya yemin etmek zorundaydı. Kim Hıristiyanlarla çarpışmada bunu başaramazsa o kişi bir Hıristiyan satın almalı ve onu öldürmeliydi. Bu cemiyete ait olanlara Thei (?)¹⁶² denilmekteydi ve bunlardan Türkiye'de çok vardı. Bunların tek yasası Hıristiyanlara karşı savaşmaktı.¹⁶³ (s.129)

1.7. HIRİSTİYAN BİRİNİN DİNİNİ DEĞİŞTİRMESİ

Eğer bir Hıristiyan Müslüman olmak isterse topluluk önünde parmağını kaldırır ve şu kelimeleri söyler:¹⁶⁴ “Lâ ilâhe illâllah Muhammedün Rasûlullah”. Almanca anlamı ise; “Allah birdir ve Muhammed onun elçisidir”.¹⁶⁵

O kişi bu sözleri söyledikten sonra Müslümanlar onu en yüksek papazlarına götürürler ve o kişide papazlarının önünde bu sözleri tekrarlar ve Hıristiyanlığı inkâr eder. Bunu yaptıktan sonra Müslüman olduğu bilinmesi ve görülmesi için ona yeni bir elbise verilir. Tüm Müslümanlar başlarında beyaz türban taşıdıklarından Hocaları onun başına beyaz türban bağlar. Müslümanlar arasında yaşayan Hıristiyanlar mavi, Yahudiler ise sarı türban taşırlar. Daha sonra Hocaları tüm halkı çağırır ki kim atlı olarak katılmak isterse öyle gelir. O çevredeki tüm Hocalar gelmek zorundadırlar.

dilinde yer alacaktır. (...)1092 yılında işlenen ilk cinayet tek başına bir destandır. Selçuklular o sırada güçlerinin zirvesindedirler. Ama imparatorluklarının temel direği, Türk savaşçılar tarafından fethedilen toprakları otuz yıl içinde gerçek bir devlet halinde örgütleyen adam, Sünni iktidarının yeniden doğmasının ve şiaya karşı mücadelesinin mimarı, yalnızca adı bile eseri hakkında ipucu veren yaşlı bir vezirdir: Nizamülmülk, “Devletin düzeni”. 14 Ekim 1092'de, Hasan'ın müritlerinden biri onu bıçak darbesiyle öldürmüştür. İbn el- Esir, *Nizamülmülk katledilince devlet parçalandı*, diyecektir. Bundan sonra Selçuklu imparatorluğu bir daha hiç bütünleşemeyecektir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Amin Maalouf; *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, Çev: M.A. Kılıçbay, Telos Yayıncılık, İstanbul 1998, s.140-142.

¹⁶² Bu kelimenin anlamını bulamadım ama bana göre yukarıdaki dipnota dayanarak anlamının “Katil” olduğunu düşünüyorum.

¹⁶³ Schiltberger'in yazdığı gibi İslamiyet sadece kılıç ve harp yoluyla olmamıştır. Bu iddiâlar asılsızdır. Şöyle ki; Hz. Ömer fethettiği yerlerde bulunan kimseleri, İslamiyeti kabûl etmek ile hıristiyan kalarak cizye denilen vergiyi vermek arasında serbest bırakırdı. Onlarda istedikleri yolu seçerlerdi. (...) Cizye verenlerin malları, nâmusları ve ibâdetlerini yapmak hürriyetleri, müslümanların mal ve nâmusları gibi olup, herkese eşit olarak adâlet ile muâmele edilirdi. “İslâmiyet ve Hıristiyanlık”, Türkiye Gazetesi, s.247.

¹⁶⁴ Schiltberger'in, İslam dinini kabul ederken İslamın beş şartından biri olan Kelime-i Tevhid etmek gerektiği ile ilgili açıklamaları doğrudur ve Şehadet etmek hakkında kaynaklarda yazılanlarla Schiltberger'in yazdıkları örtüşmektedir.

¹⁶⁵ Tevhid inancı hak dinin temelini teşkil eder. İslâm dinine girmek isteyen kimsenin yapması gereken ilk şey kelime-i tevhidi içtenlikle benimsemesidir. Kelime-i tevhidin aslı “lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah” cümlelerinden ibaret olup “Allah'tan başka tanrı yoktur. Muhammed Allah'ın elçisidir” şeklinde Türkçe'ye çevrilir. Hatice Kelpetin Arpaguş, “*Kelime-i Tevhid*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2005, s. 215.

Herkes geldikten sonra Hoca Müslüman olan kişiyi atın üstüne oturtur. Böylece tüm halk önde yaya veya atlı olarak giderken arkalarından Müslüman'a iki atlı Hoca ve diğer din adamları eşlik ederler. Aynı zamanda davul, zurna ve tef eşliğinde şehir içinde dolaşırlar. Müslümanlar, hep bir ağızdan bağırarak Muhammed'in adını anarlar ve onu överler. Bir sokağa gelindiğinde yanındaki iki Hoca ona: "Thari bir dur, Messe kuli dur, Mariam kara başi dur Muhammed asuli dur" der. (s.130)

Anlamı ise: "Allah birdir, İsa onun oğlu, Meryem kızıdır ve Muhammed onun en sevgili elçisidir" şeklindedir. Şehirdeki tüm sokaklar gezildikten sonra onu tapınaklarına götürüp sünnet¹⁶⁶ ederler. Eğer sünnetten¹⁶⁷ sonra Müslüman olan kişi fakirse ona zenginler ve diğerleri tarafından büyük hediyeler verilir ve zengin edilir. Bunu diğer Hıristiyanları Müslüman dinine geçmeye heveslendirmek için yaparlar.

Eğer Müslümanların dinine geçen kişi Hıristiyan bir kadınsa onu Hocanın önüne getirirler kadın yukarıda yazdığım sözleri söyler. Sonra Hocaları kadının belindeki kemerini çözer ve kemeri keser. Bundan bir haç yapar ve kadın Hıristiyanlığı inkâr ederken üç kere haça basar ve belirttiğim sözleri söyler.

1.8. ALLAH'IN İSTEĞİ HERKESİN YAŞAMASIDIR

Müslümanların ticarete ki gelenekleri; bir kişi diğerinden bir şey satın almak isterse diğerine geçinebileceği kadar, Allah'ın öngördüğü kazanca göre vermesini söyler. (s.131)

Malı satan tüccarda bunun üzerine satın alandan fazla kar almaz. Aldığı kar miktarı kırk Pfennig'de bir Pfennig veya kırk Gulden'de bir Gulden'dir. Bu onlar için Allah'ın onlara

¹⁶⁶Schiltberger, İslamiyet'i kabul eden erkeklerin sünnet olduklarını da yazmıştır. Sünnet günümüzde de Müslümanlar tarafından yapılmakta ve kaynaklarda Schiltberger'in yazdıklarını doğrulamaktadır. Müslümanlarda sünnet: Allah ile bir antlaşma değil, O'nun yasalarına uyanın bir simgesidir.

¹⁶⁷**Ey Muhammed, İbrahim'in dinine uy.**

Sana (Muhammed'e), "Doğru yola yönelen İbrahim'in dinine uy; o Allah'a ortak koşanlardan değildir" diye vahyettik. (Nahl 16/123)

(...) Kur'an'da sünnet ile ilgili bir açıklama bulunmamakla beraber, yukardaki ayetlerde görüldüğü gibi Hz. Muhammed (s.a.s)'e "**İbrahim'in dinine uy**" emri verildiğinden, Allah'ın Elçisi de sünnet uygulamasını devam ettirmişti.

Tevrat'a göre; Hz. İbrahim Yüce Tanrı'dan sünnet emrini almış, ileri yaşta olmasına rağmen, hem kendisi ve hem de ona inananlara bu uygulamayı yaptırmıştı. Bütün peygamberler ve toplumları da Hıristiyanlar dışında sünnet olmuşlardı.

İncil'e göre; Hıristiyanlarda Tanrı ile antlaşmanın belirtisi olan sünnet yerini, bir ruhsal tören olan vaftiz almıştır. Mesut Kaynak; "*Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an'dan Gözlemler*", Yay Matbaacılık, İstanbul 2007, s.69-70.

tasvip ettiği kazançtır. Muhammed’de onlara aynı şekilde herkesin birbirlerinden, fakirlerin zenginlerden geçinmelerini buyurmuştur.¹⁶⁸

Hocaları da vaazlarında onlara birbirlerine yardım etmelerini, fakirleri korumalarını, hükümdarlarına karşı saygılı ve fakirlere karşı vicdanlı olmalarını söyler. Eğer bir kişi bu söylenenleri yaparsa Allah’ın onlara düşmanlarına karşı daha fazla güç ve kuvvet vereceğini anlatırlar. Onlarda Hocalarının ilahi işler için söylediklerini yerine getirirler ve bunlara uyarlar.

Yukarıda yazılı olanlar Müslümanlara, Muhammed tarafından bildirilmiş yasadır. Bunları kendim Müslümanlardan duydum. Ancak başka birçok bilmediğim ve duymadığım yasaları var.

1.9. ALLAH’IN EN BÜYÜK PEYGAMBERİ İSA

Müslümanlar, İsa’nın¹⁶⁹ bir bakire tarafından dünyaya getirildiğine ve doğumdan sonra bakire olarak kaldığına, İsa’nın doğar doğmaz annesi ile konuştuğuna inanırlar. Bundan öte İsa’nın Allah’ın katında en yüksek mertebede peygamberi olduğuna, hiçbir günah

¹⁶⁸ Kaynaklardan zekâtla ilgili ulaştığım bilgiler Schiltberger’in yazdıklarını destekler niteliktedir. Sözlükde, zekât temizlik, bereket ve artmak manalarına gelir. Terim olarak ise: Bir malın belirli bir miktarını, bir kameri (ay) yıl sonra Kur’an’da belirtilen sınıflara Allah rızası için tamamen vermektir. (...) Zekât, Hicretin ikinci yılında oruçtan evvel farz kılınmıştır. Kur’an-ı Kerim’de değişik isimler altında otuz yedi yerde geçmektedir. “Namazınızı kılınız, zekâtınızı veriniz” ayetiyle farz kılınmıştır. Zekât mali bir ibadettir. Nisap (zekât ölçüsü) mala sahip olan zengin Müslümanlara farzdır. (...) Nisap, koyun ve keçide kırk, sığır ve mandada otuz, deveye ise beştir. Dini Bilgiler, *a.g.e.*, s.105-107.

¹⁶⁹ Schiltberger’in, yazdıklarını değerlendirebilmek için İsa Peygamber hakkında ki bilgileri aktarmakta fayda var. İsa, miladi çağın başında yaşamış, Hıristiyanlığın kurucusu Filistinli Yahudi. Hıristiyanlar tarafından Mesih, Tanrı’nın Oğlu ve insanlığın kurtarıcısı olarak kabul edilir.

Hıristiyanlık, İsa’dan, onun görevi ve vaazlarından kaynaklanır. Ne var ki, eldeki belgeler, İsa’nın kesin bir yaşamöyküsünü belirleyecek nitelikte değildir. Nasıralı İsa hakkındaki hıristiyanlık dışı belgeler pek azdır.

(...) Kuran’da İsa adı 25 kez geçer. Ayrıca İsa için 11 kes Mesih, 2 kez Kelime, 2 kez de Ruh sözcükleri kullanılır. Birçok kez “Meryem’in oğlu” diye geçer. Bu ayetlerde verilen bilgilere göre, yaratılış bakımından İsa’nın durumu Âdem’in durumuna benzer. Meryem, bakire olduğu halde tanrısal bir mucize sonucu İsa’ya babasız gebe kalır. Durumu öğrenenler, “Ey Harun’un kız kardeşi, senin baban kötü bir insan değildi. (Sen ne yaptın böyle!)” diyerek suçlayınca, Allah vergisi olarak çocuk dile gelir ve “Ben Allah’ın kuluyum. O, bana Kitap verdi ve beni peygamber yaptı” der. Bu ayetlerin devamında “Çocuk yapmak Allah’a yakışmaz denilerek hıristiyanların Baba-Oğul inancı reddedilir. Maide suresinde (72-76) İsa Mesih’in tanrılığını savunanlar ve Tanrı’nın “üç’ün üçüncüsü” olduğunu ileri sürenlerin kâfir oldukları, bir tek Allah’tan başka tanrı bulunmadı, Meryem oğlu İsa’nın yalnızca bir peygamber olduğu belirtilir. (...) Kuran’da İsrailoğulları’nın İsa’yı çarmıha gerek öldürdükleri yolundaki inanç da benimsenmez. Ancak bu konudaki ayetin anlamının pek açık olmaması, az da olsa bazı Müslüman bilginleri İsa’nın çarmıha gerilerek öldürülmüş olabileceği kanısına götürür. Yaptığım alıntı Müslümanların, Hıristiyanlık ve İsa Peygamber hakkında ki düşüncelerini Schiltberger’in yazdığı doğrultuda desteklemektedir. Büyük Larousse Ansiklopedisi, “İsa” maddesi, C. XI, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul 1986, s.5773-5775.

işlemediğine inanırlar. İsa'nın çarmıha gerildiğine inanmazlar. Onun yerine ona benzeyen birinin çarmıha gerildiğine inanırlar. (s.132)

Bu yüzden Müslümanlar, eğer İsa'nın Allah'ın hiç günah işlememiş sevgili kulu ise bunun Hıristiyanların kötü bir inançları olduğunu söylerler. Onlara göre şayet Allah, İsa'yı çarmıha gererek öldürdüyse Allah adil bir hâkim değildi. Eğer onlara Tanrı babadan, Oğlundan (İsa) ve Kutsal Ruhtan bahsedilirse: Kutsal kitapları Kuran'da üçlülükten bahsedilmediği için “Bunların üç şahıs olduğunu, tek bir Tanrı olmadığını” söylerler. Onlara İsa'nın Allah'ın sözcüsü olduğu söylendiğinde: “Bunu tabii ki biliyoruz, aksi takdirde Allah olmazdı” derler. Müslümanlara İsa'nın, Allah'ın bilge oğlu olduğu, meleğin bir sözü üzerine bakire Meryem tarafından dünyaya getirildiğini, söylenecek bir söz ile mahkeme önüne çıkılacağı söylendiğinde Allah'ın sözlerine kimsenin karşı çıkamayacağı gerçeğini konuşurlar. Kutsal kitapları Kuran'da meleğin Meryem'e Allah'ın emri ile İsa'yı doğuracağını yazdığını belirtirler. Onlar İbrahim'in Allah'ın dostu, Musa'nın Allah'ın peygamberi, İsa'nın Allah'ın kelamı ve Muhammed'in Allah'ın gerçek elçisi olduğunu söylerler. Onlara göre İsa, en değerli, Allah'a en yakın bu dört kişiden biridir. Mahşer gününde bütün insanları yönetecektir. (s.133)

1.10. MÜSLÜMANLARIN HIRİSTİYANLARA BAKIŞ AÇISI

Müslümanlar, Hıristiyanlardan aldıkları toprakları, bilgelik, kutsallık ve alçak gönüllülükten değil bilakis Hıristiyanların kendi aralarında olan haksızlıklar, anlaşmazlıklar ve taşkınlıklardan dolayı aldıklarını söylerler. Allah'ın onlara Hıristiyanların ruhi ve dünyevi açıdan haksız, zalim bir güç olduğunu; bu yüzden topraklarını kaybedeceklerini bildirdiğini söylerler. Haklı, eşit ve vicdani davrananların kendileri olduğu için bu toprakları Hıristiyanlardan aldıklarını belirtirler. Hıristiyanların hüküm sürdükleri yerlerde zenginlerin fakirleri ezdiğini ve fakirlere yardım etmediklerini, kendilerini her konuda haklı olarak gördüklerini belirtirler. Hıristiyanların yalnızca kendilerinin maddi çıkarlarını düşündüklerini ve İsa'nın söylediklerinden uzaklaştıklarını, büyük günahlar işlediklerini; bu yüzden de topraklarını kaybettiklerini söylerler. Aynı zamanda Hıristiyan papazların kendi çıkarları için çalıştıklarını, günahkâr bir şekilde yaşadıklarını; bunların böyle olduğu süre kendilerinin Hıristiyanlardan korkmadıklarını ve kendilerinin Allah'ın arzu ettiği şekilde, kutsal kitapları

Kuran'daki gibi yaşadıklarını, Muhammed'in öğrettiklerine uyduklarını ve peşinden gittiklerini belirtirler. (s.134)

Müslümanlar, Hıristiyanları Mesihlerine inanmamakla ve kendi kutsal kitapları olan İncil'de belirtilen yasalara uymamakla suçlarlar ki bunun adı "Evangelium'dur". Müslümanlar, Hıristiyanların din ve dünyevi yasaları Mesihlerinin emrettiği gibi değil de kendilerince uyguladıklarını söylerler. İncil'de belirtilen yasakların ve emirlerin hepsi kutsal ve adildir. Onlara göre Hıristiyanların yaptıkları, yazdıkları inançlar, emirler haksız ve yanlıştır. Hıristiyanlar tarafından yapılmış yasalar, sadece mülkiyet ve ihtiras için yapılmış, Allah ve O'nun sevgili peygamberi için yapılmamıştır. Bu yüzden Hıristiyanların başlarına gelen felaketlerin ve sıkıntıların nedeni ise; adaletsizliklerinden dolayı hepsinin Allah tarafından cezalandırılmalarıdır.

1.11. MUHAMMED'İN DOĞUMUNDAKİ MUCİZE¹⁷⁰

Muhammed'in dünyaya geldiği zaman İsa'dan 609 sene sonra idi. Müslümanlar, Muhammed'in doğduğu gün bin bir kilisenin kendiliğinden yıkıldığına inanırlar.¹⁷¹ Bunun zamanı geldiğinde Hıristiyanlığı zor duruma düşüreceğinin ve onları himayesine alacağını bir işareti olarak görürler. (s.135)

¹⁷⁰ Rıza Deniz'in, Peygamberimizin doğumundaki mucizeleri anlatan şu satırları: " Siyer kitaplarında Hz. Peygamber'in doğumunda harikulade olayların dereyan ettiği bildirilmektedir. Bunlar Sava Gölü'nün kuruması, ateşperestlerin senelerce hiç sönmeden yanan ateşlerinin sönmesi, Kisra'nın saraylarından sütunlar yıkılması, gökyüzünün nurlanması ve âlemlere rahmet Hz. Muhammed doğdu nidasının duyulması gibi. Rıza Deniz, "Peygamberimizin Hayatı", Sempozyumlar ve Paneller Serisi, No: 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995, s.199.

¹⁷¹ Yine Ramazan Boyacıoğlu bir makalesinde Peygamberimizin doğumundaki mucizelere şu şekilde değinmiştir; "Peygamberin doğumu anında olmuş olduğu rivayet edilen olağanüstü olayları değişik eserlere dayanarak şöylece sıralayabiliriz: Hz. Muhammed'in annesi Amine henüz hamileyken rüyasında, "Sen insanların en hayırlısına hamile oldun. Onu dünyaya getirdiğinde her hasedcinin şerrinden korunması için bir ve tek olana sığınırım de, adını Ahmed veya Muhammed koy" diyen bir sesle uyanmıştı.

Yakubi'den gelen rivayetlerde de, peygamberin doğduğu gece bazı olağanüstü olaylar meydana gelmiş ve Kisra'nın sarayından on dört burç çatırdayarak yıkılmış, İranlıların bin yıldan beri yanan ateşleri sönmüş, Semave vadisi taşıp, sular altında kalmış ve Save gölü kurumuştur.

Bu anlatılan olağanüstü olaylar biraz daha geniş olarak verilirse, rivayete göre Hz.Muhammed'in doğduğu gece, Kisra'nın sarayı sarsılmış, bu sarsılma sonucunda oluşan çatlak Müslümanların İran'ı ele geçirmelerinden sonra da, uzun süre kalmıştır ve sarayın on dört balkonu yere düşmüş, İran'daki Mecûsîlerin bin yıldan beri kesintisiz yanmakta olan ateşleri sönmüş, Buhayra gölü kurumuş ve aynı gece Kisra rüyasında bir takım develerin, soylu atları önlerine katarak, Dicle'yi geçtiklerini ve İran topraklarına yayıldıklarını görmüştür." Ramazan Boyacıoğlu; "Hz.Muhammed'in Vahiy Öncesi Dönemi" Cumhuriyet Üniversitesi e Dergi,bhttp://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/303.pdf, 24.02.2009.

YEDİNCİ BÖLÜM

1. YUNANLILAR

1.1. KRAL KONSTANTİN

Ben Yunanlılardan Kral Konstantin'in birçok gemi ile Roma'dan ayrılp Yunanistan'a İstanbul'a geldiğini sık sık duydum. Rivayete göre Tanrı ona bir melek göndermiş ve "Burası senin evin olmalı. Atına binmeli ve devrilmeden geldiği yere kadar sürmelisin" diye buyurmuştur.¹⁷² Kostantin atına biner ve yarım gün yol alır. Arkasına dönüp baktığında duvarların adam boyu yerden yükseldiğini görür. Bu duvarlar atla hareket ettiği yere kadar uzanır. Buraya önceden her ne kadar duvar örülmek istenmişse de duvarlar hep yıkılmıştır ama şimdi kendisinin atla geçtiği yerde kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Bu duvarlar savunması kolay olan deniz tarafına doğru olan duvarlardır(sur).¹⁷³ (s.136)

Bu yüzden Yunanlılar, bu duvarların melekler tarafından inşa edildiğine ve Kostantin'in kral olurken giydiği krallık tacının melekler tarafından Konstantin'e getirildiğine ve bunun ilahi bir taç olduğuna inanırlar. Konstantin, hüküm sürdüğü ülkesinin sınırları içinde hem ülkenin kralı hem de dini hükümdarı olmuştur.

¹⁷² Aslında bu efsanenin tarihsel statüsü gerçekten Konstantin'in İstanbul'un kurucuları arasında yer almış olmasıdır. İstanbul'un kuruluşu ile ilgili değişik efsaneler olduğuna dair Robert Mantran eserinde dile getirmiş ve Konstantin'le ilgili kısaca şu bilgileri yazmıştır: "İstanbul'un fethinden (1453) sonra Osmanlı vakanüvislerinin ortaya attığı bir efsaneye göre kenti Yanko bin Medyan kurdu. Tarihçi Stephanos Yerasimos'un şu sözlerle kanıtlandığı gibi bu efsane büyük olasılıkla düşürülmüştür: "Osmanlı efsanesinde, kentin kurucusu Yanko bin Medyan'ı zaman içinde Byzas ve Constaninus izler." Robert Mantran; *İstanbul Tarihi*, Çev: Teoman T. İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s.19-20.

¹⁷³ Robert Mantran'ın bu cümleleri Schiltberger'i destekler niteliktedir. Konstantin'le ilgili birçok efsanenin olduğuna dair bilgilere ulaştım ancak Schiltberger'in yazdığı Konstantin'in İstanbul'un kuruluşuna dair efsaneyi doğrulayacak bir bilgiye ulaşamadım. Schiltberger'in efsanenin içinde bahsettiği duvarlar; İstanbul surlarıdır ve Konstantin'in surları yenilediğine dair şu bilgiler önemli ve Schiltberger'i doğrular niteliktedir: "İmparator, Constantinus (324- 337), yeni imparatorluk başkentinin yeniden inşası için büyük olanaklar seferber etti. (...) Eski surlar yıkıldı, yerine, biraz daha batıda, çok daha geniş surlar yapıldı." Mantran; *İstanbul*, a.g.e., s 29.

1.2. YUNANLILARIN DİNİ

Yunanlılar kutsal üçlemeye, Roma'da ki kutsal kiliseye ve Papa'ya inanmazlar. Onlar kendi patriklerinin, papa kadar güçlü olduğunu söylerler. Sakrament'te (kutsal tören) mayalanmış hamurdan yapılmış ekmeği, şarap ve sıcak su ile birlikte yerler. Papazın kutsal ayini (Sakrament) esnasında herkes başını eğer çünkü hiçbir insan Allah'ın yüzüne bakmaya layık değildir. Ayinden sonra papaz duası yapılmış olan ekmeği alır küçük parçalara ayırır. Orada dua için bulunan diz çökmüş kadın ve erkeklere, papaz ya da bir öğrenci aralarda dolaşarak dağıtır. Herkes bundan küçük bir parça ısırarak yer. Adı prossura¹⁷⁴ olan bu ekmeğe sadece bakire bir kız tarafından ya da manastırdaki bir rahibe tarafından pişirilir. (s.137)

Bu ekmeğe aynı zamanda çocuklara da dağıtılır ve onların bu ekmekten yemeleri sağlanır. Ancak kutsal yağdan kimseye dağıtılmaz. Onlar hiç kimsenin ilahi mertebeye çıkamayacağına, cehennem ateşinin olmadığına ve cehenneme gitmeyeceklerine, ahirette herkesin ne yaptıysa mükâfatını göreceğine inanırlar.

Onlar toplu halde ayin etmezler ve böyle toplu ayinlerin gereksiz olduğuna inanırlar. Yunan dili en eski dil olmasından dolayı ayinlerde Rumca kullanırlar, Latince'yi kullanmazlar. Kendi inançlarının hakiki Hıristiyanlık olduğunu savunurlar. Bayramların haricinde papazlarının, zanaatkâr, hepsinin evli ve çocuk sahibi olmaları ve onları beslemekle yükümlülüklerinden ve işleri ile uğraşmalarından dolayı ayin yapmazlar. Papazlar, yalnızca bir kadın ile evlenebilir. Karısı ölen papaz başka bir kadınla evlenemez, eğer evlenirse o papazlık görevinden başpiskoposları tarafından görevinden uzaklaştırılır ve bir daha dini ayin yönetemez. Başpiskoposları bir kişiyi papazlıkla görevlendirdiği zaman onun beline bir kemer bağlar ve ona dine layık bir şekilde papazlık yapmasını söyler. Eğer papaz dine aykırı ve layık olmayan bir şey yaptıysa o kemer belinden başpiskopos tarafından alınır ve papaz bu görevden uzaklaştırılır. Papazlarla, en güzel ve zengin kadınlar evlenirler. (s.138)

Toplu yemeklerde papazların eşleri masada başa oturur ve diğer kadınlarla bir yere giderken papazın eşi önde gider. Kiliseler halkın kilisesi değildir, eğer bir kişi ölmeden önce

¹⁷⁴ Komünyon (Kudas) ayininde ekmeğe mayalı olmalıdır ve şarap sulandırılmalıdır.
http://tr.wikipedia.org/wiki/Ortodoks_Kilisesi#.C4.B0nan.C3.A7_Sistemi, 18.03.2009

bir kilise yaptırmış ise, öldükten sonra kilise akrabalarına miras kalır. Bu kiliseler ev gibi alınır ve satılır.

Bekâr kadınlarla ilişki kurmanın doğal bir şey olduğunu ve günah olmadığını söylerler. Mesela her yüz kuruş için ayda on kuruş faiz aldıklarında bu onlar için pahacılık ve haksız kazanç olmayıp bunu Allah'ın bereketi olarak görürler. Çarşamba günleri et yemezler, Cuma günleri ise yalnız yağ ve balık, Cumartesi günleri ise oruç günü olmadığını söyleyip et yerler. Kilisede kadınlar ayrı dururlar ve ne kadınlar nede erkekler kilisede bulunan sunağa gitmezler. Hac işareti yaparken sağ ellerini kullanırlar.

Birisi hasta olduğunda onun bu hastalık nedeni ile öleceğini tahmin ederlerse onu tekrar vaftiz ederler. Ayrıca birçokları kendilerini her sene vaftiz ettirirler. Kiliselerinde vaftiz çeşmesi yoktur. Başpiskopos, kilisede bulunuyorsa papazlar daire olarak koro şeklinde etrafına toplanırlar. Başpiskoposlar sene boyunca et yemezler ve oruç zamanında da balık veya kanlı olan bir şey yemezler. Buna başpiskoposun papazları da uyar. (s.139)

Bir çocuk vaftiz edileceği zaman on veya daha fazla vaftiz babası olur. Her kadın, çocuğa bir vaftiz gömleği ve bir mum getirir. Papazlarının her gün ayin yapmalarının, layık olmadıklarından ötürü günah olduğunu söylerler. Papazlarının sakallarını kesmelerinin kadınlara güzel gözükmek anlamına geleceğinden günah olduğuna inanırlar. Eğer birisi ölmüşse ve onun ölüsüne ayin yapıp dua edilecekse bu ayine katılanlara haşlanmış koloba ismini verdikleri buğday taneleri dağıtılır. Bu eski bir gelenektir. Ölüler gömülmeden önce yıkanır. Papazları diğer insanlar gibi ticaretle uğraşır hatta şarap bile satarlar.

Yılbaşından kırk gün önce ve 12 havarinin anısına 30 gün oruç tutarlar. Oruç zamanı elli gün ve Meryem'in ilahi hakka kavuştuğu zamanda da on beş gün oruç tutarlar. Senede üç gün kadınıımız Meryem adına kutlama yapılır, bunun yanı sıra "Lichtmeßtag"¹⁷⁵ kutlanmaz. Eğer papazlardan biri ölürse ona ait eşyaları ile birlikte ayin yapılır ve onu bir koltuğa oturtulmuş vaziyette gömerler. Cuma günleri söyledikleri "Ayos o Theos yschiros"u tüm

¹⁷⁵ Hristiyanlarda Noel'den kırk gün sonra 2 Şubat'ta kutlanır.

kutsal bayramlarında, “Alleluja’yı yalnızca oruç zamanlarında kiliseye gittikleri zaman söylerler. (s.140)

Ayinlerinde yalnızca “Kyrie eleison” diye dua ederler “Christe eleison” diye söylemezler, çünkü Tanrının bir olduğunu, Tanrı ile oğlu arasında bir farklılık görmediklerinden dolayı “Christe eleison” u söylemezler.

Yunanlılar, papazlarını gördüklerinde onları hafif eğilerek selamlarlar. Bir papazla karşılaşıldığında şapkalarını çıkarır ve hafifçe eğilerek “Efloy mena tespota” denir anlamı ise “Beni mübarek eyle” dir. Papazda elini onların kafasına koyarak “o Theos effloy essena” yani “Allah seni mübarek kılsın” der. Bu selamlamayı kadınlar ve erkekler papazlarını gördükleri her yerde yaparlar.

Eğer bir papaz bir kadınla evlenmek isterse, kadınla papaz olmadan önce evlenir. Şayet çocukları olmazsa papaz olamazlar. Ancak çocukları olduğu zaman papazlıkla görevlendirilirler. Yunanlılar, yalnızca Papaz Pater Noster’ e dua ederler ve Ave Maria’ya (Meryem) yapılan duayı tanımazlar. Papazları ayinlerde beyaz kaftan giyerler.

1.3. ORTODOKS DİLLERİ

Yunanlıların yazı dilleri Yunanca olup Türkler onların diline Rumca derler. Diğer bir dilde Rusların dili olup Müslümanlar tarafından Rus’ça olarak anılır. Başka bir dilde Bulgarların dili olup Bulgar’ca olarak adlandırılır. (s.141)

Arnavutların konuştuğu dili Türkler Arnavutca olarak isimlendirmişlerdir. Romenlerin konuştuğu dili Müslümanlar, Eflak olarak adlandırırılar. Osseten dilide As dili olarak nitelendirilip, Dağıstan bölgesindekilerin konuştukları dil ise Hat olarak isimlendirilmiştir. Çerkezlerin dilleri Çerkezce olarak adlandırılmıştır. Bunların haricinde Abukasanların konuştuğu Abaz dili, Gürcülerin ve Megrillerin konuştuğu Kürtçe dilleri vardır.

Yunan ve Suriye'deki dinlerin arasındaki farklılık; Suriyelilerin San Yakup'a inanmaları ve kendi dillerinin kendi inançlarına ait olduğunu düşünmeleridir. İnançların arasındaki tek fark ayin yaparken yenen ekmeğin papazın kendisi tarafından pişirilmesi ve pişirirken papazın sembolik olarak sakalından bir teli koparıp ekmeğin üzerine koymasıştır. Suriyeli papazlar, kiliselerinde yalnızca Suriye dilinde ayin ve dua ederler, Rumca'yı kullanmazlar.

1.4. GÜRCÜLERİN VE OSSETLERİN EVLENME GELENEKLERİ

Gürcü ve Ossetlerin ülkelerinde ki evlenme gelenekleri şöyledir: Gürcü veya Ossetlerde bir bakire kız evleneceği zaman, damadın anne ve babası kızın annesinden kızının temiz bir bakire olduğunun garantisini alır. (s.142)

Eğer kız bakire değilse evliliği geçerli değildir. Düğün günü bakire kızlar gelini şarkılar söyleyerek yatağına kadar götürürler ve orada bırakılır. Damatta arkadaşları tarafından yatağa kadar getirilir ve damat yatağın önüne geldiğinde kılıcı ile bir kere yatağa vurup diğer bekâr arkadaşları ile yatağın önüne diz çöküp oturur, orada yemek yiyip içerler, şarkılar söyleyip dans ederler ve eğlenirler. Bu eğlenme bittikten sonra damadın bekâr arkadaşları damadı iç gömleği kalana kadar soyarlar ve damat daha sonra gelinin yanına uzanır. Bu arada damadın erkek kardeşi veya yakın akrabalarından biri kapının önünde kılıcı ile bekçilik yapar. Eğer damat karısının bakire olmadığını görürse annesine haber verir. O da kadın arkadaşları ile odaya gelip çarşafı kontrol eder. Bakirenin çarşafta bırakabileceği lekeyi görmeyince üzülürler. Ertesi sabah gelinin annesi ve babası oraya geldiklerinde damadın annesi eğer gelin kız bakire değilse gelinin annesine tabanı delik bardakta şarap ikram ederler. Bu deliği parmağı ile tıkadığından şarap bardağa konulduğunda akıp gitmez. Ancak damadın annesi bardağı gelinin annesine ikram ettiği anda şarap yere akıp gider. Bu esnada damadın annesi gelinin annesine senin kızında böyle aktı gitti der. Bu gelinin anne ve babası için çok utanılacak bir durumdur. (s.143)

Gelin tekrar anne ve babasına bakire olmadığı için iade edilir. Damadın anne babası oğullarına bakire bir kız istediklerini ancak bu kızın onların kızı olmadığını söylerler. Bunun üzerine papazlar ve o yerin önde gelen şahsiyetleri damadın anne ve babasından oğulları ile

konuşmalarını ve bu kızı isteyip istemediğini sormalarını rica ederler. Eğer oğulları kabul ederse evlilikleri devam eder ama eğer kabul etmezse bu çiftin evliliği sona ermiş olur.

Kızın beraberinde getirdiği çeyizler olduğu gibi kendisine geri verilir, kıza verilmiş olan hediyelerde damadın ailesine aynı şekilde iade edilir. Damat bundan sonra başka bir kızla, kızda başka bir adamla evlenebilir. Ermenistan'da da bu gelenekler vardır. (s.144)

SEKİZİNCİ BÖLÜM

1. İYİ İNSANLARIN YAŞADIĞI ERMENİSTAN

Ermenistan'da birçok kereler bulundum. Timur öldükten sonra Timur'un oğlu ile Ermenistan'a geldim. Timur'un oğlu Şahruh'un Ermenistan'da müttefiki olan iki krallık vardı. Şahruh burayı sevmekle birlikte doğanın güzelliği nedeniyle kışları adamları ile gelir ve kışı burada geçirirdi. Buralarda çok büyük otlaklar olup buradan Kurman (?) veya Dicle isimli bir büyük nehir akardı. Bu suyun aktığı yerlerde ülkenin en güzel ipeği yetişirdi (ipek böceği). Bu topraklar Müslümanlar tarafından Karabağ olarak adlandırılırdı.

Ermeniler, Almanları sevip saydıklarından dolayı bana kalmam için orada bulunduğum zaman süresince bir ev verdiler ve bana bu süreler içinde kendi dillerini öğrettiler. Ermeniler Almanlara kendi dillerinde Nemçe¹⁷⁶ derler.

Ermenistan üç krallığa bölünmüş olup bu krallıklar: Tiflis, Sis¹⁷⁷ ve Erzincan isimleri ile anılırlardı. Sonuncusu olan Erzincan krallığı küçük Ermenistan olarak da adlandırılıyordu.¹⁷⁸ (s.145)

Uzun bir süre Babil toprakları da küçük Ermenistan'a ait oldu. Ama şimdi bu topraklar onlara ait değildir. Benim zamanımda Tiflis ve Erzincan krallıkları Timur'un oğlunun kontrolü ve himayesi altında idiler. Sis krallığı¹⁷⁹, Kral Sultan tarafından Ermenilerden İsa'nın

¹⁷⁶ Macarca bir kelime olup Alman, Avusturyalı anlamına gelen, Osmanlıların da ödünç aldığı kelimedir. <http://tr.wiktionary.org/wiki/Nem%C3%A7e>, 17.11.2008.

¹⁷⁷ Sis. Adana iline bağlı ilçe merkezi Kozan kasabasının eski adı. Umar; a.g.e., s. 733.

¹⁷⁸ "Kuzeyden, Karadeniz ve Gürcistan, güneyden İran, Elcezire, Suriye ve Akdeniz, doğudan İran ve Hazer denizi, batıdan küçük Asya ve Akdeniz ile kuşatılmış idi. Ermenistan'ın arazisi, Mezopotamya'dan başlayarak Kur nehrine kadar yavaş yavaş yükselir ve Karadeniz, Hazer denizi arasında yüksek bir yayla şeklini alırdı. Bu sebeple Ermenistan, etrafına nisbetle bir dağ adası halinde görünürdü. Ermenistan'ı Fırat nehri ikiye bölerdi. Bunun doğu kısmına Büyük Ermenistan, batıya doğru uzanan kısmına Küçük Ermenistan denirdi." Esat Uras; *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Belge Yayınları, İstanbul 1987, s.16. Esat Uras'ın yazdıkları Schiltberger'i destekler niteliktedir. Schiltberger, hatıratında Küçük Ermenistan ve Büyük Ermenistan diye bahsetmiştir, Esat Uras'da Büyük ve Küçük Ermenistan'ı doğrulamaktadır.

¹⁷⁹ Schiltberger, 1267 senesinde Sis Krallığı'nın Ermenilerden Mısırlılar tarafından alındığını yazmış. Bu konu hakkında Esat Uras'ın yazdıkları Schiltberger'e göre daha detaylı ve onun yazdıklarını onaylamaktadır; "Hetom'un krallığının önemli olayı Moğollarla yaptığı anlaşmadır. Hetom ile babası Constantin, Moğollar'la birleşerek (1226-1270) islâmlara karşı koymak, hiç olmazsa güçlerini kırmak girişiminde bulundular. Ancak Moğollar belirli ve yerleşmiş bir durumda değildiler. Kendilerinden sonra Aksak Timur orduları geldi, bir taraftan da Mısır'ın Türk Memlûkleri günden güne kuvvetleniyorlardı. Konya Seçüki Sultanı Gıyasüddin Keyhüsrev'in 1243'de Moğol kumandanı Payçu Hanla savaşta yenilişi ve bu kumandan tarafından

doğumundan sonra olan 1267 senesinde alınmıştır. Buralarda bulunan köylerde, şehirlerde Ermeniler yaşar. Buralarda yaşayan Ermeniler, Müslümanlara vergi öderler.¹⁸⁰

1.1. ERMENİ KİLİSESİ YOL GÖSTERİCİ GREGOR

Ermeniler üç kutsallığa inanmaktadırlar¹⁸¹. Bunu sık sık gittiğim ayinlerinden öğrendim. Ermenilerin inançları on iki havariden Bartelemi ve Taddeus'a¹⁸² dayanmakta ve bu ikisi tarafından kurulmuştur. Bu ikili Ermenilerin inançlarını Hıristiyanlığa çevirmişlerdir. Gerçi Ermeniler zaman zaman Hıristiyanlığa sırtlarını dönmüş olsalar bile sonunda Hıristiyanlığı kendi dinleri olarak benimsemişlerdir. Aziz Gregorius isimli ermiş, Ermeni kralının kuzenidir. Gregorius'un yaşadığı dönemde mukaddes Silvester Roma'da papalık yapıyordu.

İyi bir Hıristiyan olan Ermeni kralı öldükten sonra oğlu Derthat krallığa getirildi. Derthat, çok güçlü ve kuvvetli biri idi. Gücü kırk öküze eşitti bu öküzlerin çekebildiği ve kaldırabildiği ağırlıkları o tek başına kaldırıp çekebiliyordu. Bu kral, Bethlehem'deki büyük kiliseyi inşa ettirmiştir. Babasının ölümünden sonra kral olunca, dinine sırtını döndü, Müslüman ve Hıristiyanların baş düşmanı oldu. (s.146)

Kral, kuzeni olan Gregorius'u yakalayıp dininden dönmesini ve kendi inandığı Allah'a inanmasını istedi. Gregorius'da dininden dönmeyeceğini söyleyince onu engerek yılanlarının ve birçok zehirli haşaratın bulunduğu bir zindana attı. Bu zindanda Gregorius oniki sene boyunca kaldı ve burada bulunan zehirli hayvanlar ve haşarat ona bir şey yapmadılar.

ülkesinin alınması sıralarında Gıyasüddin'in anası, karısı ve kızları Birinci Hetom'un yanına kaçmışlardı. Hetom bunları başlangıçta iyi karşılamış ve sonra da tamamen Moğollara teslim etmiştir. Hetom 1254'de bizzat Mengü Han'a gitti ve bir anlaşma yaptı. Büyük Ermenistan vergilerinin hafifletilmesini rica etti ve bunu da başardı.

(...) Hetom'un Tatarlar'a gitmesinden istifade eden Mısırlı kumandan Semelmot Kilikya'yı aldı. Hetom'un oğlu Leon ve Toros, bu saldırıya karşı savunma ve müdafaaya çalıştılar. Savaşta Toros delik deşik olarak öldü, Leon'da esir edildi. Sis, Mısırlılar tarafından ele geçirildi ve yakıldı. Uras; *a.g.e.*, s.82-83.

¹⁸⁰ Schiltberger'in Ermenilerin Müslümanlara ödedikleri vergiler ve Sis Krallığı hakkında yazdıklarını Esat Uras daha detaylı anlatmış ve anlattıkları da Schiltberger'i desteklemektedir.

¹⁸¹ Teslis, Hristiyan inancındaki üçleme. Arapça kökenli bu sözcük Türkçede Teslis adının yanı sıra Üçleme veya Kutsal Üçlük olarak da çevirilir. *Teslis*, Hristiyanlık inancında Baba, Oğul (İsa) ve Kutsal Ruh (Ruh ül Kudüs)'dan meydana gelen Tanrı kavramıdır. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Teslis>, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Teslis>, 20.03.2009

¹⁸² Bartelemi, 71 senesinde Erzurum'da şehid edildi. Ağustos ayının 24ünde yortusu yapılır. Taddeus (Thaddeus): Bunun havârî olduğu Markusun İncilinde yazılıdır. Lukanın İncilinde, bunun yerine Judas Yakobi yazılıdır. Mettânın İncilinde ise (Lebbaus) denildiğini Knaurs Lexion bildiriyor. <http://ansiklopedi.bilgi.com/HAVAR%C4%B0LER>, 20.03.2009

Bu olayın olduğu zaman içerisinde Welş diyarından (bu g¼nk¼ İtalya, Roma) bakireler Ermenistan'a geldiler ve burada misyonerlik yaparak Ermenileri Hıristiyanlığa d¼nd¼rmeye çalıştılar. Bunu duyan Kral, onları yakalatıp huzuruna çıkarttı. Bunlardan Susanna isimli olanı çok g¼zel ve narindi. Kral onu yatak odasına g¼t¼r¼p onunla yatmak istediye de o krala karşı koydu. Kral o kadar g¼l¼, kuvvetli olmasına rağmen bu bakireyi elde edemedi. Bu olay zindanda bulunan Gregorius'a anlatıldığında o da krala "pis domuz" diye hakaret etti ve o anda kral domuza d¼n¼řt¼, tahtından d¼řt¼ ve ormanlara kaçtı.

Bu olay ¼zerine Ermenistan'da b¼y¼k bir karışıklık yaşandı, ¼lkenin ¼nde gelenleri toplanıp ne yapmaları gerektiğini d¼ř¼nd¼ler. Zindanda bulunan Gregorius'u oradan çıkarıp kendilerine ve krala yardım etmesini rica ettiler. Bunun ¼zerine Gregorius kendilerine Allah'ın dertlerine are bulacağını s¼yledi ve bunun karşılığında şart olarak kralın ve adamlarının tekrar Hıristiyanlığı kabul etmelerini istedi. Krallığın ¼nde gelenleri kralın tekrar insan g¼r¼n¼m¼ne d¼n¼řmesi halinde onun şartlarını kabul ettiklerini s¼ylediler. Gregorius, beylere; "Atlarınıza binin ve ormana gidip onu getirin" dedi. Adamları, kralı ormanda buldular ve Aziz Gregorius'a getirdiler. (s.147)

Kral, Gregorius'u g¼r¼r g¼rmez onun yanına koştu ve ayaklarını ¼pt¼. Gregorius ona doğru eğilerek Tanrıya dua etti ve duasında bu kulunu affetmesini, tekrar eski g¼r¼n¼m¼ne kavuşmasını Tanrıdan diledi. Bu duadan sonra kral tekrar insan oldu. Kral ve halkı Hıristiyanlığı kabul etti. Kral, daha sonra Babil'e ve M¼sl¼manlar ¼zerine y¼r¼d¼. Bu toprakları tekrar alarak ¼ krallığında Hıristiyan olmasını sağladı. Kral, Gregorius'u ¼lkesinin en b¼y¼k dini liderliğine getirdi. B¼ylece onun sayesinde kral Derthat'ın da inancı kuvvetlendi. Tekrar onun sayesinde M¼sl¼manlarla savaşarak birçok toprağı elde etti ve burada yaşayanları kılıç g¼c¼yle zorlayarak Hıristiyanlaştırdı. şu anda ise Ermeniler b¼t¼n krallıklarını kaybetmiş durumdadır ve kavgacı bir millettirler. Bundan kısa bir s¼re ¼nce Sultan, başkent Sis'i ele geçirdi ve burada bulunan Ermenilerin başpiskoposundan vergi almaya başladı. Kıbrıs, yakın olduğundan Ermenistan'dan kaanları Kıbrıs kralı himayesi altına aldı.

Gregorius'a anlatılan b¼y¼k bir mucizeye g¼re: Bir zamanlar kral Konstantinus'un rahatsızlığından kurtulabilmesi için doktorlar kendisinin ocuk kanı ile yıkanması gerektiğini

bildirmeleri üzerine Papa Silvester, Kral Kostantinus'u iyileştirmiş ve böylelikle çocukları ölümden kurtarmıştır. (s.148)

Bunu duyan Gregorius kralın huzuruna çıkar ve konuşur: “Şayet ben Roma’da ki kutsal papa Silevester’den güç alamazsam senin bana verdiğin yetkinin anlamı yoktur.” der. Papa Silvester’in Kostantinius’u mucizevî şekilde nasıl iyileştirdiğini anlatır. Kral bunları dinledikten sonra kendisinin de bu yüce kişiyi görmek istediğini söyler. Yanındakilere hazırlıklar yapılması için emir verir. Kral hazırlıklar tamamlandıktan sonra yanına kırk bin kişilik bir güç ve Papa Silvester’e hediye edilmek üzere değerli taşlarla yola çıkar. Bu yolculuk için Gregorius’da dini konularda en uzman kişileri yanına alır. Yolculukları Babil’de başlar Pers topraklarından, büyük Ermenistan’dan ve birçok ülkelerden geçerek devam eder. Yolculuklarında iki denizin arasında bulunan Demirkapı, Tataristan, Rusya, Romanya, Bulgaristan ve Macaristan ülkelerinden geçerek Firual, Lombardiya ve Toskana üzerinden devam eder. Babil’den ayaklarına su değmeden Roma’ya kadar gelirler.

Roma’ya yaklaştıklarında papa aziz Silvester şehirde bulabildiği bütün sakat, kör ve hastaları Gregorius’u karşılamaları için gönderir. Böylelikle papa, Gregorius’un kutsallığını denemek ve görmek ister. Kral, kendilerini karşılamaya gelenleri gördüğü anda sinirlenerek papa aziz Silvester’in kendisi ile dalga geçip, küçük düşürmek istediğini söyler. Bunun üzerine Gregorius, krala kızmamasını, papanın maksadının ne olduğunu gayet iyi anladığını söyleyip kendisine su getirilmesini ister. Su getirildikten sonra Gregorius, diz çökerek suya doğru dua etmeye başlar ve duasında Tanrıdan bu su ile karşılamaya gelenleri iyileştirmesini diler. (s.149)

Duası bittikten sonra eline bir sünger ve küçük bir asa alıp hastalara doğru gider ve bu hastalara sudan serper.¹⁸³ Bu suyun değdiği hastalar hastalıkları ne olursa olsun hemen

¹⁸³ Hıristiyanlıkta kutsama hala günümüzde de yapılmaktadır. Kutsama, TAKDİS olarak da bilinir, belirli semboller ya da nesnelere aracılığıyla kişilere ya da onları Tanrı hizmetine adanmış inanan dinsel eylem. Sözle kutsama genellikle bir din adamının ibadet töreni sonunda Tanrı’nın adını anmasıyla yapılır.

(...) Yeni Ahit’e göre Hz. İsa’nın kurumsallaştığı ve müritlerine buyurduğu başlıca kutsama eylemleri vaftiz, bir sofrayı paylaşma, birbirinin ayağını yıkama, kutsal yağ sürme ve cin kovmaydı. İlk Hıristiyanlar bunlardan yalnızca bazılarını sürdürürken, başka bazı uygulamaları da kutsama sayarak Hz. İsa’ya dayandırdılar.

(...) Kutsanmış su, Doğu kiliseleri ve Katolik Kilisesi’nde kiliseleri, evleri ve ibadet nesnelere kutsamak amacıyla kullanılan özel su. Arınmanın doğal sembollerinden biri olarak su pek çok toplumda ya törensel ya da ahlaki temizliğin aracı olarak kullanılmıştır.

iyileşirler, körler görmeye sakatlarda yürümeye başlarlar.¹⁸⁴ Bunu duyan papa Silvester yanına bütün değerli din adamlarını alarak kral ve Gregorius'u karşılamaya gider. Kral ve Gregorius'un adamlarıyla Babil'den Roma'ya kadar olan yolculuğu bir sene sürmüştür.

Gregorius, papa Silvester'den kendisinin uzakta olması ve her zaman Roma'ya gelememesinden dolayı papalığın denetiminde olan ülkesindeki papazlığın idare yetkisinin kendisine vermesini talep eder. Papa Silvester'de bu talebi uygun görür, kendisine patrikliği verir. Ancak kendisinin her üç senede bir Roma'ya gelerek rapor vermesinin gerektiğini Gregorius'a bildirir. Gregorius'da bunun üzerine kendisine kutsal olan her şeyin üzerine and içerek kendisinin ve kendi inancında olanların, din adamlarının, ülkede yaşayanların Roma'ya bağlı ve sadık olacaklarına dair söz verir. Aynı sözü kral ve adamları da verirler.

Ermenilerin Roma'ya ve papaya olan bağlılıkları, sadakaları Gregorius'dan sonra üç yüz sene sürer. O zamandan beride Roma'ya papalığa bağlı değiller ve kendi Patriklerini kendileri seçerler. Patriklerini "Kathagaes" krallarını da "Takchawor" olarak adlandırırlar. (s.150)

1.2. DERTHAT'IN EJDARHA VE TEK BOYNUZLU CANAVARA KARŞI ZAFERİ

O zamanlar Roma¹⁸⁵ yakınlarında dağlarda bir ejderha ve tek boynuzlu bir canavar vardı. Bunlar yoldan gelip geçenlere devamlı zarar veriyorlardı, kimsede onlara karşı koyamıyor ve onları öldüremiyordu. Papa Silvester, Ermenistan kralı Derthat'a kendisinin ve ordusunun güçlü olduğunu söyledi. Derthat'ın Tanrının yardımıyla ejderha ve tek boynuzlu

İlk Hıristiyan topluluklarında vaftiz için ırmaklarla derelerin "akar" suları yeğleniyor, bu sular ayrıca kutsanmıyordu. 4. yüzyıla doğru vaftiz kurnasındaki su haç işaretiyle cinlerden arındırılarak kutsanmaya başlamıştı. İnananların kötü ruhlardan arınması ve hastalıklardan korunması amacıyla başka su kutsama gelenekleri de oluştu. Daha sonra kutsal su, vaftiz anısı olarak inananlar tarafından kiliseye giriş sırasında, Pazar ayininden önce de rahip tarafından cemaatin üzerine serpilerek kullanılmaya başlandı. Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, "Kutsama" maddesi, C. XIV, Ana Yayıncılık., İstanbul 2004, s.127.

¹⁸⁴ Schiltberger, hatıratında kutsamayla birlikte Ermeni asıllı ermiş Gregorius'un doğaüstü gücünden de bahsetmektedir. Dini açıdan incelediğimizde hemen hemen tüm dinlerde din adamlarına bazı doğaüstü güçler yakıştırılmış ve yüce insan, kutsal kişi olarak anılmışlardır. Schiltberger'in yazdıklarına göre Gregorius'da muhtemelen halk tarafından üstün yetenekleri olan ve saygı duyulan bir din adamıdır.

¹⁸⁵ Her ne kadar Schiltberger Roma yakınlarındaki ejderha ve devden bahsetmişse de ejderha ve dev motifi, Türk masallarında ve efsanelerinde de kullanılmıştır.

canavarı¹⁸⁶ yenebileceğini belirterek ondan bunları öldürmesini rica etti. Bu ricanın üzerine kral tek başına onların nerede yaşadıklarını tespit etmek için yola çıktı.

Onların yaşadığı yere geldiği anda ikisinin birbirleriyle kavga ettiklerini görür görmez saklandı ve kavgalarını izlemeye başladı. Ejderha¹⁸⁷ tek boynuzdan kaçıp yüksek kayalık yerde bir mağaraya girdi ve geri dönerek kendini savunmaya başladı. Tek boynuz bunun üzerine ejderhaya dili ile vurmaya başladı. Amacı onu mağaradan dışarı çıkarmaktı. Ama ejderha, tek boynuzun dilini yakaladı ve böylelikle birbirlerini çekmeye başladılar. Sonuç olarak tek boynuz, ejderhayı mağaradan başı dışarıda gözükünceye kadar çıkardığında kral Derthat bunu fırsat bilerek koştu. Kılıcını çekerek ejderhanın kafasını uçurdu. Tek boynuz ise ejderhanın¹⁸⁸ kafanın kopması neticesinde geriye doğru düşerek kayalıklardan yuvarlandı. Kral, onun arkasından atlayarak tek boynuzu da orada öldürdü. Daha sonra Roma'ya geri dönerek bu ikisini de öldürdüğünü ve kafalarının bulunduğu yerden getirilmesini emretti. (s.151)

Ejderhanın getirilen kafası ancak bir arabaya sığabiliyordu. Böylelikle kral Derthat Romalıları ejderha ve tek boynuz belasından kurtarmış oldu. Papa Silvester ve şehirdeki herkes kral ve yanındakilere büyük saygı gösterdiler ve hürmet ettiler. Gregorius daha sonra papaya giderek kendisine Hıristiyanlık inancına ait olan ve Hıristiyanlığı gösteren şeylerden vermesini rica etti. Papada ona istediklerini verdikten sonra Gregorius, kral Derthat ve

¹⁸⁶ Bu efsaneyi aktarmaktaki amacım; Türk mitolojisinde de önemli bir yeri olan ejderha ve devler hakkında bilgi vermektir. Yaşar Çoruhlu, Türk mitolojisinde ki ejderhalarla ilgili olarak açıklamaları şu şekildedir: “Ejderha bütün dünyada Çin mitolojisi ve sanatına ait kabul edilirse de Türk mitolojisi ve sanatında da büyük yer tutmuştur. Bu masal hayvanı, gök ve yer-su unsurlarına bağlı olarak geniş bir uygulama alanı bulmuştur.

Türklerde özellikle erken dönemlerde bereket, refah, güç ve kuvvet simgesi olarak kabul edilmiş bu efsanevi yaratık, Ön Asya kültürleriyle ilişkiye geçildiğinde bu anlamları zayıflamış ve daha çok altilen kötülüğün simgesi olmuştur. (...) Türk kozmolojisinde yer ejderi ve gök ejderinden söz edilir. Yeraltında ya da derin sularda bulunan yer ejderi bahar dönümünde yerin altından çıkıyor, pullar ve boynuzları oluşarak gökyüzüne yükseliyor, bulutların arasına karışıyor. Böylece yağmur yağmasını sağlayarak bereket ve refahın oluşmasına katkıda bulunuyordu. Çin mitolojisinde imparatorluk simgesi olan ve bazen hayat iksiri efsaneleriyle ilişkilendirilen ejder bu yönüyle de Türkleri etkilemiş, Türk mitolojisinde su, bolluk ve yeniden doğuşun timsali sayılmıştır. Çin 'de olduğu gibi aynı zamanda Türk hayvan takviminde de yıl simgesi olarak yer almıştır. Uygur devrinde olumlu bir simge olmaya devam eden ejderin bazen ilahlarla ilgili olduğu anlaşılıyor. Gök çarkını bir çift ejderin çevirdiği düşünülüyordu. (...) Ortaçağ Türk metinlerinde ejderin çeşitli alegorik anlamları ifade etmek üzere kullanıldığını görüyoruz: Hükümdarlarla ilgili olarak ele alınıyorsa iktidarın; din, tasavvuf gibi konularla ilgili olarak zikrediliyorsa dünyanın insanı yolundan saptıran tuzaklarını vb. ifade eder.” Çoruhlu; *a.g.e.*, s.132-133.

¹⁸⁷ Bahaeddin Ögel'in: “Ejderha, Türklere çok eski çağlarda Çin'den gelen bir motiftir” Bahaeddin Ögel; *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*, C.II, TTK, Ankara 2002,s.566.cümlesi konumuz açısından önemlidir.

¹⁸⁸ Devleri sınıflandırarak aktaran Bahaeddin Ögel'in, devler konusunda ki açıklamaları Türk mitolojisinde devlerin kullanıldığına dair bizi bilgilendirmektedir. Bahaeddin Ögel Türk inanışlarındaki devlerle ilgili bilgileri eserinde şu şekilde vermiştir: “Anadolu ile diğer Türk kesimlerine Hint ve İran masallarındaki dev motifleri, bol olarak girmiştir. Fakat dış tesirlerin az girdiği Kuzey Türk destanlarında, Güneyden gelen bu motifler, yumuşayarak eski ve yerli Türk kalıplarına girmişlerdir. (...) Anadolu masallarında, “yedi başlı devlerden” den çok söz açılır.” Ögel; *a.g.e.*, s.564-567

adamları tekrar memleketlerine geri döndüler. Gregorius halkına yani Ermenilere Papa Silvester'den öğrendiği şekilde Hıristiyanlığı öğretti.

Ermeniler, kutsal Gregorius'dan üçyüz sene sonra Roma'dan ayrılıp kendi patrikliklerini kurdular ve patriklerini kendileri seçtiler. Aynı zamanda Ermeniler Gregorius'un Papadan getirdiği emanetleri kendilerine göre değiştirdiler. böylelikle kutsal kiliseden yani Roma'dan ayrıldılar.

1.3. ERMENİLERİN LİTURYASI VE KİLİSE ADETLERİ

Ermeniler takdis merasimini mayasız ekmekle yaparlar. Ekmeği ise takdis merasimini yapan papazdan başkası yapamaz ve oda merasim için yalnız bir ekmeğin pişirir. O ekmeği yaparken diğer papazlarda mezmurları¹⁸⁹ okurlar. Eğer orada başka papaz yoksa ekmeği yapan papaz ekmeği yaparken kendisi mezmurları okur. (s.152)

Ermeniler Tanrı'nın ekmeğin şekline dönüştüğüne, ekmeğin papaz haricinde ister kadın ister erkek olsun başka biri tarafından yapılmasının büyük bir günah olduğunu kabul ederler. Bu ekmeğin diğer ekmekler gibi satılmasını doğru bulmazlar, takdis merasimini yalnızca şarapla yapar ve su içmezler. Ayın yapacak olan papazlar yan yana dururlar ve birbirlerine kesinlikle sırtlarını dönmezler. Sunağa geldiklerinde birbirinden ayrılırlar. İncil'i gün doğarken okurlar. Ayın yapacak olan papaz o gece yarısından sonra uyumaz, sabaha kadar uyanık kalır ve ayından üç gün önce ve üç gün sonra eşleri ile ilişkiye girmezler. Papazların haricinde hiç kimsenin, hatta o kişi diyakoz¹⁹⁰ veya vaftiz edilmiş biri olsa dahi sunağa yaklaşmasına müsaade etmezler. Günah çıkarmamış olan kadın ve erkeklerin kiliseye gelmelerini istemezler. Âdeti olan bir kadının kiliseye girmesini istemezler. Eğer birisi başkasına karşı kin, kıskançlık ve düşmanlık güdüyorsa kiliseye girmesine müsaade etmezler. Bu kişi kilisenin önünde kin, nefret, kıskançlık veya düşmanlık ettiği kişiyle barışincaya kadar bekletilir, içeriye kesinlikle alınmaz.

¹⁸⁹ Terennümle okunan kaside, ilâhi ve münâcat. Hz. Dâvuda inen "Zebur"un Surelerinden her biridir.

¹⁹⁰ Kilise işlerinde papaza yardım eden kimse.

Kadınlar ve erkekler kilisede papazla birlikte dualar okurlar. Ufak çocuklara da pişirilen ekmekten verilir. Rahipler ne sakallarını ne de saçlarını keserler. Kutsal yağ yerine kiliselerde sultandan patrik tarafından çok paralar ödenerek alınan ve diğer piskoposluklara da dağıtılan kınaçiçeği esansını kullanırlar. (s.153)

Eğer bir kişi papaz olacaksa, o kişi kırk gün ve gece boyunca kilisede kalır, kırk gün geçtikten sonra ilk ayinini yapar. Ayini bittikten sonra dini merasim pelerini giydirilerek evine götürülür. Evine gelindiğinde karısı evin önüne çıkar ve onun önünde diz çöker, o da karısına hayır duasını yapar. Daha sonra eşinin ve kendisinin davet ettiği bütün akrabaları gelir ve kendisine hediyeler verirler. Evlendiği zamanda yapılan düğünden daha büyük bir eğlence tertiplenir. Papazlar arka arkaya kırk gün ayin yapmadan eşlerinin yanına sokulamazlar.

Eğer bir çocuk vaftiz edilecek ise çocuğu vaftiz edilecekse sadece bir erkeğin kucağına verilir. Çünkü Ermeniler, İsa'nın bir erkek tarafından vaftiz edildiğini kadın tarafından vaftiz edilemediğine inanırlar. Kadının vaftiz için çocuğu kucağına alması onlarda büyük bir günah sayılır. Vaftiz babaya karşı saygı duyarlar, onun önünde diz çökerler ve saygılarından dolayı eğilirler. Akrabalıklarını evlenme yolu ile dört kuşağa kadar korurlar. Ermeniler, bizim kiliselerimize giderler ve ayinlere katılırlar. Yunanlılar bunu yapmazlar. Ermeniler kendi dinleri ile bizim dinimiz arasındaki farklılığın sadece bir saç teli kalınlığı kadar olduğunu, Yunanlıların dini ile farklılığın dağlar kadar büyük olduğunu söylerler. Çarşamba ve Cuma günleri oruç tutarlar. İsa'nın doğumundan önceki dört Pazar günlerinde oruç tutmazlar, paskalya oruç zamanında toplam elli gün oruç tutarlar. Bu oruç esnasında yalnızca yiyebildikleri kadar yağ yerler. (s.154)

Aziz Georgen için de bir hafta oruç tutarlar. Bunun haricinde doktor olan ermiş Auxentius ve mukaddes Yakup adına bir hafta oruç tutarlar. 15 Ağustos'ta ki kadınlar gününde ve kutsal haç gününde de oruç tutarlar. "Üç Kutsal Ruh" gününde de bir hafta oruç tutarlar. Şubat ayında, ermiş Serchis isimli şövalye adına bir hafta oruç tutar ve savaşta ve kavgalı durumlarda kendisine dua ederek yardım dilerler. Asilzadeler, şövalyeler üç gün boyunca yemeden içmeden onun adına ve anısına zor ve sıkıntılı günlerde yardımcı olduğu için oruç tutarak minnettarlıklarını gösterirler. Kutsal günleri Cumartesi'dir. Kutsal Paskalya akşamı kutsal mezardan kutsal ışığın görüldüğü zamana gelen akşam yemeği sonrası

toplanaarak ayin yaparlar. Bizimle birlikte ortak olan kutsal günleri Paskalya, Pfingsten (Pankkot Yortusu) ve göge yükseliş günleridir.

Diğerleri kendi inançlarına göre olan kutsal günlerdir. Noel günü İsa'nın görüldüğü anı kutlar ve o gün yemek zamanından sonra ayinler yaparlar. İnançlarına göre bu günde İsa'nın doğduğuna, otuz yıl sonra aynı günde vaftiz edildiğine inanırlar. Bu yüzden 6 Ocak günü hem İsa'nın doğumunu ve hem de vaftiz edilmesini kutlarlar. On iki havarilerin adına bir hafta oruç tutar, bir cumartesi gününde bayram yaparlar. Ave Maria adına oruç zamanında olan kadınlar gününde, sadece senede bir kere olmak üzere dua ederler. (s.155)

Evlilikleri bizdeki gibi değildir. Eğer çiftler birbirleri ile geçinmiyorlarsa veya çiftlerden birisi diğeri ile birlikte olmak istemiyorsa yataklarını ve masalarını ayırırlar. Hatta birbirlerini hiç istemiyorlarsa boşanırlar ve boşandıktan sonra çiftler başka birileriyle evlenebilirler. Eğer evliliklerinden çocukları varsa çocuklar boşandıktan sonra babalarının yanında kalırlar. Kiliseleri herkese açıktır. Kiliseler gayrimenkul olarak hiç kimseye miras, satın alma veya satma yoluyla geçemez.

Eğer bir papaz kilise inşaat etmek istiyorsa, kiliseyi cemiyete hediye eder. Böylelikle kilise cemiyetin malı olur ve hiç kimse kiliseyi miras olarak talep edemez. Eğer kiliseyi yaptıracak kişi bunu kabul etmezse, kendisine, ilerideki varislerinin kilisede hak talep etmemeleri için, kilise inşaatı için müsaade edilmez. Bu kurallar herkes için geçerlidir ve istisnalar yapılmaz. Bu kuralların konulmasının sebebi önceleri kilise yaptırmış bir kişinin öldükten sonra varisleri kendilerine miras kalan kiliseyi normal bir mal gibi kiralamak veya satmak istemelerinden dolayıdır. Tanrının evi herkesin ortak malı olduğundan herkes için açık olması gerektiği düşünülerek, şahıs malı olarak inşaa edilmesi kaldırılmıştır. Papazları, Yunanlı papazların aksine her gece dualar okurlar, ayinler yaparlar. Zenginler, hayatta olduklarında kendi elleri ile yakılan bir ışığın daha değerli ve önemli olduğunu düşünerek yaşamları boyunca dua yaptırırlar. (s.156)

Bunu yapmalarındaki düşünce; yaşarken ruhları için bir şey yapmazlarsa öldükten sonra zorluk çekeceklerine, arkalarında kalanların miras hevesi ile kendilerinin ruhlarını düşünmeyeceklerine ve kendilerine dua yapmayacaklarına inanmalarından dolayıdır. Aynı zamanda bir insanın kendi eliyle, kendisi ve ruhu için bir şeyler yaparsa o yaptıklarının Tanrı huzurunda daha değerli olacağına inanırlar.

Şayet bir Ermeni günah çıkarmadan ölmüşse, onun gömülmesi için piskoposları veya papaz vekillerinden biri mezarlıktan yer verir ve mezara gömüldükten sonra mezarın üstüne Tanrının ve ölenin ismi yazılı olan büyükçe bir taş konur. Eğer ölen kişi, bir papaz veya piskopos ise, onun cenazesi sanki sunaktaymış gibi dik şekilde hazırlanır, papazlar tarafından kazılıp hazırlanmış mezara bir sandalye üstünde oturtulmuş vaziyette yerleştirilir. İlk gün beline kadar gömülür. Diğer günlerde papazlar, her gün mezarına gider, mezarda dualar okur ve her papaz mezara bir miktar toprak atar. Bu seremoniyi sekizinci güne kadar devam ettirirler, sekizinci günde cenazeyi tamamen gömerler. Eğer bekâr bir erkek veya bakire bir kız ölmüşse, onlara kadife, ipek gibi en güzel kumaşlardan dikilmiş elbiseler giydirip parmaklarına altın yüzükler, kollarına altın bilezikler ve kulaklarına altın küpeler takarak gömerler. (s.157)

Eğer bir bekâr erkek bakire bir kız ile evlenmek istediğinde, evlenmeden önce kızın ailesiyle yaptıkları anlaşma gereği kız gerdek gecesi bakire çıkmazsa onu ailesine geri gönderirler. Eğer erkek isterse kız bakire olmasa bile onunla evlenebilir. Erkek isterse başka biriyle de evlenebilir ve ilk karısını boşayabilir.

Kiliselerinde yalnız bir tane haç bulunur, kiliselerde birden fazla haç bulundurmanın Tanrıya karşı günah olduğuna inandıklarından dolayı bulundurmazlar. Kiliselerine resimler koymazlar ve asmazlar.

Piskoposları veya papazları, yalnızca tanrının affedebileceğine inandıkları için kiliselerde günah çıkarmazlar. Eğer bir kişi günah işlemişse kendisi kiliseye gidip Tanrıdan rahmet ve af diler ve günahlarının bağışlanması için dua eder. Bunlar kişilerin sorumluluğuna bırakılmıştır, papazlar aracılık etmezler.

Papazlar kilisede ayin yapıldıktan sonra hayır duası yapmazlar, ayin bittikten sonra sunaktan inip önünden geçen erkeklerin ve kadınların başına dokunarak “Asswatz to u chu miegk”, “Allah günahlarını affetsin” derler. Ayinlerini herkesin duyabileceği şekilde yüksek sesle yaparlar. Papazlar önde dualarını yaparken, kadınlar ve erkekler arkada diz çökerek duaları dinlerler, ellerini havaya kaldırarak “Ogormia!” “Tanrım bize acı” derler. (s.158)

Kilisede insanlar, ayin ve dua okunması esnasında ve kilisede buldukları sürece birbirleriyle konuşmazlar, hareket etmezler. Kiliselerini çeşitli renklerde olan iyi ipek kumaşlarla kaplayıp süslerler. İncil’i yalnızca piskoposların ve papazların okuması gerektiğini söylerler. Bu mertebede olmayan bir kişinin İncil’i bir kitap gibi okumasını istemez ve hoş görmezler.

Her Cumartesi veya bayram günü evlerinde sigara içerler, sigara içmek içinde yalnızca Arabistan’da ve Hindistan’da yetişen beyaz buhuru (günlük) kullanırlar. Papazlar ve halktan kişiler yemeklerini Müslümanlar gibi yerde oturarak yerler. Papazların arasında vaaz vereni çok azdır. Çünkü her papazın vaaz vermesine müsaade edilmez. Vaaz verebilecek olan bir papazın kutsal yazıları okumada bir usta olması ve patriğin buna izin vermesi gereklidir. Eğer patrik bir papaza vaaz vermesi için ona vekâletini vermişse o kişi piskoposu bile cezalandırılabilir. Bu papazlara “Warthabiet” denir, “Legat”¹⁹¹ gibi. Bu papazların sayısı oldukça çok olup şehirden şehire dolaşıp vaaz verirler. Eğer bir piskopos veya papaz bir haksızlık yaptıysa gittikleri yerde onları yaptıklarından dolayı cezalandırırlar. Legat’lar, Tanrının kelimelerini duyurup onun kutsal yazılarını okuyamayan, anlayamayan papazların günah işlediklerini söylerler. (s.159)

1.4. YUNANLILARLA ERMENİ’LER ARASINDAKİ DÜŞMANLIK

Yunanlılar ve Ermeni’ler birbirlerine düşmanlık güderler. Bunun sebebini size kısaca Ermeni’lerden duyduğum şekliyle anlatacağım. Zamanın birinde Tatarlar, kırk bin kişilik bir kuvvet ile Yunanistan’a saldırırlar, yakıp yıkarlar ve İstanbul’u kuşatırlar. Bunun üzerine İstanbul kralı Ermeni kralına haber göndererek, yardım ister. Ermeni kralı, habercilere düşmanın sayısının ne kadar olduğunu sorar. Habercilerde kırk bin olduğunu söyleler. Bunun

¹⁹¹ Papanın elçisi.

üzerine Ermeni kralı en iyi kırk şövalyesini seçip habercilere “Krala yardım için kırk şövalyeyi göndereceğini ve bu şövalyelerin Tanrının yardımı ile kırk bin kişilik Müslüman ordusunu yenip ülkesinden defedeceklerini” söyler. Şövalyeler, İstanbul’a gelip kralın huzuruna çıktıklarında, haberciler, Ermeni kralının kendilerine söylediklerini krala anlatırlar. Kralda, Ermeni kralının kendisiyle dalga geçtiğini düşünür. Aradan üç gün geçtikten sonra şövalyeler, kralın huzuruna çıkarak kendilerine Müslümanlarla savaşmaları için müsaade etmesini isterler ve kralda onlara kırk kişinin kırk bin kişilik bir kuvvete karşı ne yapabileceklerini sorar. (s.160)

Bunun üzerine şövalyeler kraldan savaşmalarına müsaade etmesi için tekrar ricada bulunurlar. Şövalyeler, şehir kapısından Müslümanlarla savaşmak için çıktıktan sonra kapının arkalarından tekrar kapatılmasını isterler. Hıristiyanlık adına ve Hıristiyanlık inancı için savaşacaklarını ve bunun için geldiklerini, ölmeye hazır olduklarını anlatırlar. İstanbul Kralı da bunun üzerine kırk şövalyeye savaşmaları için izin verir. Kırk şövalye şehir kapısından çıkıp düşmanlarla savaşır. Her biri yüz bin düşmanı öldürür. Bunu duyan kral, dehşet içinde kalır ve kendisi büyük bir korku sarar. Kırk şövalyeler, aldıkları esirlerle birlikte şehir kapısına gelirler ama kral onları esirlerle birlikte içeriye bırakmaz. Onlara, esirlerini öldürdükten sonra şehre girebileceklerini bildirir. Onlar, bütün esirleri kapının önünde öldürdükten sonra kapılar açılır ve şehre girerler. Bütün bu olanları gören kral, büyük bir korku içinde şövalyelere şehirde eğlenmelerini, rahat etmelerini sağlar. Şövalyelerde her gün savaşarak düşmana ağır hasar verirler ve düşmanı kısa bir zaman sonra geri çekilmeye zorlarlar. Şövalyeler, Tatarların ağır kayıplar vererek geri çekilmelerini sağladıktan sonra kralın huzuruna çıkarak memleketlerine kendi krallarının yanına dönmek için izin isterler. Kralda bu şövalyeleri nasıl öldürebileceğini düşünür. Şövalyelere kendi yanında üç gün daha kalmalarını ve bunun kendisi için bir şeref olacağını söyler.

Kral, adamlarına şövalyeleri kendi sarayında ağırlamaları için emir verir ve bakire kızları şövalyelerden hamile kalmaları için gönderir. Amacının meyve ağacının meyvesini alıp, ağacı kesmek olduğunu yakın adamlarına söyler. (s.161)

Ayrıca kralın düşüncesi şövalyeleri öldürürse Ermeni kralının kendi himayesine gireceğidir. Üçüncü gün kral emir vererek şövalyeleri öldürtür. Ancak şövalyelerden biri

kendisine gönderilen bakire kız tarafından uyarılır ve oda kaçarak kralının yanına gider. Kralının huzuruna çıkarak olanları anlatır ve kendisinin haricinde bütün şövalyelerin İstanbul kralı tarafından öldürüldüğünü aktarır. Bunu duyan kral, kendisine sadık şövalyelerinin öldürülmesine çok üzülür. Bunun üzerine İstanbul kralına bir mektup yazarak kendisine kırk şövalye gönderdiğini, bu şövalyelerin kendisi için kırk bin asker değerinde olduğunu ve her bir şövalye için kırk bin adamını öldüreceğini bildirir.

Daha sonra Ermeni kralı Babil'de bulunan sultana haber göndererek kendisine İstanbul'a karşı savaşta yardım etmesini ister. Halife kendisine yardım için çok büyük bir ordu ile gelir. Ermeni kralı ile birlikte dört yüz bin kişilik bir ordu İstanbul'a doğru yola çıkar. Bunu duyan İstanbul kralı da büyük bir kuvvetle onları karşılamaya çıkar. Onlara karşı savaşır, aradan çok geçmeden yenilerek İstanbul'a doğru kaçmaya başlar. İstanbul karşısındaki kıyıya geldiklerinde burada konaklarlar. Burada Ermeni kralı, Halife'den esir aldığı adamları kendisine vermesini ister ve bunun karşılığında da kendisine Yunanlılardan alacağı her ganimeti vereceğini vaat eder. (s.162)

Halife, kendisine bütün esirleri verir, kralda esirleri alarak şehrin önüne getirir ve kırk çarpı kırk bin askeri orada öldürtür. Öyle ki akan kandan deniz kırmızı renge bürünür, Kral buraya gelirken denizi akan kanla kıpkırmızı yapacağına yemin etmiştir. Bu yeminini yerine getirdikten sonra bile elinde o kadar çok esir vardır ki otuz Yunanlıyı bir soğan karşılığında verir. Bunu İstanbul kralına senin adamlarının otuz tanesini bir soğan için verdim ve sattım diyebilmek ve onu küçük düşürmek için yapar. Kral, şövalyelerinin öcünü aldıktan sonra kendi ülkesine, Halife de kendi ülkesine geri döner.

İşte Yunanlılar ve Ermeniler arasındaki düşmanlığın sebebi bu yüzdendir. Her sene işkence haftasının Çarşamba günü Yunanlı aziz Sophia patriği yüksek bir sandalyeye oturup oradan Ermenilere ve Ermenilerin dinine inanlara lanet yağdırır.

Ermeniler hangi ülkede yaşarlarsa yaşasınlar buldukları ülkeye ister Hıristiyan ister Müslüman olsun sadıklardır. Çok çalışkan olup Müslümanların dokuduklarından daha güzel kadife ve ipek kumaşlar üretirler. (s.163)

DOKUZUNCU BÖLÜM

1. FİRAR VE MEMLEKETE DÖNÜŞ

1.1. KARADENİZ ÜZERİNDEN

Bu kısımda sizlere geri dönüşümün nasıl gerçekleştiğini anlatacağım. Zegra öldürüldükten sonra Zegra'nın meclis üyesi olan Mançuk isimli beyinin yanına geldim. Mançuk, geri çekilerek Kefe adında ki görkemli, içinde altı farklı dinden insanların ve aynı zamanda da Hıristiyanların yaşadığı şehre geldik. Efendim, orada beş ay boyunca kaldı. Beş ay sonra Karadeniz'in bir kolundan geçerek Çerkes isimli ülkeye geldik ve burada yarım sene kaldık. Burada olduğumuzu duyan Tatar kralı, Çerkeslerin beyine haber gönderip, Mançuk ve adamlarını topraklarında tutmamasını rica etti. Bunun üzerine Mançuk, Abhazya¹⁹² topraklarına ve oradan da Migrel'e¹⁹³ geldik.

Buraya geldikten sonra biz beş Hıristiyan birleşerek müşriklerden nasıl kurtulup memleketlerimize döneceğimizi düşünmeye ve planlamaya başladık. Bulduğumuz yerin Karadeniz'e olan uzaklığı üç günlük bir mesafe idi. (s.164)

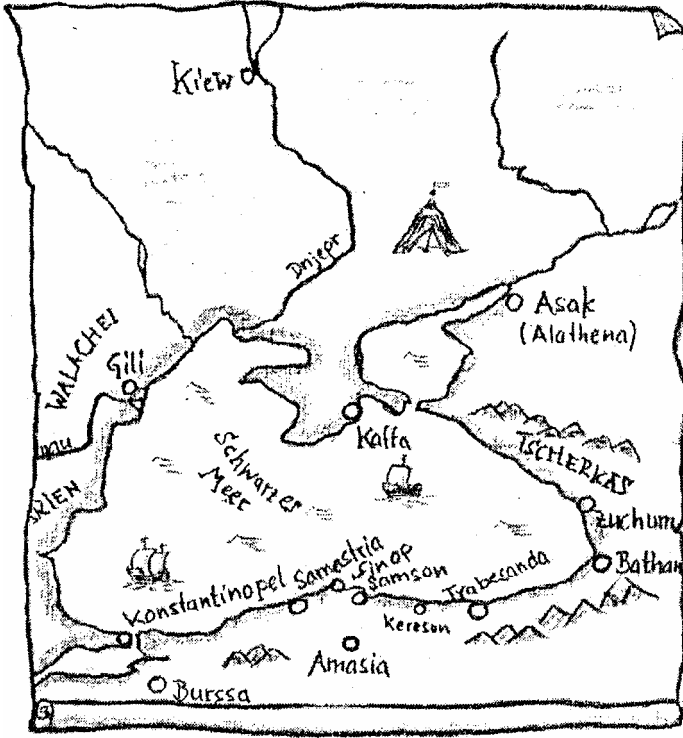
Kaçacağımızı kararlaştırdıktan bir gün sonra bulduğumuz yeri terk ederek ülkenin başkenti olan Batum'a geldik. Burada bir gemiye binmeyi denedik ama bizim bu teşebbüsümüz gerçekleşemedi. Bizde atlarımıza binerek şehirden ayrıлып kıyı şeridini takip ederek dağlık bir bölgeye geldik. Bu dağlık kısımda dört gün süren bir yolculuktan sonra bir dağın tepesine geldiğimizde oradan denizi ve deniz kıyısında duran bir gemiyi gördük. Burada güneş batmasıya kadar kaldık. Hava karardıktan sonra ateş yaktık. Dağda ateşin yandığını gören gemidekiler bu ateşi kimin yaktığını öğrenmek için adamlarını bizim bulduğumuz yere gönderdiler.

Onların yanımıza yaklaştığını duyunca onlara seslendik, onlarda kim olduğumuzu sordular. Bizde Hıristiyan olduğumuzu nasıl Müslümanlara esir düştüğümüzü, Tanrının

¹⁹² Abazalar, Adigey, Karaçay-Çerkesya ve Abhazya'da yaşayan Kuzey Kafkas halkıdır.

¹⁹³ Migreller, Gürcülerin önemli bir kolu olup bir Kafkas topluluğudur.

yardımı ile buralara kadar nasıl kaçarak geldiğimizi anlattıktan sonra bizi Hıristiyanlığa kendi memleketlerimize götürüp götüremeyeceklerini sorduk. Onlar bizim Hıristiyan olduğumuza inanmadıkları için bize papaz Noster'i tanıyıp tanımadığımızı ayrıca dini sorular sordular. Papaz Noster ve dini soruları anlatıp cevapladıktan sonra bize kaç kişi olduğumuzu sordular. Bizde beş kişi olduğumuzu onlara söyledik. Onlar bize bu dağda beklememizi söyleyerek efendilerinin yanına gidip anlattıklarımızı ona anlattılar. Daha sonra tekrar yanımıza gelerek bizi bulduğumuz yerden aldılar ve gemiye getürdüler. (s.165)

Harita 8

Gemi ile üç gün yol aldıktan sonra yanımıza üç Türk gemisi yaklaştı. Gemilerde korsanlık yapan Türkler vardı. Bizi soymak isteseler de biz onlardan üç gün, iki gece süresince kaçarak Amasra'ya kadar geldik ve burada üç gün boyunca kaldık. Türkler de bizi takip etmekten vazgeçerek kendi yollarına koyuldular. Bizde bunun üzerine tekrar denize açılarak İstanbul istikametine doğru yol almaya başladık. (s.166)

Denizin açıklarındaydık, bulunduğumuz yerden yalnızca gökyüzünü ve bulutları görebiliyorduk. Etrafımızda gördüğümüz sadece denizdi. Ansızın çıkan bir fırtına sonucu sekiz yüz İtalyan mili ölçüsünde geriye doğru sürüklenip Sinop isimli şehre geldik. Burada beş gün kaldıktan sonra tekrar denize açıldık. Bir buçuk ay süre ile denizde yol aldık. Bu

sırada yanımızda olan erzaklarımız tükenmiş suyumuz bitmişti. Denizde kayalık bir yere yanaştık. Bu kayalıkta yalnızca salyangozlar ve örümcekler vardı. Biz onları toplayıp dört gün boyunca onlarla karnımızı doyurduk. Tam üç ay boyunca denizde süren yolculuktan sonra İstanbul'a vardık ve gemimiz burada fazla beklemeden İtalya istikametine doğru yola çıktı.

Biz İstanbul şehir kapısından içeri girdiğimizde bizim kim olduğumuzu ve nereden geldiğimizi sordular. Bizde orada onlara Müslümanlara nasıl esir düştüğümüzü ve tekrar ellerinden nasıl kaçıp kurtulduğumuzu, doğduğumuz-büyüdüğümüz memleketlerimize gitmek istediğimizi anlattık. Biz bunları anlattıktan sonra bizi Hıristiyan kralın huzuruna çıkardılar. Kralda bize nasıl esir düştüğümüzü ve nasıl esareten kurtulduğumuzu sordu. Bizde ona her şeyi baştan sona kadar; nasıl esir alındığımızı, esarete nasıl yaşadığımızı anlatıp memleketlerimize olan hasretimizi dile getirdik.

Kral, bizi dinledikten sonra artık endişe etmememizi, bizi emniyetli bir şekilde memleketlerimize göndereceğini söyleyerek bizi patriğin yanına gönderdi ve orada beklememizi söyledi. Bize Macar Kralı Sigmund'un yanında olan kardeşini aldirmek için bir geminin yola çıkacağını ve bizi onunla beraber Romanya'ya göndereceğini söyledi. Böylece üç ay boyunca İstanbul'da patriğin yanında kaldık. (s.167)

1.2. İSTANBUL

İstanbul'un dikkate alınacak en önemli özelliği şehir surlarının uzunluğu on sekiz İtalyan mili olmasıdır. Şehri çevreleyen bu surlarda toplam bin beş yüz kule olup şehrin iki tarafı denizle çevrilidir. İstanbul'u Hıristiyanlar "İstimboli", Türkler ise "Stambol" diye adlandırırılar. İstanbul'un karşısında "Pera" adında, Müslümanların ve Yunanlıların "Galata" adını verdikleri bir şehir vardır. Bu iki şehrin arasında uzunluğu üç İtalyan mili, genişliği yarım mil olan denizin bir kolu vardır. İki şehrin sakinleri birbirlerine kara yolu çok uzak olduğundan bu kolu kayıklarla geçerek ulaşırlar. Galata adı verilen şehir, Cenevizlilere aittir. Büyük İskender, iki denizi birleştirmek için dağları kazdırmıştır.

Bu iki büyük denizin biri Karadeniz olarak adlandırılır. Karadeniz'e Tuna gibi birçok büyük nehirler dökülür. Bu deniz üzerinden gemiyle Kefe, Alathena, Trabzon, Samsun gibi diğer şehirlere ulaşılır. İstanbul'da iki denizin birleştiği kol, Yunanlılar tarafından "Hellespandt", Müslümanlar tarafından da "Boğaz" olarak adlandırılır. (s.168)

Türklerin İstanbul karşısındaki kıyıda gemilerinin denize açıldığı bir limanları vardır. İstanbul'un pek uzağında olmayan Truva şehrinin kalıntıları bulunur. Hala şehrin o zamanlar nerede olduğu belirgin bir şekildedir.

İstanbul kralının şehir içinde iki sarayı olup bir tanesi altın, mermer ve lazurit taşı ile süslüdür. Büyük bahçesinde her şey yetişir. Bu bahçenin içinde ve sarayın önünde yüksek bir mermer sütun üzerinde kral Justinian'ın at üstünde temsil edilen bir heykeli vardır. Burada yaşayan birine bu büstün neden yapıldığını sorduğumda onun dökümden olduğunu öğrendim. Resmin ise deriden yapıldığı da birçok kişi tarafından söylenir, aslında deriden yapılmış olsaydı bin seneden beri asılı durduğundan çözülüp bozulması gerekirdi. Önceleri resimde Justinian'ın elinde altın bir elmayı tuttuğu söyleniyor. Resimdeki altın elmayı elde tutmak Hıristiyanların ve müşriklerin kralı olmak anlamına gelir.

İstanbul'un yakınlarında Büyükkada bulunur ve bu adanın ortasında öyle bir dağ vardırki tepesi bulutlara kadar yükselir. İstanbul şehrinde Ayasofya isimli, kurşunlarla kaplı dünyanın en güzel kilisesi bulunur. Duvarlarının iç kısmı çok güzel ve pürüzsüz cilalanmıştır ki insan kendini önünde aynaya bakıyormuş gibi hisseder. (s.169)

Kilisede bir patrik ve papazları hizmet vermektedir. Yunanlılar, bizim Roma'ya gittiğimiz gibi hac için buraya gelirler. Kral Konstantin kilisenin yapımını bitirdiği zaman kilisenin kubbelerine beş adet, kalınlıkları değirmen taşı kadar olan altın levhalar taktırmıştır. Kral Janol, sultan Beyazıt'a karşı savaştığı sıralarda, Beyazıt'ın yedi sene boyunca İstanbul önlerinde olduğu zamanlarda bunlardan iki tanesini indirtmiştir. Bu sıralarda bende Beyazıt'ın yanındaydım. Ben kilisede olan bu levhalardan üç tanesini şahsen gördüm. Ayasofya kilisesinin pirinçten yapılmış olan üç yüz adet kapısı vardır.

İstanbul'da patriğin evinde üç ay boyunca kaldım. Şehirde bulunan Müslümanlar tarafından görülüp bizi kraldan geri talep etmemeleri için, bizim şehirde serbest dolaşmamızı istemiyorlardı. Bu yüzden kral, şehirde dolaşmamızı yasakladığı için, şehri tam manasıyla gezip göremedim. Ancak patriğin hizmetçileri ile beraber dışarı çıkabiliyorduk. (s.170)

1.3. EVE GERİ DÖNÜŞ

İstanbul Kralı bizi bir gemi ile Tuna'nın Karadeniz'e döküldüğü yerde olan Kilia kalesine gönderdi. Bu kalede benimle birlikte firar ederek kaçan arkadaşlarımdan ayrıldım ve tüccarların yanına katıldım. Bu tüccarlarla birlikte Romanya'da olan ve Almanca ismi Weißstadt (Beyaz Şehir¹⁹⁴) olan şehre kadar geldim. Buradan Aspaseri ve oradan da küçük Romanya'da bulunan Sedschopf şehrine geldim. Buradan da küçük Rusya'nın başkenti Lemburg'a geçtim. Lemburg'da hastalandığımdan dolayı üç ay kaldım. Daha sonra buradan Polonya'nın bir şehri olan Krakow'a oradan da Saksonya'nın Meißen ve Breslau şehirlerine geçtim. Bu şehirlerden sonra Şilezya'nın¹⁹⁵ Eger şehrine oradan da Regensburg'a geçtikten sonra Landshut'a geldim. Landshut'tan memleketim olan Freising'e geldim.

Tanrıya bana güç verdiği, beni otuz iki sene, beni Hans Schiltberger Müslümanların esaretinde koruduğu ve bu kitapta yazdıklarımı ve gördüklerimi anlatabildiğim için şükürler olsun.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Akkirman. Akpınar; a.g.e., s. 214.

¹⁹⁵ Şilezya, Orta Avrupa'da tarihsel bir bölgedir. Almanya'nın doğusunda Prusya'nın bir iliydi. Şilezya Yukarı ve Orta Oder Nehri ile Yukarı Vistül Nehri boyunca ve Südet dağları ile Karpat dağları boyunca yer alır. Bugün büyük çoğunluğu Polonya sınırları içinde kalmaktadır. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Şilezya>, 25.05.2009.

¹⁹⁶ Markus Tremmel; *Bayerische Abenteurer Johann Schiltbergers Irrfahrt Durch Den Orient*, Çev: F.Okay, Via Verbis Bavarica, Wambach 2006, s.1- 170.

SONUÇ

Schiltberger'in yazdığı ve 1460 yılında yayınlanan kitabının Avrupalılara, Şark'ta yaşayan Türk halklarının dilini, kültürünü, tarihini aktaran ve Avrupa'da Türkoloji adına yapılan ilk çalışma olduğuna dair bilgilere ulaştık.

Schiltberger'in Hatıratı'nda yaptığımız değerlendirmeler sonucunda; bazı tutarsızlıklar tespit ettiğimiz gibi bazı olaylarda da tarihçilerin, Schiltberger'in eserini kaynak olarak kullandıklarını gördük. Schiltberger'in, Niğbolu Savaşı'nda Yıldırım Beyazıt'ın esirlere karşı tutumunu doğru aktardığını ve Yeniçeri Ocağı'nın temelini oluşturan Devşirme Sistemi hakkında verdiği bilgilerin kaynaklarla uyduğuna ispat ettik. Schiltberger'in, Karamanoğlu Alâeddin Bey'in öldürülmesiyle ilgili yazdıklarının değil de Osmanlı tarihçilerinin yazdıklarının doğru olduğunu fakat Schiltberger'in, Kara Yölük Osman ve Kadı Burhaneddin hakkında yazdıklarının tarihçilerle benzerlikler gösterdiğini tespit ettik. Timur'un, Sivas'ı ele geçirirken katlettiği insanların sayılarını Schiltberger, beş bin olarak verirken bazı tarihçilerin dört bin veya üç bin olarak verdiklerini gördük. Bu da rakamlarda bazı tutarsızlıklar olduğunu gösterirken bunun aksine Schiltberger'in, Ankara Savaşı için verdiği kuvvetlerin rakamlarının, tarihçilerin rakamlarıyla örtüşüğünü ispatladık. Schiltberger'in, Timur'un emri altındayken yazdıkları da hemen hemen tarihçilerin verdikleri bilgilerle uyumaktadır. Sadece Timur'un ölümüyle ilgili olarak Schiltberger, üç sebep olabileceğini söylerken Arap kaynaklarının Timur'un ölüm sebebinin hastalık ve alkol olduğuna dair ifadelere ulaştık.

Schiltberger, hizmetinde bulunduğu Miranşah'ın Kara Yusuf tarafından öldürüldüğünü yazmıştır. Ancak Arap kaynaklarına dayalı yaptığımız araştırmamızda Miranşah'ın bir köle tarafından öldürüldüğünü tespit ettik.

Schiltberger'in, o dönemde ki sosyal yaşantı ve yerel adetler hususunda yazdıklarını, Türkler açısından incelediğimizde göçebe sistemi ve cenaze törenlerinde benzerlikler olduğunu gördük. Schiltberger'in, yazdıklarıyla benzerlik gösteren tespitlerimiz arasında; Türklerde ki taht töreni, beslenme ve yiyecek saklama alışkanlıkları da yer almaktadır.

Schiltberger'in Hatıratı'nda, bazı şehirler ve ülkeler hakkında verdiği bilgileri karşılaştırdığımızda birebir olmasa da Schiltberger'i destekleyen verilere ulaştık. Farklılık gösteren bilgiler ise; Schiltberger'in Mısır Sultanları için verdiği sıralamayı tarihteki Mısır Sultanları kronolojisiyle karşılaştırdığımızda bir tanesi hariç diğerleriyle uyuşmadığını gördük. Schiltberger, tarafından Mısır olarak adlandırılan yerin ülke değil de Kahire şehri olduğunu tespit ettik.

Schiltberger'in, kutsal şehir Kudüs'ü anlatırken; İsa Peygamber'in mezarında kendiliğinden yanan - sönen kandillerden ve Kutsal Mezardan çıkan ateş gibi ışıktan bahsederek doğaüstü güçlerle şehri daha da ilginç hale getirmeye çalıştığı dikkatimizi çekti.

Schiltberger'in Hatıratı'nda, Kıbrıs ve Mısır ilişkileri hakkında verdiği bilgilerin tarihte de yer aldığını doğruladık. Yine Schiltberger'in Ermenistan'la ilgili yazdığı coğrafi, tarihi bilgilerin ve Ermenistan'ın Müslümanlara ödedikleri vergilerin doğruluğunu kaynaklarla tespit ettik.

Schiltberger'in Hatıratı'nda, İslamiyet'e oldukça geniş yer verdiğini gördük. Ancak duyduklarını yazdığından dolayı çelişkileri ispatladık; Müslümanları beş gruba ayırdığını ve tek tanrılı dinlerle mezhepleri birbirine karıştırmış olduğunu ispatladık. Schiltberger'in, "Üç Krala inanlarla" kimleri kastettiğini bulamadık. İslamiyet'te ayrı bir yeri ve önemi olan imamları Schiltberger'in, farklı bir grup inanan olarak değerlendirdiğini belirttik. Yine Mecusilik hakkında yazdıklarıyla kaynaklarda ki bilgilerin örtüşmediğini kanıtladık.

Schiltberger'in bahsettiği, Hz. Muhammed'in doğumundaki mucizeleri İslam kaynaklarıyla destekledik. Yine Schiltberger'in değindiği, Peygamberimizin ticaret kafilesiyle Mısır'a amcasıyla gittiğine dair seyahatin bilgilerinin, doğrularını ve yanlışlarını belirledik. Peygamberimizin, bu seyahati Mısır'a değil de Şam'a yaptığını kaynaklarla destekledik. Schiltberger, Hz. Muhammed'in bu seyahat esnasında, peygamberlik vasıflarını taşıdığını fark eden bir papazla yaşanan hikâyesini yazdığını; ancak hikâyenin İslam kaynaklarında daha farklı aktarıldığını ifade ettik.

Schiltberger, dört Halifenin ismini doğru verirken, dört Halifenin Peygamberimiz henüz hayattayken görevlendirildiklerini yazdığını gördük. Biz bunun yanlışlığını tespit ettik.

Schiltberger Hatıratı'nda, İslam'ın beş şartından bazılarına değinmiş, özellikle şahadet etmeyi duyduğu şekliyle yazmıştır ki hemen hemen doğrudur ve bir Hıristiyan'ın İslamiyet'i kabul ederken söylemesi gerektiğini de doğru olarak vurgulamıştır. İslam'ın beş şartından namaz ve zekâtı hakkında yazdıklarının birebir olamasa da tutarlı olduğunu tespit ettik.

Yine Schiltberger Hatıratı'nda, Hz. Muhammed yaşarken kendisine inanların kırk olduğunu belirtmiştir. Schiltberger'in, verdiği bu bilgide doğru olan kırk rakamıdır. Oysaki Hz. Muhammed yaşarken İslamiyet'i, kabul edenlerin bir devlet kuracak kadar çoğaldıklarını ispatladık. Schiltberger'in ilk Müslümanların kurduğu acımasız cemiyetle Batınlık tarikatı olduğunu tespit ettik. Schiltberger, İslamiyet'in yaygınlaştırıldığı dönemde Müslümanların acımasız olduklarını yazmıştır. Biz bunun asılsız olduğunu kaynaklarla kanıtladık.

Schiltberger Hatıratı'nda, kendi dini olan Hıristiyanlıkla ilgili doğru bilgiler vermiş hatta Müslümanların, İsa Peygamber hakkında düşündüklerini aktarmıştır. Bizde bu düşünceleri farklı kaynaklarla doğruladık. Schiltberger'in, Rafizilik hakkında yazdıklarının doğruluğunu da ispat ettik.

Schiltberger Hatıratı'nda, efsanelere de yer vermiştir. O dönem Şark'ı merak edenler için hatırat, efsanelerle ilginç hale getirilmiş olmalı. Efsaneleri incelerken, efsanelerde ki motifleri, doğüstü güçleri ve insanları, Türk Mitolojisi açısından inceledik. Karşılaştırmalarımızda Türk Mitolojisi'nde, yiğitlerin özel bir yeri olduğunu, yıldırımın kutsallığını ve ejderhaların kuvveti simgelediklerini gördük. Schiltberger'in, Samsun'da geçtiğini ifade ettiği "Engerek yılanlarının kavgası" ve Ünye Kalesi'nde geçtiğini ifade ettiği "Atmaca Kalesi" efsanelerine, Türk efsaneleri arasında rastlayamadık. Fakat yılanın Türk Mitolojisi'nde yer aldığını tespit ettik.

Schiltberger'in, İstanbul'un ilk kurucusunun Konstantin olduğuna dair yazdıklarının doğru olmadığını fakat Konstantin'in İstanbul'un surlarını yenilediğine dair bilgilere ulaştık.

Schiltberger'in, bahsettiği "Cennetin dört ırmağı" ile ilgili bilgilerin kaynaklarla rtstğn belirledik. Schiltberger'in, bahsettiği Mambre Vadisi, Tevrat'ta geçerken Mambre Vadisi'ndeki kurumuş ağaçla ilgili herhangi bir kaynağa ulaşamadık.

Sonuç olarak Schiltberger'in Hatıratı, Almanca'dan Türkçe'ye çevirisi yapılımuş, bilimsel bir çalışma olabilmesi için de yazılanlar somut kaynaklarla karşılaştırılmıştır. Çalışmamızın, Türk tarihi ve kültürü ile ilgili önemli bir kaynağın daha doğru anlaşılabilmesine katkı sağlayacağını düşünüyoruz. Yine bu çalışmamızın daha sonra Schiltberger'in Hatıratı ile ilgili çalışma yapacaklara yardımcı olacağı ve rehberlik edeceği kanısındayız.

KAYNAKÇA

AKA İsmail; *Timur ve Devleti*, TTK, Ankara, 1991.

AKA İsmail; *Timurlular*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1995.

AKA İsmail; *Mirza Şahruh ve Zamanı (1405-1447)*, TTK, Ankara, 1994.

AKA İsmail; *İran'da Türkmen Hakimiyeti (Kara Koyunlular Devri)*, TTK, Ankara, 2001.

ARPAGUŞ Hatice Kelpetin, “*Kelime-i Tevhid*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2005.

ATALAY İbrahim; *Kıtalar ve Ülkeler Cğrafyası*, Meta Basımevi, İzmir, 2001.

ATAY Hüseyin, “*Dinin Felsefi Sorunu*”, Kelâm Araştırmaları Dergisi, S.2, 2005.

BALIK İbrahim; “*Ortaçağ Tarihi ve Medeniyeti*”, Gazi Kitabevi, Ankara, 2005.

Bilimsel Düşünce; <http://bilimseldusunce.blogspot.com/2008/03/cennet-nerededir-bir-eski-ahit.html>, 06.03.2008.

BİNGÖL İrfan, *Osmanlı Padişahları*, 1999.

BOYACIOĞLU Ramazan; “*Hz. Muhammed'in Vahiy Öncesi Dönemi*” Cumhuriyet Üniversitesi e Dergi, <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/303.pdf>, 24.02.2009.

BOZKUŞ Metin, “*İslam Mezhepleri Tarihi Açısından Dini Düşüncenin Geçirdiği Evreler*”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. VI, S. 1, 2002.

BUCAİLLE Maurice; *Müsbet İlim Yönünden Tevrat İnciller ve Kur'an*, Çev: Mehmet A. S. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

CATHERİNE Nicault; *Kudüs 1850-1948*, Çev: Estreya S.V., İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

ÇORUHLU Yaşar; *Türk Mitolojisinin Anahatları*, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2002.

DANIŞMEND İsmail Hâmi, “*İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*”; Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971.

DENİZ Rıza, “*Peygamberimizin Hayatı*”, Sempozyumlar ve Paneller Serisi, No: 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995.

Edige; <http://w3.balikesir.edu.tr/~akolbasi/TurkDestanlari.doc>, 14.05.2009.

Edige; <http://devturkler.com/devturk/edige-mirza-bahadir-t64201/index.html?p=87276>, 13.05.2009.

EMECEN Feridun; “*Osmanlı Devletinin Kuruluşundan Fetret Dönemine*”, Türkler Ansiklopedisi, C. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

ERGÜN Mustafa; “*İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri*”, <http://www.egitim.aku.edu.tr/mesrutiyet.pdf>, 19.05.2009.

FIĞLALI Ethem Ruhi; *Çağımızda İtikadî İslâm Mezhepleri*, Selçuk Yayınları, İstanbul, 1993.

GÜL Muammer, “*İslam Şehrinin Doğuşu*”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. IV, S. 6, 2001.

GÜNDÜZ Şinasi, “*Mecûsîlik*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. XXVIII, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2003.

HAMİDULLAH Muhammed; “*İslâm’a Giriş*”, Çev: C. Aydın, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1996.

HOOKE Samuel; *Ortadoğu Mitolojisi*, Çev: A.Şenel, İmge Kitapevi, Ankara,1991.

Hürriyet Gazetesi; “*Kıyamet Kilisesi’nde Kıyamet Koptu*”, 2008, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/8756429.asp>, 05.03.2009

İNALCIK Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*; Çev: Ruşen S.,Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.

İran Gezi Rehberi; “*Şiraz*”, <http://www.irangezi.com/?sayfa=siraz>, 16.03.2009.

“İsa”, Büyük Larousse Ansiklopedisi, C. XI, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul, 1986.

İslâmiyet ve Hıristiyanlık, Türkiye Gazetesi, İstanbul.

İslamiyetin Doğuşu ve Yayılışı, Hürriyet,1990.

İSPIRLİ Hakan; “*İslam’a Göre Kurban’ın Tarihçesi*” Adana Müftülüğü, <http://www.adanamuftulugu.gov.tr/kurban/tarihce.doc>, 02.03.2009.

KAFESOĞLU İbrahim; *Türk Milli Kültürü*, Ötüken, İstanbul, 1998.

KAZANCI A. Latif vd.; *Dini Bilgiler Ders Kitabı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, C.I, Ankara, 1985.

KOPRAMAN Kâzım Yaşar; *Mısır Memlükleri Tarihi*, Kaynak Eserler Dizisi / 35, Ankara 1989.

MAALOUF; *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, Çev: M.A. Kılıçbay, Telos Yayıncılık, İstanbul 1998.

MANSÛR Ebu ve Abdulkaahir el Bağdâdî; *Mezhepler Arasındaki Farklar*, Çev: E. R. Fiğlalı,Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1991, s.XIII.

KAFESOĞLU İbrahim; *IX. Ondördüncü Yüzyıldan Sonra Orta Asya'da Kurulmuş Türk Devletleri*, Türk Dünyası El Kitabı Serisi, C.I, Sayı A-23, Sistem Ofset, Ankara 1992.

Kahire; <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kahire>, 16.03.2009.

KAYNAK Mesut; “*Tevrat, Zebur, İncil ve Kur’an’dan Gözlemler*”, Yay Matbaacılık, İstanbul, 2007.

Kıbrıs’ın Dünü – Bu Günü – Yarını, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul, 1995.

KUR’AN, Maide Sûresi, Ayet 27-32.

“*Kutsama*”, Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, C. XIV, Ana Yayıncılık., İstanbul, 2004.

LİNCOLN W. Bruce; “*Vahşi Batı*” *Sibiryaya ve Ruslar*, Çev: M. Harmancı, Sabah Yayınları, İstanbul, 1996.

MANTRAN Robert; *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.I: Osmanlı Devleti’nin Doğuşundan XVII. Yüzyılın Sonuna, Çev: S. Tanilli, Adam Yayınları, İstanbul, 2004.

MANTRAN Robert; *İstanbul Tarihi*, Çev: T. Tunçdoğan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

Mısır; http://tr.wikipedia.org/wiki/M%C4%B1s%C4%B1r_Meml%C3%BBk_sultanlar_lis_tesi, 17.03.2009.

MUHAMMED vd.; “*İslâm Paygamberi Hayatı*”, çev: M.Said M., İrfan Yayınevi, İstanbul, 1966/ 1385 H.

Nemçe; <http://tr.wiktionary.org/wiki/Nem%C3%A7e>, 17.11.2008.

ÖGEL Bahaeddin; *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*, C.II, TTK, Ankara, 2002.

ÖZ Mehmet, “*Merzifon*”, İslam Ansiklopedisi, C. XXIX, Tükiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004.

“*Padişahlar Albümü Adım Adım Osmanlı Tarihi*”, C.I, Boyut Dosya Yayınları, İstanbul, 2003.

PAMİR Aybars, “*Türkler’in Geleneksel Dini Şamanizm’in Orta Asya Eski Türk Kamu Hukuku’na Etkisi*”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. LII, S. 4, 2003.

Pelesenk; http://www.akdeniz.edu.tr/ziraat/zfd/article/20_2-07.pdf, 01.01.2009.

Pelikan; http://tr.wikipedia.org/wiki/Tepeli_pelikan, 27.12.2008.

PETERS Richard, *Batı Gözü ile Türk Tarihi*, Çev: Razi M. Halk Basımevi, İstanbul, 1975.

PURGSTALL Joseph De Hammer, *Osmanlı Devleti Tarihi*; Çev: Mehmed A., C.I, Milliyet Matbası, İstanbul 1966,

PURGSTALL Joseph De Hammer-; *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.I, Çev: Z. Danışman, Danışman Yayınevi, İstanbul, 1972.

“Rafizi”, Meydan- Larousse Ansiklopedisi, C. X, Meydan Yayınevi., İstanbul, 1990.

REŞAT Genç; *Kaşgarlı Mahmud’a Göre XI Yüzyıla Türk Dünyası*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Serisi, No: IX, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1997.

Saka; http://tr.wikipedia.org/wiki/Saka_ku%C5%9Fu, 04.01.2009.

SCHILTBERGER Johannes; *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427), Als Sklave im Osmanischen Reich und bei den Tataren: 1394-1427*, Çev: T. Akpınar, İletişim, İstanbul, 1997.

“Serez”, Büyük Larousse Ansiklopedisi, C. XX, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul, 1986.

Silezya; <http://tr.wikipedia.org/wiki/Silezya>, 25.05.2009.

SÜMER Faruk; *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah’a kadar)*, C.I, TTK, Ankara, 1992.

SÜMER Faruk, “*Tatar*” maddesi, İslam Ansiklopedisi, C. XII/ Kısım I, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1968.

“Şiraz”, Büyük Larousse Ansiklopedisi, C. XXI, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul 1986.

“Şirvan”, Büyük Larousse Ansiklopedisi, C. XXI, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul, 1986.

Taceddinoğulları Beyliği; <http://www.enfal.de/starih47.htm>. 18.06.2009.

Tarih Portalı; http://www.tarihportali.net/tarih/delhi_turk_sultanligi_t5419.0.html;msg10160#msg10160, 26.11.2008.

Teslis; <http://tr.wikipedia.org/wiki/Teslis>, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Teslis>, 20.03.2009.

TEVRAT, Eski Ahit, Tekvin BAP 18.

TREMMEL Markus; *Bayerische Abenteurer Johann Schiltbergers Irrfahrt Durch Den Orient*, Çev: F. Okay, Via Verbis Bavarica, Wambach, 2006.

“Timur Han”, Tarih Ansiklopedisi, C. VIII, Berikan Yayınları, Ankara 2002, s.413.
Timurlenk; <http://tr.wikipedia.org/wiki/Timurlenk>, 16 Aralık 2008.

TÜLBENTÇİ Feridun Fazıl; *Sultan Yıldırım Bayezid*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul 1986.

Türkiye Bilimler Akademisi, <http://www.tuba.gov.tr/haber.php?id=313>, 03.12.2008

UMAR Bilge, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 1993.

URAS Esat; *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Belge Yayınları, İstanbul, 1987.

UZUNÇARŞILI İsmail H.; *Osmanlı Tarihi*, C.I, TTK, Ankara, 1995.

Ünye Ses; <http://www.unyeyes.net/tarihiyer.htm>, 02.01.2009.

YARAMIŞ Ahmet, “*Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılması ve yerine Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye'nin Kurulması*”, Türkler Ansiklopedisi, C. XII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

YILDIZ M. Cengiz, *Din Görevlilerinin Sorunları ve Beklentileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Elazığ Uygulaması (Basılmamış Doktora Tezi)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Elazığ, 1999.

YILDIZ Hakkı Dursun; *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.X, Çağ Yayınları, İstanbul, 1989.

YILMAZ Saim; “*Peygamber ve Dört Halife Günlerinde Şehir Yönetimi ve Valilik*” Cumhuriyet Üniversitesi E- Dergi, <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/950.pdf> , 24.02.2009.

YÜCEL Yaşar; *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402)*, TTK, Ankara, 1989.

YÜKSEL Musa Şamil, “*Arap Kaynaklarında Timur*”, *Bilig Dergisi* XXXI, 2004.

EK

Schiltberger'in Hatıratı'nın, 1885 yılında basılan ve Almanya- Braunschweig Halk Kütüphanesi'nde bulunan kitapta yer alan sayısal verilerin listesi:

Kapitel 1-4:

1.394, 1.327, 1.394, 16, 60.000, 20, 10.000, 6.000, 12.000, 15.000, 12, 16, 10.000, 15, 300, 16.000, 60, 6, 6, 13, 60, 100.000, 70.000, 30.000, 30.000, 11, 5.

Kapitel 5-11:

30.000, 60, 500, 60.000, 300, 10.000, 4000, 4.000, 20.000, 4.000, 400, 200.000, 30.000, 10.000.

Kapitel 12-15:

20.000, 500, 1.000.000, 21, 5.000, 9.000, 3.000, 300.000, 1.600.000, 1.400.000, 30.000, 32, 400.000, 60.000, 9, 10, 15, 40, 12.000, 9.000, 30.000, 12.000, 3, 3, 12.000, 30.000.

Kapitel 16-21

15, 4, 4, 1.300.000, 20, 3, 3, 400, 20.000, 30.000, 10.000, 5, 50.000, 70.000, 6.000, 6.000, 15, 12.000, 14, 12, 400, 1.8000.000, 70, 5.000, 5000, 6

Kapitel 22-30:

80.000, 30.000, 42.000, 60.000, 2, 20.000, 50.000, 60.000, 12, 600, 5, 14, 5, 3, 3.000, 5, 5, 3, 5, 18, 85, 15.

Kapitel 31-40:

30, 15, 300, 4, 10, 25, 200, 4, 10, 3, 8.

Kapitel 41-49

40, 40, 30.000, 42, 43, 34, 54, 30.000, 14, 9, 12.000, 12.000, 12.000, 20, 5, 13.

Kapitel 50-61

13, 5, 25, 40, 40, 40, 40.

Kapitel 62-Schluss:

67, 40, 40, 40.000, 40.000, 1.100, 40.000, 30, 30.